

MUNZUR
ÜNİVERSİTESİ
2008

ISSN: 2636-7815
VOLUME: 10 ISSUE: 2
YEAR:2021

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MUNZUR UNIVERSITY
JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES

0428 213 17 94

musbid@munzur.edu.tr

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2636-7815

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbd>

EDİTÖR

Doç.Dr. Murat KORUNUR

Dr.Öğr. Üyesi Salih BAŞKUTLU

YARDIMCI EDİTÖR

Doç.Dr. Melih YÜCESAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Cenk GÜRDAY Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan AYDIN Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin TÜRK Ardahan Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim KAYA Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mutlu DEVECİ Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Oğuzhan SEVİM Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU Afyon Kocatepe Üniversitesi

Doç. Dr. Fettah KUZU Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim TOSUN Munzur Üniversitesi

Doç. Dr. Murat GÖKALP Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Sabit MENTEŞE Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncay SAYGIN Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Ufuk ERDEM Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aziz ALTI Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DEMİR Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Besim Can ZIRH Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cihan TUNCER Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erinç ASLANBOĞA Galatasaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah AKDAMAR Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Güçlü ATEŞOĞLU Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan CUŞA Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlyas ÖZDEMİR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Öner TOLAN Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sami PATACI Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir KARAKAŞ Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vedi TEMİZKAN Munzur Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Arzu KARACA
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Prof. Dr. Erdal YILDIRIM
Prof. Dr. Fethi YILMAZ
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR
Prof. Dr. Mustafa AKSOY

Prof. Dr. Nuran CİKCIKOĐLU YILDIRIM

Prof. Dr. Ülkü ÖZBEY

Doç. Dr. Sabit MENTEŞE

Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÖRS

Dr. Öğr. Üyesi Sevim ERŞAHİN KARAKAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynel ÇILĐIN

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 09.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 28.12.2021

**TRANSANDANTAL FELSEFE'DE 'BEN'İN KURULUŞU VE BİLGİNİN İMKÂNI
PROBLEMİ**

Bahtiyar UYGUN*

ÖZ

Transandantal felsefe, felsefe tarihinde bir yolun kapanması, diğer yandan da başka bir yolun başlangıcıdır. Bu başlangıcın temelinde de 'transandantal' kelimesiyle beraber 'Ben'in sentetik bir mekan olarak inşa edilmesi yatar. Kant'ın transandantal felsefesi bir eleştiri projesini temsil eder. Bu eleştiri Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*, *Pratik Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi* eserlerinde somutlaşır. Bu çalışma, Kant'ın eleştiri projesi bağlamında *Saf Aklın Eleştirisi* temelinde 'Ben'in sentetik bir mekân olarak kuruluşu ve bilginin imkânı problemini ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda iki temel sorunun yanıtı aranacaktır. Birincisi *a priori* öğelerin *a posteriori* öğelere uygulanmasının koşulu nedir? İkincisi de bu uygulamayla bağlantılı olarak bilginin imkânı problemi nasıl çözüme kavuşturulabilir? Bu iki sorunun yanıtı 'Ben'in kuruluşunda ve sentetik birliğinde saklıdır. Bu çalışma 'Saf Ben'in sentetik birliğinin bilgiyi nasıl mümkün kıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. 'Ben'in kuruluşu felsefe tarihi açısından Kant'ın deyimiyle Kopernik devrimine benzer. Başka bir deyişle, 'nesne' merkezli düşünme biçiminden, 'özne' merkezli düşünme biçimine geçiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekan, Zaman, Transandantal, Apperzeption, Saf Ben.

* Arş. Gör., Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Tarihi, bahtiyaruygun@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8393-5295.

THE PROBLEM OF THE CONSTITUTION OF THE 'SELF' AND THE POSSIBILITY OF KNOWLEDGE IN TRANSCENDENTAL PHILOSOPHY

ABSTRACT

Transcendental philosophy is the ending of one road in the history of philosophy, and the beginning of another. At the basis of this beginning lies the construction of the 'Self' as a synthetic space together. Kant's transcendental philosophy represents a criticism project. This criticism is embodied in Kant's *Critique of Pure Reason*, *Critique of Practical Reason*, and *Critique of Judgement*. In the context of Kant's criticism project, this study aims to deal with the establishment of the "Self" as a synthetic space and the problem of the possibility of knowledge on the basis of the *Critique of Pure Reason*. In this context, two basic questions are to be answered. First, what is the condition for applying a priori items to a posteriori items? Second, how can the problem of the possibility of knowledge be solved in connection with this application? The answer to these two questions belongs to the establishment and synthetic union of the "Self". This study aims to reveal how the "Pure Self" make enables possible synthetic unification knowledge. It is similar to the Copernican revolution, in Kant's words, because of the philosophy history of the founding of the Self. In other words is the transition from 'object' oriented form to 'subject' oriented thinking.

Keywords: Space, Time, Transcendental, Apperception, Pure Self.

GİRİŞ

Kant'ın 'Transandantal Felsefe' olarak adlandırıldığı felsefi sisteminin neyle başlatılabileceği, kendi başına bir belirsizlik taşımaktadır. Bu belirsizliğe rağmen bu soruya verilebilecek yanıtlardan biri, bu felsefi sistemin başlangıcının bir eleştiri projesi olduğudur. Bu eleştirinin temel amacı, rasyonalist metafizik kaynağının bir bilim olarak başarısızlığını teşhis etmek ve bu sahte bilimin yeni bir metafizik, gerçek bir bilim alanı ile değiştirilmesidir. Bu projenin başarısının ölçütü ise yeni metafiziğin – transandantal felsefenin – eski [metafizik] problemlerden muaf olmasıdır (Pereboom, 1991: 358). Kantçı eleştiri kendi içinde bir hesaplaşmayı içerir. Bu bağlamda transandantal felsefenin neyle hesaplaştığını saptamamız gerekmektedir. Transandantal felsefe bir yandan modern felsefeye temel karakteristik özelliğini kazandıran ve Descartes felsefesinde kökleşen Kartezyen düalizm ve cogito felsefesiyle; diğer yandan dogmatik metafizikle ve Leibniz felsefesiyle (töz, monad) hesaplaşmaktadır. Bunlarla birlikte transandantal felsefe, Hume felsefesinde somutlaşan bilimin ve bilginin nesnelliği krizini de aşmayı hedeflemiştir. Bu sunduğumuz felsefi iklim içinde transandantal felsefe, bir yandan felsefe tarihinde yer edinmiş bir sürü geleneği yerinden ederken, diğer yandan özellikle

Saf Aklın Eleştirisi'ndeki 'Transandantal Çıgarsama' bölümü ile yeni bir geleneğin imkânını sunmaktadır. "Bu yeni yol sadece Alman idealizminin ve fenomenolojinin hareket noktası olmamış, özne meselesine yönelen farklı anlayışlardan psikanalize kadar birçok düşünme faaliyetinin arkasındaki temelleri oluşturmuştur" (Gözkan, 2018: 111). Kant'ın sunduğu imkânların başında, bütün sistemi üzerine inşa ettiği ve bütün temsillerin ortaya çıktığı *mekânı* temsil eden 'Saf Ben'in kuruluşudur. Bu kuruluş, ampirik bir referans olmamakla birlikte, bütün ampirik temsillerin ortaya çıkmasını ve bu temsillerin sentetik birliğini mümkün kılan 'yer' olarak bir *topos*'tur¹ (Gözkan, 2018: 112). *Topos*, bir yeti değildir, fakat yetilerin temsil edildiği bir zemindir. Bu kuruluşta önceden verili hiçbir tözsel ontolojik referans yoktur. Kant, transandantal felsefede yaptığı şeyin farkında olduğundan, felsefede gerçekleştirdiği büyük bir devrimi astronomideki 'Kopernik Devrimi'ne benzetir.

Kant, eleştirel felsefesini 'Neyi bilebilirim?', 'Ne yapmalıyım?', 'Ne umabilirim?' üç temel soruyla karakterize eder. Her bir soru Kant'ın yanıtını aradığı üç temel esere karşılık gelir. 'Neyi bilebilirim?' sorusu *Saf Aklın Eleştirisi*², 'Ne yapmalıyım?' sorusu *Pratik Aklın Eleştirisi*³, 'Ne umabilirim?' sorusu da *Yargı Gücünün Eleştirisi*⁴ eserine karşılık gelir. Bu üç eser, adlarından da anlaşılacağı üzere, Kant'ın projesi bir eleştiri projesidir. Bu proje ise Kant'ın transandantal felsefesini yansıtmaktadır. Burada ifade edilen "transandantal" terimi neyi ifade etmektedir? "Transandantal deyiminden, mümkün kılan zemin, mekân işlevi icra eden a priori zemini anlamak gerekir. Yoksa o aşkın olan, Ötede olan anlamında değildir" (Koç, 2013: 49). Eş deyişle, Kant 'transandantal' kavramıyla aşkın öğeler zincirini değil, deneyimin *a priori* koşullarını kastetmektedir (Gözkan, 2018: 10-14). Transandantal terimi aynı zamanda deneyden önce gelmekle beraber deneyimi mümkün kılan koşulları ve kavramları ifade etmektedir (Küçükparmak, 2017: 29). "Bu kavramlardan oluşan sistem transandantal felsefe olarak adlandırılabilir" (Kant, 1998, &A12: 133). Bu çalışma transandantal felsefe bağlamında

¹ Yunancada "yer" anlamına gelen *topos* sözcüğüyle, bir nesnenin tesis edileceği zemini ifade etmiş oluyoruz. Bu bağlamda *topos* sözcüğü, ne ampirik içeriklere sahip olan bir mekandır, ne de bir yetidir. Fakat *topos*, nesnenin tesis edildiği bir zemindir.

² Kant'ın adı geçen eserinin İngilizce ismi *Critique of Pure Reason*'dir. Eser, Türkçeye Aziz Yardımlı tarafından *Arı Usun Eleştirisi* şeklinde çevrilerek kazandırılmıştır. Bu çeviriye alternatif olarak eser, *Saf Aklın Eleştirisi* olarak da çevrilmiştir. Bu çalışmada eserin *Saf Aklın Eleştirisi* çevirisi kullanılacaktır. Ve *Saf Aklın Eleştirisi*, SAE olarak kısaltılarak belirtilecektir.

³ Kant'ın adı geçen eserinin İngilizce ismi *Critique of Practical Reason*'dir. Eser, Türkçeye farklı kişi ve yayınevleri tarafından çevrilmiştir. Bu metinde Türkiye Felsefe Kurumu tarafından *Pratik Aklın Eleştirisi* olarak çevrilen versiyonu kullanılacaktır.

⁴ Kant'ın adı geçen eserinin İngilizce ismi *Critique of Judgment*'tir. Eser, Türkçeye Aziz Yardımlı tarafından *Yargı Yetisinin Eleştirisi* şeklinde çevrilerek kazandırılmıştır.

'Saf Ben'in ve deneyimin *a priori* koşullarını inceleyeceği için, bu üç temel sorudan birinci soruya odaklanmayı amaçlamaktadır.

"Aklın teorik kullanılışı sırf bilme yetisinin nesnelereyle uğraşıyordu ve aklın, bu kullanılışı bakımından bir eleştiri, aslında yalnız saf bilme yetisiyle ilgiliydi. Çünkü bu yeti, daha sonra doğrulanan bir kuşku, yani kolayca sınırlarını aşarak ulaşılamayacak nesnelere ya da birbirleriyle çelişen kavramlar arasında kendini yitirdiği kuşkusunu uyandırıyor" (Kant, 1994: 16).

Bu nedenle, 'Neyi bilebilirim?' sorusu aslında bilginin sınırını çizmeyi amaçlayan ve bilgi edinme sürecinde deneyim ile zorunluluğun rolünü inceler. Kant'a göre deneyim bize neyin var olduğunu söyler. Fakat var olanın başka türlü değil de neden o şekilde var olduğunu söyleyemez. "Bu nedenle bize hiçbir gerçek evrensellik vermez ve bu tür bilgi üzerinde öylesine direten us onun tarafından doyurulmaktan çok uyarılır" (Kant, 2019, &A2: 39). Buradan hareketle bilgi edinme sürecinde deneyimin gerekli olduğunu ancak yeterli bir kaynak olmadığını anlıyoruz. Kant'a göre deneyimle başlayan bilgi sürecinde deneyime eşlik eden ama deneyimden gelmeyen başka kaynakların var olduğunu vurgular. 'Bilgimizin sınırı nedir' sorusuna 'bilgimizin kaynağı nedir' sorusu eşlik eder. Kant da bu noktada deneyime dayalı bilgi türüne ise *aposteriori*; deneyimden, duyu izleniminden bağımsız bilgi türüne *apriori* adını verir. Kant'a göre, bilginin evrenselliğini ve zorunluluğunu tesis edecek olan *a priori* öğelerdir.

G. Deleuze Kant'ın *a priori* öğelerin özelliklerini transandantal özne mefhumu temelinde şu şekilde belirler. İlk olarak *o priori* öğeler deneyimden bağımsız ve deneyime dayanmayan öğeler demektir. İkinci olarak *a priori* öğeler evrensel ve zorunlu olandır. Üçüncü olarak *a priori* öğeler evrensel yüklemeler olarak mümkün deneyimin koşullarıdır (Deleuze, 2007: 16-22). Bu çerçevede Kant'a göre bu *a priori* öğeler hem 'Transandantal Estetik'te ifade edilen duyusallığın *a priori* formları olan 'mekan ve zaman', hem de 'Transandantal Mantık'da ifade edilen 'kategoriler'dir. 'Transandantal felsefe' açısından 'Transandantal estetik'in önemi, duyusallığın *a priori* formları olan 'mekan ve zaman'ın nasıl *apriori* olduklarını, *a priori* olarak nasıl temellendiklerini anlatmasıdır. Kant'a göre *a posteriori* öğeler, duyusallığın *o priori* formları olan mekan-zaman ve anlığın kategorileri aracılığıyla 'Saf Ben' mekânında temsil edilirler. Bu noktada yine Kant'ın ardıllarından farklı olarak yaptığı hamle mekan-zamanın kategorilere indirgenemeyeceğini vurgulamasıdır. Dolayısıyla, "mekân ile zaman kavramlarının düzenine indirgenemezler" (Deleuze, 2007: 38). Buradaki amaç "mekân'ın deneyimden elde edilen *a posteriori* bir kavram olmadığını göstermektir" (Küçükparmak, 2017: 38). Kant, ortaya koyduğu kategoriler listesinden, Aristoteles'ten farklı olarak, zaman mefhumunu çıkarır.

İfade edilen temsil aracılığıyla analitik ve sentetik yargılar ortaya çıkar. "Analitik yargılar, yüklem özne konumunda bulunan kavrama yeni bir şey eklemeyip, onda bir şekilde

içerildiği için bilgimizi arttırıcı değil de “açıklayıcı yargılar”dır (Cevizci, 2015: 713). Diğer yargı türü olan sentetik yargılarda “yüklem öznedede içerilmez; yani bu tür bir yargıda bir konu hakkında kavramında içerilmeyen bir şeyi tasdik veya inkar edebiliriz” (Cevizci, 2015: 713). Bu nedenle sentetik yargılar bilgimizi arttıran yargılardır. “İki yargı tipi arasındaki fark ise, hem içerik bakımından hem de sentez aşamalarındaki noktaların a priori ya da empirik olmasıyla ayırt edilebilir” (Dursun, 2006: 52). Bu iki yargı türüne bağlı olarak üç tür bilgi türü ortaya çıkar. Bunlardan birincisi deneyimden önce bilinen ve zorunlu olarak doğru olan analitik *a priori* bilgidir. “Analitik a priori yargılar için sentez söz konusu değildir” (Dursun, 2006: 52). Bunlar 17. yüzyıl rasyonalistlerin adlandırmasıyla ‘akıl doğruları’ni ifade eden bilgi türüdür. İkincisi, dış gerçeklikle ilgili olarak bilgi veren, fakat zorunlu değil olumsal olan sentetik *a posteriori* bilgidir. Bu tür bilgi, deneyime bağlı olarak dış gerçeklik hakkında doğru ya da yanlış olan yargılardır. Üçüncüsü de Kant’ın matematik ve fizik yargılarını ifade eden ve hem rasyonalist geleneğin hem de ampirist geleneğin onayladığı bilgi türünü barındıran sentetik *a priori* bilgidir. “Klasik bir filozof için yine çok kabaca söylersek *apriori* analitik yargı bir anlama geliyordu, *aposteriori* sentetik yargı yine bir anlama geliyordu, Ama *apriori* sentetik yargı tam anlamıyla bir garabetti” (Deleuze, 2007: 32). Kant’a göre, “HUME bile deneyciliği, matematiği de kapsayacak kadar genişletmedi. O, matematiğin önermelerini analitik saydı” (Kant, 1994: 14). Ancak Kant’a göre bu bilgi, ampiristlerden farklı olarak sentetik olmasına rağmen zorunlu olan ve rasyonalistlerden farklı olarak transandantal açıdan zorunlu olan yargılardır (Cevizci, 2015: 713-714). Sentetik yargılar için “kategorilerin görünüşlere uygulanması, yani görüdeki çoklukların kavramlar altına alınarak, bunlara bir sentetik birliğin verilmesi ve nihayetinde de bu sentetik birliğin bir kendilik bilinci mevcudiyetiyle bilincine varılması söz konusudur” (Dursun, 2006: 52). Buna bağlı olarak Kant’ın epistemolojide, devrim niteliğinde en önemli katkılarından birisi de, sentetik *a priori* bilginin imkanını ortaya koymasıdır. “Dış duyudaki nesnelere ilişkin görü ve onun uygulanacağı gözlemlenebilir ve kalıcı olarak varolduğundan, *sentetik a priori* bilgi olanaklı olmaktadır. Görünümün *a priori* biçimlerine dayanarak *a priori* sentetik yargılar ve buna dayanan bilim olanaklıdır” (Temizkan, 2019: 18). Kant’ın ‘ne hakla’ diye sorduğu soru aslında *a priori* olanın sentetik alana uygulanmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla sentetik *a priori* yargının imkanı, ‘ne hakla’ sorusuna verilen yanıtın bir sonucudur.

Kant, ‘Saf Ben’ kavramıyla ilk karşı çıktığı konulardan birisi, ‘Ben’in töz olarak ele alınmasıdır. Kant, ‘Saf Ben’in kurulumunu bir töz olarak ele alınmaması gerektiğini

“paralojizm” tartışmaları üzerinden ele alır. Kant bu bağlamda üç temel paralojizm argümanı öne sürer.

“Birinci Paralojizm argümanında numenal kendiliğin a priori bir töz (substance) olduğunu göstermeye çalışır, benliğin doğası hakkındaki en temel rasyonalist tartışmayı ortaya koyduğunu iddia eder; "rasyonel psikolojinin bütün prosedürü bu paralojizm tarafından belirlenir. (...)İkinci Paralojizm argümanı olarak, rasyonalist girişim kendiliği basit olarak kurar. Leibniz, tözlerin basit olması gerektiğini, çünkü bileşik şeylerin var olmaları için parçalarına (birbirlerine) bağımlı olduğunu savunur. (...)Üçüncü Paralojizm argümanı tözlerin kalıcılığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Leibnizyen tözler bu karaktere sahiptir, çünkü doğal olarak varlıktan kurtulamazlar. Doğal olarak varlıktan kurtulabilselerdi, varlıkları için doğal düzene bağımlı olurlardı ve böylece töz olmak için gerekli olan bağımsızlıktan yoksun kalırlardı” (Pereboom, 1991: 362-363).

Bu üç argüman özneyi töz olarak kuran Leibniz felsefesi temelinde bir geleneğin yanlışlığını ifade eder. Buna karşı Kant, özneyi tözsel referans olarak kurmaz. Kant, ‘transandantal felsefe’ bağlamında ‘Saf Ben’in kuruluşunu bütün yetilerin taşıyıcısı ve sentetik birliğin temsil edildiği mekânın inşası olarak görür. Bu inşa, birleştiren, ayıran, bağlayan sentetik bir birliktir. Bu sentetik birlikte aklın teorik kullanımında üç temel transandantal yeti ortaya çıkar: hissetme, hayalgücü, düşünme (*Apperzeption*⁵). Bu noktada bunların bir yeti mi, yoksa bir yetinin işlevleri mi olduğu sorusunu sorabiliriz. Bu sorunun yanıtı için Kant’ın bir nesneyi düşünmek ile o nesneyi idrak etmek arasında yapmış olduğu ayrımı hatırlamak gerekir (Kant, 1998, &B146: 254). Bir nesneyi kavramlar aracılığıyla düşünür, görü aracılığıyla idrak ederiz (Kant, 1998, &B146: 254). Ne bir nesneyi düşünmek ne de o nesneyi idrak etmek kendi başına o nesnenin bilgisini verebilir. Bir nesnenin bilgisi ancak bu iki bileşen arasında bağlantı kurulmasıyla mümkündür. Kavram ile görü arasında birliği tesis eden hayalgücüdür. Bu bağlamda “hayalgücü, a priori bir sentezin yetisidir” (Kant, 1998, &A123: 240). “*Hissetme*, görüşleri ampirik olarak algıda temsil eder, *hayalgücü* çağrışımında (ve yeniden üretimde), *Apperzeption* ise bu yeniden üretilmiş temsillerinin kendilerine verilmiş olan görüşlerle özdeşliğin ampirik bilinçteki algıyı, dolayısıyla da tanınmayı temsil eder” (Kant, 1998, &A115: 236). Dolayısıyla bu üç kavram ancak ampirik olarak verili görüşlere uygulamada düşünülebilir. Ancak bunlar aynı zamanda “ampirik kullanımı mümkün kılan a priori unsurlar veya temellerdir” (Kant, 1998, &A115: 236). Bu üç kavram bir yetinin fonksiyonu olsaydı bu kavramların toplamı ya da fonksiyonel dayanağı bir yetiyi vermesi gerekirdi. Ancak bu kavramlar birbirine indirgenemez, birbirleri yerine kullanılamaz ve bunlar bir fonksiyonun

⁵ Kant’ın kullandığı *Apperzeption* fiili kimi zaman düşünme kimi zaman da tam algı olarak Türkçeye çevrilmiştir. Düşünme anlamında *Apperzeption* fiili daha önce Descartes tarafından kullanılmıştır. Ancak Descartes’de düşünme ontolojik bir işleve sahipken, Kant’ta transandantaldır. Düşünmenin transandantal işlevi, onun aşkın anlamını değil a priori koşullarını ifade eder.

sonucu değil kavramsal düşünme, sentetik birlik gibi fonksiyonların temelidir. Bu nedenle bu kavramlar, içlerinden fonksiyonların türetildiği yetilerdir. “Bu yetiler deneyimin *a posteriori* nesnelere [Gegenstand] tesis edilmesi ve matematiğin *a priori* nesnelere inşası, dolayısıyla da fenomenal bir dünya tasarımı için esastır. (...) bu üç yetinin daha basite indirilmesi söz konusu değildir” (Gözkan, 2018: 112-113).

Bu yetilere bağlı olarak geometri ve aritmetik nesnelere *a priori* inşasını mümkün kılan duyarlılığın apriori formları olan ‘mekan’ ve ‘zaman’ iken; ampirik olanın bilimini mümkün kılan da ‘kategoriler’dir. Bu bağlamda Kant, *SAE*'nde iki temel soru sorar. Birinci soru “Neyi Bilebilirim?” sorusudur. İkinci soru da “Ne Hakla?” sorusudur. *SAE*'daki “Transandantal Dedüksiyon” bölümü saf *a priori* kavramlar olan kategorilerin ne hakla deneyime uygulandığı ve deneyimi mümkün kıldığı sorusuna yanıt arar. Kategorilerin deneyimi kurmasında ‘Saf Ben’in birliğinin önemi nedir? Başka şekilde ifade edersek; ‘Saf Ben’in birliği olmasaydı, ‘fenomenal dünya’nın (deneyim dünyasının) bilgisi ve birliği mümkün olabilir miydi? ‘Saf Ben’in kurulumu Ben’in Ben-olmayanda temellenişi değil, Ben-olmayanın Ben’de temsil edilmesi ve temellenmesidir. Ben-olmayanın Ben’de temsil edilmesinde üç temel transandantal yeti ortaya çıkar. Eğer ‘Saf Ben’ kurulan bir şey ise bu kurma ediminin hangi fiille gerçekleştiğini belirtmek gerek. Bu fiilin ‘transandantal’ öğeler taşıdığını da söylememiz gerekmektedir. Bu da yetemez bu fiilin ‘Ne Hakla?’ ‘Saf Ben’i kurduğunu da açıklamak gerek. Kant’a göre ‘Saf Ben’i kuran fiil transandantal *Apperzeption* fiilidir. Ancak bu fiilin, “transandantal felsefedeki yeri açısından tikel olanı (görüşel karşılığı) sentezlemeye ve tesis etmeye yönelik bulunan kavrama yetisinin fiillerinden farklı olarak, tek ve parçaları itibarıyla bölünemez bir bütün olan “saf ben”i tesis eden sentetik bir fiil olduğunun ayırt edilmesi gerekir” (Gözkan, 2018: 116). Transandantal *Apperzeption*, hem deneyimin hem de deneyimin *a priori* koşullarını ifade eder.

Transandantal Felsefe Bağlamında ‘Saf Ben’

Transandantal felsefe bağlamında transandantal *Apperzeption* fiili nasıl bir düşünce fiilidir? Transandantal düşünce bağlamında transandantal *Apperzeption* fiili bir yanıyla her türlü deneyimin ötesinde olan ve Kant’ın ifade ettiği şekliyle ‘Transandantal Özne = X’in (Kant, 1998, &A346: 414) düşünme fiilidir. Transandantal Özne=X, “basit ve içerik olarak kendisi için tamamen boş olan Ben temsilinden başka bir şey değildir; bunun bir kavram olduğu bile söylenemez, fakat her kavrama eşlik eden salt bir bilinçtir” (Kant, 1998, &A346: 414). ‘Saf Ben’, “kendisi her türlü deneyim olanağının ötesinde olan “transandantal özne=X’in icra ettiği

bir fiil sonucunda ortaya çıkmaktadır” (Gözkan, 2018: 117). Bu fiil vasıtasıyla ‘Saf Ben’ hem ‘transandantal ideal’ olana birlik vermektedir, hem de kendini idrak ederek transandantal düşünce yoluyla, kendisinde kendisini bir birlik olarak temsil etmektedir. “Transandantal ideal olanın bir birlik içinde tutulması, “saf ben”in kendinde-şeyden etki alabilecek durumda olması demektir” (Gözkan, 2018:117). Sonuç olarak, ‘Saf Ben’ hem kendinde şeyden etki almaktadır, hem de deneyimi mümkün kılan fillerin ve yetilerin birliğini temsil eder. Öte yandan ‘Saf Ben’ her iki alanın da birliğini, eş deyişle hem deneyim dünyasından gelen duyuların birliğini hem de bu birliği sağlayan ama deneyimden gelmeyen duyarlılığın a priori formları olan mekân ve zamanın ve anlığın kategorilerinin birliğinin mekânıdır. ‘Saf Ben’ kendini bu mekânda “Transandantal *Apperzeption*” fiilinin ‘düşünüyorum’ (Kant, 2018, &B131: 246) temsili ile temsil eder (Kant, 2018, &136: 248).

‘Saf Ben’in mekanı bir temsil mekanıdır. Bu temsil, hem transandantal idealin birliğini hem de deneyimi mümkün kılan ‘Saf Ben’in sentetik birliğini ifade eder. Transandantal idealin tesis edilmesi tamamen ‘Saf Ben’e bağlıdır. Bu bağlamda ‘Saf Ben’in kurulumu deneyimin ortaya çıkması için önceliklidir. Ancak bu öncelik zamansal değil, mantıksal bir önceliktir. Bu mantıksal öncelikte ‘Saf Ben’, temel yetiler (Hissetme, Hayalgücü, Düşünme (*Apperzeption*)) aracılığıyla tesis edilir. Bu üç yeti, birbirine indirgenemeyen ve daha geriye götürülemeyen üç temel basit yetidir. Hissetme yetisinin formlarının birliğini, transandantal *Apperzeption* fiili sağlar. “Kategorilerin birliğinin zemini olan *apperzeption*un kendisi yine aynı kategorilerle kavranamaz” (Temizkan, 2019: 17). Burada ifade edilen ve ‘Saf Ben’ mekânında temsil edilen iki tür birlik vardır. Birincisi, deneyimden gelmeyen ancak deneyimi mümkün kılan transandantal idealin birliğidir. İkincisi de deneyimden gelen verilerin birliğini temsil eden, fenomenal alanın birliğidir. Birbirinden farklı olan bu iki birliği temsil eden de ‘Saf Ben’dir. Kant’a göre temel olarak bilgi, “tasarımların birbirleriyle karşılaştırıldığı ve birbirlerine bağlandığı bir bütündür” (Kant, 1998, &A97: 228). Burada ifade edilen ‘bütün’ ya da ‘sentetik birlik’, iki farklı şeyin (görü-kavram) birleşerek, birleşen iki şeyden farklı bir şeyin oluşturulmasıdır. “Birlik, çeşitliliğin sentetik birliğinin temsidir” (Kant, 1998, &B131: 246). Sentetik birliğin koşulu ‘Ben’in birliğidir. ‘Ben’in birliğinin koşulu da bütün eylemlerime eşlik eden *düşünüyorum* (*I think*) tasarımı, yani öz-bilinç ve saf *Apperzeption* fiilidir.

“Düşünüyorum, tüm temsillerime eşlik edebilmelidir; çünkü aksi takdirde bende hiç düşünülemez bir şey temsil edilirdi. Bu da her ne kadar istesem de temsilin ya imkânsız olacağını ya da en azından benim için hiçbir şey olmayacağını söylemektir.(...) Ama bu temsil bir kendiliğindenlik edimidir, yani duyarlılığa ait olarak görülemez. Onu *ampirik* olandan ya da aynı zamanda *kökensel Apperzeption*’dan ayırt etmek için *saf Apperzeption* olarak

adlandırıyorum, çünkü bu düşündüğüm temsili ürettiği için tüm diğerlerine eşlik etmesi gereken özbilinçtir” (Kant, 2018, &B132: 246).

‘Saf Ben’, bu birliği nasıl kurmaktadır? Eş deyişle, ‘Saf Ben’, dünyayı nasıl bir arada tutmaktadır? Bu birliği üç aşamada ifade edebiliriz. Birinci aşamada, *SAE*’nin “Transandantal Estetik” bölümünde ele alınan duyarlılığın *a priori* formu olan *mekan-zaman* formlarıdır. Mekan ve zaman ayrışmamış bir manifoldtur (Gözkan, 2018: 118-119). Her görü kendi içinde ayrışmamış bir çeşitlilik barındırır. Çeşitlilik, zaman içindeki en küçük bölüm olan anlar arasında gerçekleşir.

“Ne kadar küçük olursa olsun, herhangi bir izi⁶ düşüncede çizmeden, yani tüm parçalarını tek bir noktadan art arda üretmeden ve böylece ilk önce bu sezgiyi çizmeden kendi kendime hiçbir sırayı temsil edemem. (...) Bence burada yalnızca bir andan diğerine art arda ilerleme, içinde zamanın tüm bölümleri ve bunların eklenmesi yoluyla sonunda belirli bir zaman büyüklüğü üretilir” (Kant, 1998, &A162-163: 287-288).

Ancak her görü birbiri ardına akan izlerde zamanı ayırt etmezse ayrışmış çokluk kurulamaz. Çeşitliliğin zaman kalıbına dökülmesi (“an”lardan oluşan belirli bir zaman diliminin üretilmesi) ayrışmış çeşitliliği doğuruyor. Ayrışmamış çeşitliliğin “an” vasıtasıyla ayrıştırılması, çeşitliliğin zaman “an”larına dökülmesi (bir kalıba dökülmesi gibi) tek tek bir an diğer tek bir andan (ilkece tüm diğer tek anlardan) ayrışıyorsa, bu bütün “tek anların” üzerinde “iz” tutacağı, yer alacağı görü bütünü (zaman manifold) gerektirir. Öte yandan Kant’a göre hatırlamanın koşulu zamandır. Zaman içindeki anların üzerindeki izin sıralanması ve birbirinden ayrılması, yani birini diğerinden ayırmanın yolu o izin kendisiyle özdeş olmasıdır.

“Transandantal estetikte o hâlde, anlama yetisinin kavramları aracılığıyla düşündüğü her şeyi ayırarak duyusallığı yalıtacağız. İkinci olarak, duyusallıktan da duyuma ait olan her şeyi ayıracağız ki, duyusallığın *a priori* olarak temin edebileceği, saf görüden ve görünüşlerin yalnızca saf formundan başka geriye hiçbir şey kalmassın. Bu araştırmada (...) *a priori* bilginin ilkeleri olarak duyusal görünümün iki saf formu, yani mekan ve zaman bulunacaktır” (Kant, 1998, &A22: 157).

İkinci aşama *SAE*’nin “Transandantal Mantık” bölümünde ele alınan *kategoriler* vasıtasıyla gerçekleşir. Üçüncü aşama da “Transandantal Dedüksiyon” bölümünde ele alınmaktadır. Bu bölümde daha önceki bölümlerde kullanılan analitik yöntem yerini sentetik yönteme bırakır. ‘Saf Ben’in kurulumunda üç temel yetinin rolü ele alınır. Birinci aşama ‘hissetme yetisi’, ikinci aşama ‘anlama yetisi’ düzeyidir. Üçüncü aşamada da diğer iki aşamayı de mantıksal olarak önceleyen ‘Saf Ben’in birliğidir. ‘Saf Ben’in birliği, deneyim dünyasının

⁶ “İz” terimi metinde geçen “line” teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Line terimi Türkçeye çizgi, sıra olarak da çevrilmektedir. Fakat burada “iz” terimini tercih etmemin nedeni anların düşüncede iz bırakarak ard arda sıralanmış olduğunu vurgulamaktır. Kant’a göre mekân ve zamanda en basit temsillerin dahi ortaya çıkmasının koşulu temsil etmem gereken şeyin düşüncemde iz bırakması ve onları yeniden üretilmemidir (Ayr. Bil. İçin bkz. Kant, 1998, &A102: 230).

birliğini mantıksal olarak önceler. Bu üç yeti arasında özellikle düşünme fiili olan *Apperzeption* fiili sentetik birliğin kurulumu açısından merkezi bir öneme sahiptir.

Yukarda ifade ettiğimiz üç aşamayı kısaca ifade edecek olursak birinci aşamada deneyim dünyasından gelen 'şey'lerin mekân-zaman *a priori* formlarıyla 'Ben' mekânına taşınır. Kant için 'mekan', 'kendinde şey'in ilk temsilini mümkün kılan dış duyumdur. Ancak mekânın kendisi dış duyumdan türetilen bir kavram değildir. Tam aksine, dış duyunun ardardalığını değil de, yan yanalığını mümkün kılan *a priori* formudur. "Buna göre mekan tasarımı dışsal görüngünün ilişkilerinden deneyim yoluyla ödünç alınamaz; tersine, bu dış deneyimin kendisi ilkin ancak sözü edilen tasarım yoluyla olanaklıdır" (Kant, 2019, &B38: 53). O halde mekân, dış duyunun temelinde yatan *a priori* formudur. Biz mekânı kendi dışımızda bir gerçekliği olan ve kendi dışımızda cereyan edenler arası ilişkilerin zemini değil, bizim dışımızdaki 'şey'lerin temsilinin *a priori* zemini olarak ele alabiliriz. Bu durumda nesne, 'Saf Ben'in dışında tesis edilen bir 'şey' değil, 'Saf Ben'de tesis edilen bir temsildir.

SAE'de ele alınan 'Transandantal Estetik'in ikinci kısmı, duyarlığın *a priori* formu olan 'zaman' kavramının metafizik temellendirmesiyle ilgilidir. Zaman da mekan gibi deneyimden türetilen bir kavram değildir. Mekân tasarımı dış duyunun *a priori* formu iken, zaman tasarımı iç duyunun *a priori* formudur. Zaman, *a priori* olmasaydı duyusalılıkta eş zamanlılığı ve ardaşıklığı tesis edemezdik. O halde mekân, dış duyunun yan yanalığını tesis ederken; zaman, iç duyunun ardardalığını tesis etmektedir. Mekânsal olarak algıladığımız 'şey'lerin ardardalığını mümkün kılan ve bir arada tutan zamandır. Eş zamanlılık ardaşıklık değildir. Ardaşıklık farklı zaman anlarının ardardalığıdır. Bu anların birliğini ve bu anların mekândaki temsillerinin birliğini sağlayan zamandır. Bu nedenle zaman hem duyarlığın *a priori* koşulu hem de iç duyunun ardardalığının koşuludur. Bu koşul bir şeyin hem birliğini hem de değişimini, yani bir 'şey'den başka bir 'şey' olma zeminini ifade eder. Böylece, "(...) değişim kavramı, onunla birlikte devim kavramı (yer değişimi olarak) yalnızca zaman tasarımı yoluyla ve onda olanaklıdır, öyle ki bu tasarım bir *a priori* (iç) sezgi olmasaydı, ne olursa olsun hiçbir kavram bir değişim olanağını" (Kant, 2019, &B49: 65) vermezdi. Dolayısıyla zaman, şeylerin kendilerine bağlı olarak temellenen ve belirlenen bir kavram değil, tüm deneyimin ve değişimin *a priori* koşuludur. Deneyimin bütün imkânlarını soyutlarsak, bu soyutlamanın sonucunda bütün soyutlamaları mümkün kılan fakat soyutlamanın nesnesi olmadan elimizde kalacak olan şey 'zaman'dır. Mekân ve zaman, deneyimden türetilmeyen, fakat her türlü deneyimin ve temsilin *a priori* koşuludur. Sonuç olarak 'Saf Ben', 'kendinde şey'i, 'kendine şey' olarak bilmez. 'Saf Ben', 'Kendinde şey'i mekân-zaman *a priori* formları aracılığıyla kendi temsil

'mekân'ına taşıyarak bilinebilir kılar. İlk olarak, 'Kendinde Şey'in 'Ben' mekânına taşınmasını mümkün kılan mekân ve zamandır. O halde mekân ve zaman, bilgiyi mümkün kılan bilme sürecinin birinci basamağını temsil eden "iki bilgi kaynağıdır ki çeşitli sentetik bilgiler bunlardan *a priori* türetilir" (Kant, 2019, &B56: 68). Öte yandan bu *a priori* öğeler sadece bilgiyi mümkün kılan değil, aynı zamanda "Neyi bilebilirim?" sorusunu yanıtlayabilme imkânını da bize sağlar. Eş deyişle, bilginin sınırını çizebilmemizi mümkün kılan bir koşuldur.

"Mekân ve zaman, birlikte alındıklarında, tüm duyuşsal sezginin arı biçimleridirler ve böylece *a priori* sentetik önermeleri olanaklı kılarlar. Ama bu *a priori* bilgi kaynakları, yalnızca duyarlılığın koşulları olmakla, kendi sınırlarını da belirlemiş olurlar; başka bir deyişle, nesnelere ancak bunlar görüngüler olarak görülebildikleri ölçüde uygulanabilir, ama kendilerinde şeyleri sunmazlar. Bu geçerliliklerinin biricik alanıdır ve eğer bunun ötesine geçilecek olursa nesnel hiçbir kullanımları olanaklı değildir."(Kant, 2019, &B56: 68).

Transandantal felsefe bağlamında, duyuşsal dünyanın (fenomenal alanın) birliğini kurmanın ikinci aşaması temsillerin kurulmasıdır. Temsiller, '*kategoriler*' vasıtasıyla kurulur. Mekân ve zaman *a priori* formlarıyla başlayan temsil etme işlemi kategoriler, hayalgücü ve düşünme (*Apperzeption*) ile tamamlanır. Mekân-zaman duyarlılığın saf kavramları iken kategoriler anlığın saf kavramlarıdır. Olanaklı tecrübenin *a priori* koşulları ise mekân-zaman ve kategorilerdir. Kategoriler *a priori* olmaları itibariyle deneyimle ya da tezahürle herhangi bir paylaşımları yoktur. "O halde nasıl oluyor da kategoriler ile tezahürler arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Kant'a göre bu ilişki şemalarla kurulur. Bir kavramın şeması o kavramın altına düşecek olan nesneyi hayal etmemizi sağlayan kalıplardır" (Koç, 2013: 51). Hayalgücü, hem öznenin kem de nesnenin birliğinin temsilinde rol oynar. Duyarlılığın ve anlığın saf kavramları deneyimin temsillerini 'Saf Ben' mekânında oluşturmak için ilk iki aşamayı oluşturur. Ancak bu temsillerin bilgi düzeyine taşınması için bu temsillerin bir birliğe kavuşturulması gerekir. Bu birliği sağlayacak olan hayalgücü yetisidir. Hayalgücü aracılığıyla hissetme yetisinden gelen malzemeler canlandırılır ve senteze kavuşturulur. Dolayısıyla hayalgücü, görü ile kavram arasındaki ilişkiyi sağlayarak, sentezleyerek 'yargının' ortaya çıkma imkânını sağlar. Böylece gelen malzeme bu şekilde '*idrak*' edilmiş olur. Kant bu işlemi hayalgücünün yeniden-üretici faaliyeti olarak tanımlar (Kant, 1998, &B 152: 256,257). Kant bu noktada çok önemli bir ayırım yapar. Kant'a göre bir nesneyi düşünmek ile o nesneyi idrak etmek birbirinden başka şeylerdir. Bir nesneyi *kategoriler* aracılığıyla düşünürüz fakat hayalgücü yetisinin görüleri canlandırması ve sentezlemesi aracılığıyla idrak ederiz. "Bir nesneyi düşünebilmem, ancak onu zihnimde kurabilmemle olanaklı olmaktadır. Nesneyi kurmam, ona kendi bilincimin birliğini vermem, onu bilincimin koşullarına tabi kılabilmemle olanaklı olmaktadır" (Temizkan, 2019: 12).

Bilginin Kuruluş Aşamaları

Bir şeyi düşünme ile o şeyi idrak etmek arasındaki ayrıma dayanarak (Kant, 1998, &B146: 254), bir nesnenin bilgisini elde etmek için kategorilerin (düşünmek) ya da hayalgücünün (idrak etmek) tek başına yeterli olup olmayacağını sorabiliriz. Kant'a göre kategorilerle (kavramlarla) beraber düşünülen nesnenin görü alanında bir karşılığının olması gerekir. Görü, kavrama; hissetme yetisi de düşünceye indirgenemez. Platon'dan beri duyusallık hep yanılmanın kaynağıdır. Dolayısıyla Platon'a göre duyusallık aşıldığı zaman, düşüncenin hâkimiyet alanına geçildiği zaman ve hatta zamanı da aşabildiğimiz zaman kesin bilgiye ulaşabiliriz. Bu kabule göre hissetme ve düşünme arasında hiyerarşik bir ilişki kurulur. Fakat Kant, görü ile kavram, düşünme ile hissetme arasında birbirine indirgenemeyen ve birini diğerinin altına yerleştiremeyeceğimiz bir birlik ilişkisi tesis eder. Bu, Kant'ı kendisinden önceki bütün felsefe tarihinden farkını ortaya koyar. Çünkü Kant'a göre kesin bilgiyi mümkün kılan *a priori* formlardır. Bu bağlamda, hissetme hissetmedir; düşünme de düşünmedir. Hissetmenin kendi *a priori* formları vardır; düşünmenin de kendi *a priori* formları vardır. Bilginin tesis edilmesi ancak düşünme ve hissetme yetisinin birliğinin tesis edilmesiyle mümkündür.

O halde 'Saf Ben' mekânında tesis edilen, temsil edilen nesnenin bilgisinden bahsedebilmem için iki koşul vardır: Birincisi, o nesneyi kategoriler (kavramlar) vasıtasıyla düşünmedir. İkincisi, bu düşüncenin görü alanında bir karşılığının olmasıdır. Bu iki koşul sağlandıktan sonra yargı fiili olan *Apperzeption* aracılığıyla bu iki ögenin kendi içindeki birliği sağlanır. "Kategoriler ise, nesneyi kurabilmem için saf manifoldu farklı sentezleme biçimlerinin birliği olarak kategoriler var. Kategorilerin birliği de apperceptionun birliğinden geliyor. Nesneyi kuran birlik, kategorileri de kuran birliktir ve o da apperceptionun birliğidir" (Çitil, 2013-2014: 126). Peki kendi içinde birliğe kavuşmuş bu iki asli öge arasında nasıl bağlantı kurulmaktadır? Kant'a göre bu iki asli öge arasında ilişkiyi sağlayan hayalgücüdür. Kant, yine yaptığı ayrımlara bir ayırım daha katıyor. Bu noktada Kant, hayalgücü ile hayalgücünün yeniden-üretici faaliyeti arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayrıma göre hayalgücü, "hissetme yoluyla edinilen temsillerin canlandırılması, onların birbirlerine bağlanması ve kavrama yetisinin saf kavramları altına getirerek yargı filinde nesne olarak tutulmalarını sağlayan bu işleviyle hissetme ile düşünme yetileri arasında durur ve onları

birbirine bağlar” (Gözkan, 2018: 122). Buna karşılık hayalgücünün yeniden-üretici faaliyeti ise “görü ile kavram arasındadır; burada yeniden üretimin anlamı, zaman manifoldunda iz bırakanların canlandırılması ve kavramla sabitlenmesidir. Bu faaliyet, tekil duyuşsal temsillerin canlandırılması ve yargıda bir nesne olarak birlik içinde tutulmasıdır” (Gözkan, 2018: 122).

Özetlersek, hayalgücü yetisi nesne ile o nesnenin görüdeki karşılığını bir arada tutar. Böylece hayalgücü, düşünme yetisi ile hissetme yetisi arasındaki ilişkiyi kurmuş olur. Hayalgücünün yeniden-üretici faaliyeti ise kavram ile görüyü bir arada tutar. Bu bağlamda Descartes'in iki alan arasında kuramadığı bağlantıyı Kant, hayalgücünün yeniden-üretici faaliyeti vasıtasıyla kurmayı başarır. Bilindiği üzere Descartes'in Kartezyen felsefesinde iki tözün (özne-nesne) unsurlarında hiçbir ortaklık olmadığından dolayı doğrudan temas edilemiyordu. Descartes'te bu iki töz arasında ilişki bir problem olarak kalmıştır. Çünkü bu iki töz arasında herhangi bir ortak nokta olmadığından aralarında bir bağlantı kurulamıyordu. Descartes sonrası felsefe için bu bağlantıyı kurmak aynı zamanda Descartes felsefesindeki 'kartezyen düalizm' problemlerinden birini aşmaktır.

Kant, hayalgücü ile '*transandantal hayalgücü*' ayrımı yapar. Bu ayrımın arkasında zamana bağlı olan kavramlar (deneyimin kavramları-ampirik kavramlar) ile zamana bağlı olmayan kavramlar (kategoriler) ayrımı vardır. Öte yandan Kant'a göre zamana bağlı olmayan hiçbir düşünme faaliyetinin bilgi değeri yoktur. Bu durumda zamansız olan kavramların zamanla olan ilişkisinin de kurulması gerekmektedir. Kant, bu ilişkiyi, yani 'zamana' bağlı olmayan kavramların 'zamanla' ilişkilendirme işlemini *SAE*'de “Anlama Yetisinin Saf Kavramlarının Şematizmi Üzerine” adlı bölümde ayrıntılı olarak ele alır (Kant, 1998, &B 176-187: 271-277). “Özetle, transandantal hayalgücünün ürünü olan şematizm, genelde nesnenin ve bilgisinin tesisi sürecinde “zamansız” kavramların zamandaki sürekliliğini sağlamak işlevini görmektedir. (...) Başka bir deyişle hayalgücü kavramları zamansallaştırmaktadır; transandantal şemalar, kategorilerin zamansallaştırılmış halidir” (Gözkan, 2018: 122).

Kavrama yetisi, düşünme yetisinin duyuşsal görümlere ve deneyimin ortaya çıkmasına dönük bir faaliyettir. Kant'a göre kavrama yetisinin bütün temsil fiilleri yargılara dönüştürülebilir. Çünkü kavrama yetisinin fiilleri düşünme temsilleridir. Yargı, bu temsillerin birliğidir. Düşünme de, temsillerin birliği olan yargılar ile temsillerin kendileri arasındaki ilişkinin kurulmasıdır. Düşünme, yargı ile temsillerin ilişkisini deneyimi mümkün kılarak kurmasıyla birlikte; bu ilişkiyi ve deneyimi sağlayan mekânı da tesis eder. Bu mekân, sadece temsilleri temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda temsillerin birliğini de ifade eder. Ancak bu

birliğin kurulması deneyime dayanmaz. Bu birliğin sağlanması daha farklı bir düşünme fiilini gerektirir. Bu düşünme fiili transandantal idealin de birliğini sağlayan '*Transandantal Apperzeption*' düşünme fiilidir. Bu fiil 'Saf Ben' mekânını tesis ederek, bu mekânda tesis edilen nesnenin düşünülmesi, idrak edilmesi ve yargıya dönüştürülerek bilgi haline gelmesini sağlamaktadır. Bir şeyin ne olduğunu bilmek demek o şeyin üzerinde Ben'in damgasını vurması ve o damgayı birlik, bütünlük içinde görmesi ve yargıya dönüştürmesi demektir. Bu bağlamda '*düşünüyorum*' fiili ile 'Saf Ben' mekânının tesis edilmesi arasındaki ilişki daha açık hale gelir.

'Saf Ben'in kurulumu duyarlığın *a priori* formları olan mekâna-zamana ve anlığın kategorilerine birlik veren bir düşünme fiili olan *Apperzeption* ve bu fiilin hayalgücü vasıtasıyla canlandırılması ile mümkündür. Burada ifade edilen 'canlandırma' 'Saf Ben'in *düşünüyorum* fiili ile *hayalgücü* vasıtasıyla kendini kendinde temsil etmesi anlamına gelmektedir. 'Saf Ben'in hissetme yetisinden hiçbir malzeme gelmeden, saf bir düşünme fiili ile kendini kendinde temsil etmesini sağlayan '*transandantal Apperzeption*' fiilidir. Kant bu saf temsili '*düşünüyorum*' olarak adlandırmaktadır. "Ben düşünüyorum" fiilinin saf temsili "transandantal özne =X" in temsili değil, 'Saf Ben' mekânının temsildir. Çünkü bu temsil kendinde şeyin kendindeki halinin temsili değil, sadece var olduğumun temsildir. Dolayısıyla bu var olduğumun temsili görü değil sadece bir düşünmedir (Kant, 1998, &B 157: 259). Fakat bu düşünmede, "varoluşumun[existence] belirlenimi, onda benim birleştirdiğim (combine) çoklunun iç görüde verildiği özel tarza/yola uygun olarak, yani yalnızca iç duyunun formuyla örtüşerek oluşur/ortaya çıkar ve bu nedenle kendimin olduğum gibinin bilgisini değil, yalnızca kendime görüdüğümün bilgisini taşıırım" (Kant, 1998, &B 157-158: 259,260). 'Ben düşünüyorum' fiili olan 'Transandantal Apperzeption' fiili vasıtasıyla 'Saf Ben', kendini kendinde temsil edebilir ancak kendini nesne olarak bilemez. Bu temsilin 'Saf Ben'in temsili olmasını sağlayan, temsilin 'Saf Ben' mekânında gerçekleşmesidir. Bu temsilin düşüncesinden söz edilebilir ancak idrakinden söz edilemez. Çünkü bu temsil düşünen öznenin görü alanındaki bir temsili değil, kendinin bilincinde olan ve 'düşünüyorum' fiiline eşlik eden düşünsel bir temsildir. Bu temsilin görü değil de düşünce olmasının nedeni Apperzeption ve Transandantal Apperzeption fiilinin mekân, zaman ve kategorilerle olan ilişkisidir. "Apperzeption bir görü değildir, yani mekân ve zaman koşullarına zeminsel bakımdan öncelikli olan bir fiildir ve ancak bu fiil yoluyla hissetme yetisinin birliğinden ve faaliyetinden söz edilebilir" (Gözkan, 2018: 131). Transandantal Apperzeption fiiline gelince; bu fiil, "kategorilere tabi olan bir fiil düşünme fiili değildir; çünkü bu fiil aracılığıyla kategorilerin faal hale gelmeleri mümkün oluyor. (...) bu fiilin birliğinin

bilinci olarak adlandırılan “saf ben”in kendisi bir mevcudiyet değil, ama kurulan, tesis edilen bir “mekan” (Gözkan, 2018: 131-131).

Sonuç

Kant'ta nesne, görü ile kavramın hayalgücü aracılığıyla birleşmesi sonucunda ‘Saf Ben’ mekânında kurulur. Bu durumda nesne, sentetik bir birlik olmak durumundadır. Yargı, bu birliğin bilgisini içerir. Fakat birden çok nesnenin olduğunu kabul etmek ve her bir nesneyi diğer bir nesneden ayırt etmek gerekir. Nesnelere hem birbirinden ayıran hem de bir arada tutan bilinçtir. Olanaklı her tecrübenin a priori koşulu aynı zamanda olanaklı nesnenin de a priori koşuludur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bunlar mekân, zaman ve kategorilerdir. Yargı fiilinin de koşulu ‘Ben’de imkân olarak bulunmasıdır. Bu imkân öz-bilinçtir. ‘Saf Ben’in kuruluşu da nesnenin kuruluşu gibi sentetiktir. ‘Saf Ben’in sentetik olduğunu söylemek iki sonuç doğurmuştur. Birincisi, Descartes felsefesindeki töz merkezli öznenin; ikincisi de Platon felsefesindeki hatırlamanın hafıza temelli olduğunun reddidir. Kant’a göre hatırlama, hafızayla değil hayalgücüyle ilgilidir. Hayalgücünün, sentetik birliğin kurucu ögesi olması öznenin sentetik birliğine eşlik eden nesnenin sentetik birliğini ifade eder. O halde öznenin sentetik birliğinin değişimi de nesnenin sentetik birliğinin değişimini ifade edecektir. Bu bağlamda Kant’a göre öznenin sentetik birliğine eşlik eden ‘düşünüyorum’ fiilinin aşamaları görü ile kavramın hayalgücü vasıtasıyla sentezlenmesi sonucunda kurulan nesnenin de sentetik birliğinin aşamalarını ifade eder. Bu birliği icra ve idrak eden özne ‘Ampirik Özne’dir.

Ampirik Öznenin (*Ampirik Apperzeption*) ortaya koyduğu yargı, görü ve kavramın birliğinde tesis edilen nesnenin bilgisini içerir. Ampirik öznenin sentetik birliğini temsil eden yargı ‘ampirik yargı’dır. Öte yandan ‘Saf Ben’in iki bileşeni vardır. Birincisi, ampirik gerçekliktir. Ampirik gerçekliği mümkün kılan da mekân-zamandır. İkincisi de anlığın saf kavramları olan kategorilerdir. Bu iki bileşen “yaratıcı hayalgücü” (productive imagination) vasıtasıyla sentezlenir. Bu sentez ‘Saf Ben’in varlığının belirlenimini ifade eder. ‘Saf Ben’in belirlenimini ifade eden fiil de ‘düşünüyorum’ fiilidir. Düşünüyorum fiilinin sentetik birliğini temsil eden mekân da ‘Saf Ben’in kurulumudur. ‘Saf Ben’ mekânı, *Ampirik Apperzeption* fiiliyle değil *Apperzeption* fiiliyle kurulur. *Apperzeption*, Ben’in birliğini tesis ettiği için ve bu birlikte aynı zamanda nesnenin de birliği tesis edildiği için akan zamanın birliğini kuşatıp korur. Bu anlamda *Apperzeption*, zamana bağlı olmayan zamanı kuşatan tamalgıdır. “Tamalgı, deneyimin diğer temel iki koşulunun üstünde yer alan birlik vermenin bilincidir. (...) Kant tamalgıyı empirik ve saf olmak üzere ikiye ayırır. Empirik bilinç, ki Kant buna

apprehension/ayırimsama adını verir, algılara ilişkin bilinçtir” (Güvenç, 2016: 6). Bu bağlamda birinci aşamada ‘Ampirik Özne’ tesis edilirken ifade edilen zaman ile; ikinci aşamada ‘Saf Ben’ tesis edilirken ifade edilen zaman aynı zaman değildir.

Toparlarsak; birinci aşamada “Ampirik Özne”nin sentetik birliği kurulur. Bu sentetik birliği sağlayan şey “ampirik yargı”dır. Ampirik yargı, görü ve kavramın (ampirik kavram) hayalgücü vasıtasıyla birleşmesi sonucunda kurulan nesneyi ifade eder. İkinci aşamada ‘Saf Ben’in sentetik birliği kurulur. Bu sentetik birliği sağlayan şey *Apperzeption* fiilidir. Bu sentetik birliğin tasarımı ‘düşünüyorum’ (I think) fiilinin tasarımıdır. Sürekli değişen ‘Ampirik Ben’in arkasında zamana bağlı olmayan ve değişmeyen ‘Saf Ben’ zemini, mekânı vardır. Üçüncü aşama da “Transandantal Özne=X”i ifade eder. Transandantal Özne=X’in icra ettiği fiil ise ‘*Transandantal Apperzeption*’ fiilidir. *Transandantal Apperzeption* fiili ‘*Transandantal ideal*’in birliğini sağlar. “Transandantal Özne=X”, *Transandantal Apperzeption* fiili ile bilmeye yöneldiği nesnenin bileşenleri de ‘Transandantal İdeal’ ve ‘Düşünme’dir. Bu iki bileşeni bir araya getiren ise “hayalgücünün sentetik birliği”dir. Bu iki bileşenin ilişkisinden ‘Transandantal Nesne’ temellenir. Transandantal nesnenin hiçbir ontolojik dayanağı yoktur. Bu, ‘Ben’de nesne olarak açılabilme imkânı olanın genel bir adıdır. “Tüm tasarımların, tasarımlar olarak, nesnelere vardır, ve kendileri de yine başka tasarımların nesnelere olabilirler. Görüngüler bize dolaysızca verilebilecek biricik nesnelere, ve onlarda dolaysızca nesne ile ilişkili olan ise sezgi olarak adlandırılır. Ama bu görüngüler kendilerinde şeylere değildirler; tersine, yalnızca tasarımlardır”(Kant, 2019, &A109: 110). Sonuç olarak ‘Ampirik Ben’in birliğini, ‘Saf Ben’ sağlamaktadır. ‘Saf Ben’in birliğinin zeminini de ‘Transandantal Özne=X’ temsil etmektedir.

Kant, transandantal felsefe bağlamında üç özne tasavvuru ortaya koyar. Bunlardan ilki ‘Ampirik Özne’dir. İkincisi ‘Saf Ben’dir. Üçüncüsü de artık kendisinin temsili olmayan “Transandantal Özne=X”dir. Kant bu ‘üç özne’⁷ tasavvuruna paralel olarak üç psikolojik tutum tasnif eder. Buna göre Ampirik Özne’nin temel aldığı psikoloji ‘Ampirik Psikoloji’dir. “Kant’ın ‘Rasyonel Psikoloji’ adını verdiği öğretisi, aslında Descartes’in *cogito* argümanını temel çerçeve olarak kabul ederek benliğin mahiyetine ilişkin bilgiyi salt ‘Düşünüyorum’ (*I think*) önermesinden çıkarmaya çalışan bir öğretimdir” (Yalçın, 2006: 100). Karl Ameriks’e göre Kantı’nın ampirik ve rasyonel psikoloji argümanı, ‘düşünüyorum’ temel önermesine dayandığı için, bir noktada birbirleriyle uyumdadır. Fakat ampirik psikoloji bu önermenin sezgisel doğasını vurgularken; rasyonel psikoloji çeşitli ‘transandantal’ yüklemelerle ilişkisi bağlamında

⁷ Kant üç özne tasavvuru ortaya koysa da bilgi söz konusu olduğunda bu üç öznenin temsil ettiği bilinç durumunun tek bir öz-bilince ait olması gerektiğini vurgular (Ayr. Bil. İçin bkz. Kant, 1998, &A117: 237).

terimlerle araştırır. Dolayısıyla, ampirik psikoloji belirli bir benlikten başlamaya odaklanırken, rasyonel psikoloji genel olarak konularla ilgili iddialara odaklanır.⁸ Kant'ın bu iki psikolojik argümana karşı tutumu nedir? Kant bu iki psikolojik tutumu da küçümsemektedir. Buna karşılık, "Transandantal Özne=X" in temel aldığı psikolojiyi de 'Transandantal Psikoloji' olarak adlandırılabilir.

Kant'a göre ampirik psikolojinin ilgisinin ampirik Apperzeption (ampirik bilinç) temelli olduğu için koşulsuzu yakalayamaz. "Ampirik bilinç, bütün tasarımlar için zorunlu olsa da, kendi içinde düzenden yoksundur. Bunun nedeni, bilinci olduğu nesnenin temsillerini salt kendi çağrışım yasalarına göre bağlamasıdır" (Temizkan, 2019: 20). Bu nedenle Kant, bu etkinliği sürekli değişen ve bu nedenle herhangi bir bilgi değeri taşımayan bir etkinlik olarak görür. Buna karşılık rasyonel psikoloji de "ruhun yalın, ölümsüz, töz olduğuna dair kanıtlamaları, ortak bir temel problemden dolayı geçersizdir" (Temizkan, 2019: 27). Bu karşılaştırmaya rağmen Strawson, Kant'ı şu noktada eleştirmektedir. "Kant'ın Transandantal Psikoloji olarak adlandırılabilir şeyeye dair damgasının –ki ampirik olandan açıkça ayırt edilir- neden Rasyonel Psikoloji üzerine getirdiği aynı kısıtlama altında görülmediği açık değildir. Bu ve diğer zorluklar bizi eleştirel felsefenin ilkelerini yeniden yorumlamaya ya da kurmaya teşvik edebilir" (Strawson'dan aktaran Pereboom, 1991: 358). Bu teşvik sadece Kant'ı değil, Kant ile beraber Kant'ın mirasıyla felsefeyi de yeniden düşünmeyi beraberinde getirir. Bu düşünce dünyasının en önemli örneklerinden birisi de Fichte ve Hegel olmuştur. Fichte, felsefenin ilk ilkesi olarak belirlediği 'Ben' düşüncesini Kant'ın transandantal felsefesinden hareketle yeni bir yol açmıştır.

Kaynakça

- Ameriks, Karl (1982), *Kant's Theory of Mind: An Analysis of Paralogisms of Pure Reason*, Oxford: Clarendon Press.
- Cevizci, Ahmet (2015), *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Deleuze, Gillies (2007), *Kant Üzerine Dört Ders*, çev. Ulus Baker, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Gözkan, Bülent (2018), "Saf Aklın Eleştirisi'nde "Ben" in Kuruluşu", *Kant'ın Şemsiyesi: Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, s. 111-133, İstanbul.

⁸ Ayr. Bil. İçin bakz. Ameriks, Karl (1982), *Kant's Theory of Mind: An Analysis of Paralogisms of Pure Reason*, "Preface to the Second Edition", Oxford: Clarendon Press, p. XXXIV.

Güneş, Mehmet (17 Nisan 2016), "Kant'ta Apperzeption Kavramı", *Felsefe Arkivi*, İstanbul Üniversitesi, Sayı 44, s. 1-11, İstanbul.

Kant, Immanuel (1998), *Critique of Pure Reason*, Trans. an Edit. by Paul Guyer, Cambridge University Press, USA.

Kant, Immanuel (2019), *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul.

Kant, Immanuel (1994), *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev. İonna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.

Koç, Yalçın (30 Temmuz 2013), "Matematiğin Ontolojisi Bakımından Kant ile Frege Karşılaştırması", *Felsefe Arkivi*, İstanbul Üniversitesi, Sayı 30, s. 49-54, İstanbul.

Küçükparmak, Aykut (2017), *Kant'a Göre Bilgi ve Metafiziğin İmkânı*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Pereboom, Derk (1991), "Is Kant's Transcendental Philosophy Inconsistent?", *History of Philosophy Quarterly*, University of Illinois Press, Vol. 8, No. 4, pp. 357-372, USA

Temizkan, Vedit (Bahar 2019), "Kant'ta Ben Problemi", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Munzur Üniversitesi, Sayı 14, s. 7-30, Tunceli.

Yalçın, Şahabettin (2006), "Kant'ın Fenomenal Benlik Anlayışı", *Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri*, Vadi Yayınları, s. 99-116, Ankara.

Yücel, Dursun (2006), "Bilme Bakımından Kantçı Öznenin Sınırları", *Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri*, Vadi Yayınları, s. 50-55, Ankara.

İnternet Kaynakları

Çitil, A. Ayhan (2013-2014), *Kant Okumaları Saf Aklın Eleştirisi*, https://www.academia.edu/43274086/Kant_Saf_Akl%C4%B1n_Ele%C5%9Ftirisi_Ayhan_%C3%87itil

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi: 23.03.2021****Makale Kabul Tarihi: 29.12.2021****TELEVİZYON DİZİLERİNDE MUHAFAZAKÂR KİMLİĞİN İNŞASI: BİR BAŞKADIR ÖRNEĞİ**

Süleyman ŞAHAN*

ÖZ

Bu çalışmanın odaklandığı nokta kitle iletişim araçlarının gelişimine paralel olarak yeni nesil televizyon yayıncılığının bir parçası olan dizilerde kimlik inşasıdır. Dijital yayın platformu olan Netflix'te yayınlanan Bir Başkadır (2020) dizisi örneklemeden yola çıkarak bir kimlik olarak muhafazakârlığın hangi kavramlar üzerinden inşa edildiğine araştırmada yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümünde kimlik ve muhafazakârlığın kavramsal çerçevesine yer verilmektedir. Muhafazakârlığı ortaya çıkartan tarihsel ve toplumsal koşullara yer verildikten sonra kavramın temel özelliklerine değinilmektedir. Muhafazakârlık kavramının temel özellikleri çalışmanın uygulama kısmında kullanılacak olan kodlama ve kategori listesinin oluşturulmasında yardımcı olmuştur. Çalışmanın son kısmında sekiz bölümden oluşan Bir Başkadır dizisi örnekleminde niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analiziyle muhafazakârlık temelinde kimliği inşa eden kavramlar çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda muhafazakâr kimlikte bireyi edilgen kılan bir şekilde toplumcu söylemlere, kurumlara ve değerlere ağırlık verildiği ortaya çıkmıştır. Birey, dayanışmanın hakim kılındığı organizmacı bir toplumsal yapının içerisinde, her zaman otoritenin yönlendirmesine açık bir biçimde, ailenin ve kuralların koruyucu şemsiyesi altında tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Muhafazakârlık, İçerik Analizi, Televizyon

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi, suleymansahan80@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5137-0317.

**THE CONSTRUCTION OF CONSERVATIVE IDENTITY ON TELEVISION
SERIES: BİR BAŞKADIR AS A SAMPLE CASE**

ABSTRACT

The study focuses on the construction of identity on TV series which is the part of a new generation TV broadcasting in parallel with the development of mass media tools. The research attempts to find an answer to the question of through which concepts conservatism as an identity is built upon based on the sample TV series *Bir Başkadır* (2020), broadcasting on Netflix, digital broadcasting platform. The conceptual framework of identity and conservatism is given place to the first two sections. After being referred to historical and social conditions resulted in the emergence of conservatism, primary features of the concept are touched upon. The fundamental attributes of conservatism as a concept helped to the creation of coding and category lists which were utilized on the application part of the study. In the last part of the study, on *Bir Başkadır* TV series as a sample case consisting of eight parts, the underlying concepts for the construction of conservatism are resolved with the help of the one of the qualitative research methods, content analysis. As a result of the research, it appeared that high emphasis is given to socialist discourse, institutions and values in the way that give individual passive voice in the context of conservative identity. Individual is defined within the organic social structure where solidarity is dominated, as always being open to be oriented by authority and by beneath the protective umbrella of family and rules.

Keywords: Identity, Conservative, Content Analysis, Television

GİRİŞ

Muhafazakârlık iki yüzyıla yakın zamandır literatürde ve siyaset felsefesi içerisinde olan bir kavramdır. Muhafaza etmek, korumak kökünden türeyen muhafazakârlık, eski düzende yer alan kurumların yeni düzende de yer alması gerektiğini savunmuştur. Bu savunusunun gerekçesi de eski kurumların zamanla kendilerini dönüştüreceklerine duyulan güvendir. Muhafazakâr düşüncede toplum, yüzyıllar boyunca belirli bir birikim sonucuna ilerlemiştir. Aydınlanma düşüncesi ve Fransız İhtilali, toplumun yüzyıllar boyunca yavaş yavaş biriktiği bütün kazanımları yok etmiş ve bir kaos ortamının yaşanmasına neden olmuştur. Aydınlanma düşüncesini ve Fransız İhtilalini toplumsal kargaşanın kaynağı olarak gören muhafazakârlık, zamanla sosyalizm, liberalizm gibi toplumların sosyal, iktisadi ve siyasi gelişmelerini yönlendiren bir düşünce olmuştur (Yılmaz ve Erdoğan, 2015: 145).

Muhafazakârlığın kavramsallaştırılması zamansal ve mekânsal farklılıklara göre değişiklik gösterebilmektedir. Batı'da Aydınlanma düşüncesi ve Fransız İhtilali'ne karşı

tepkisel bir duruş olarak ortaya çıkan muhafazakârlığın, Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve Cumhuriyetin kurulması sürecinin bir ürünü olduğu söylenebilir (Çiğdem, 2004: 671-672). Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda Cumhuriyet öncesinde başlayan yenileşme hareketleri muhafazakâr düşüncenin gelişimi için uygun bir iklim yaratmış olsa da Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasındaki gelişmeler kavramın gelişiminde önemli bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Cumhuriyet’in ilanından sonra devletin ve toplumun yeniden yapılandırılması süreci, tıpkı Fransız İhtilali’nde olduğu gibi yeni dönemin uygulamalarına karşı bir tepki olarak muhafazakârlığın gelişimine yol açmıştır.

Muhafazakârlık, Cumhuriyetin ilanı ve ardından gelen tek parti iktidarı döneminde Cumhuriyetin kurucu ideolojisine karşıtlık geliştirememiştir. Muhafazakârlar, Cumhuriyetin kurucu ideolojisini eleştirirken Türkçülük ve İslamcılık arasında bağ kurma tartışmasına girmişlerdir. Bu tartışma zeminin oluşmasına en önemli katkılardan birini Necip Fazıl Kısakürek’in Büyük Doğu Dergisi yapmıştır (Demircan, 2015: 163). Dergi, medya araçlarında muhafazakâr düşüncenin kendisini ifade ettiği ilk örneklerden biri olması bakımından dikkat çekicidir.

Çok partili yaşama geçişle birlikte muhafazakâr söylem bir kimlik olarak kendisini sunabileceği bir alan bulmuştur. Demokrat Parti’nin kendini inançlara saygı duyan bir parti olarak konumlandırmaya çalışması ve insanların dini inançlarını daha özgürce yaşayabilecekleri bir ülke vaadi, muhafazakâr kimliğe dönük bir söylemin ortaya çıkmasına katkı yapmıştır. 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti, hem kendi muhafazakâr kimliğini oluşturabilmek hem de muhafazakâr seçmenleri etkilemek için birçok yeni uygulamayı hayata sokmuştur. Arapça ezan yasağının kaldırılması, devlet radyosunda dini yayınlara başlanması, ilköğretimde din derslerine daha çok ağırlık verilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bütçesinin artırılması Demokratik Parti’nin muhafazakâr seçmenlerin desteğini almak için yaptığı yeni uygulamalardan birkaç tanesidir (Toprak, 2003: 248; Şahan, 2019). Demokrat Parti sonrasında merkez sağda yer alan partilerin büyük bir çoğunluğu muhafazakâr tabana yönelik benzer stratejiler izlemiştir.

Türkiye’de muhafazakâr düşünce Cumhuriyetle birlikte kendini anlatma ihtiyacı içerisinde olmuştur. Bir yaşam biçimi olarak bu ihtiyaç zamanla siyasetin üzerinde bir konumla muhafazakâr bir kimlik oluşturma amacıyla birleşmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişimi muhafazakâr düşüncenin amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılacağı araçların da çeşitliliğini artmıştır. Yazılı basın, radyo derken televizyonun eklenmesiyle muhafazakârlıkla bağlantılı yeni içerikler yeni araçlara uygun olarak hazırlanmıştır. Türkiye’de özel radyo ve televizyonun

gelişimiyle muhafazakâr kimliğe dönük söylemler çok daha geniş kitlelere ulaşabilme imkânı elde etmiştir. 90'lı yıllardaki *TGRT*, muhafazakâr kimliğin diziler ve filmler aracılığıyla inşasının somut örneklerinden biridir. İlerleyen zamanda *TGRT* ve benzeri kanalların sayısı artmış bu kanallarda hatta başka televizyon kanallarında da muhafazakâr kimliğe dönük birçok yeni içerik üretilmiştir. Böylelikle muhafazakârlık, siyasal bir ideoloji olmanın yanında farklı anlamlar taşımaya başlamış ve bu taşıdığı anlamları televizyon üzerinden kitlelere aktarmıştır. Kimlik ve kimlik inşası da bu noktada daha önemli bir hale gelmiştir.

Sosyal bilimler alanının en çok inceleme konusu yapılan kavramlarından biri olan kimlik, özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyaset, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi farklı alanların ilgisi çekmiştir. Kimlik, farklı açılardan ele alınan ve kullanılan bir kavramdır. İnsan hayatının çok yönlülüğü, insanı bütün olarak tanımlayabilme zorluğu kimliksel çeşitliliğin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Ben kimim” sorusuna verilecek cevap, bireysel, toplumsal birçok ögenin bileşiminden meydana gelmektedir. Etnik, dinsel, milli gibi kimlik tanımlamaları bireyin sosyal hayatındaki parçalardır, insan hayatı da bütün bu parçaların ahenkli bir şekilde bir araya gelmesiyle şekillenir.

Bu çalışmada ilk olarak kimlik ve muhafazakârlık kavramları açıklanacaktır. Ardından muhafazakârlık kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi, kavramın özellikleri bağlamında ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise bir kimlik olarak muhafazakârlığın nasıl inşa edildiği *Bir Başkadır* dizisi örneğinde yapılacak içerik analizi yöntemiyle ortaya konulacaktır.

Kavram Olarak Kimlik

Kimlik, bireysel ve sosyal boyutu olan bir kavramdır. Bireysel kimlik, kişisel zevkler, beklentiler, psikolojik ve fiziksel özellikler gibi bireyin kendisine ilişkin temsillerin tamamını anlatmaktadır (Bilgin, 2007: 214). “Ben kimim, nasıl var olmak istiyorum, ne türden bir yaşam sürmeliyim” sorularına verilen yanıtlardan oluşan bireysel kimlik, kişinin yaşını, fiziksel, zihinsel gelişim yeterliliklerini ve tabii ki de kişisel özelliklerini kapsamaktadır. Kişiyi, diğerlerinden yeteri kadar uzak ve farklı kılarak sadece ona ait olanı sunar. Diğerlerinin bakışına sunulan görünüm, giyim, cinsiyet, davranış tarzı bireysel kimliğin bilinen yönünü oluştururken, duyular, algılar, düşünce ve hayaller mahrem yönünü oluşturur. Bireysel kimliğin bu iki yönü ötekinin aynasında şekillenir. Çünkü toplumun ayrılmaz bir parçası olarak diğerleriyle karşılıklı etkileşimle kimlik yapılanmaktadır. Bundan dolayı kişinin kendisi için yaptığı her tanımın bir arka planı vardır (Akt. Soncu, 2013: 23-24). Bireysel kimlik, bireyin içinde bulunduğu toplumda kendisini koyduğu ve hissettiği yerdir (Karakaş, 2006: 81). Bireyin kendini

tanımlaması ve konumlaması toplumsal gruplar içerisinde olmaktadır. Böylelikle kimliğin sosyal yönü ön plana çıkmaktadır.

Bireyin toplumsal düzeyde nasıl tanımlandığını (Bilgin, 2007) belirten sosyal kimlik, benliğin hangi sosyal gruplara ait olduğu hakkında bilgi ve algıya dayalı olan bölümdür (Tajfel, 1981). Buna ilişkin bilinç ya da bilgiler bahsi geçen gruplara ait bazı duygular ve atfedilen değerlerle beraber var olur (Bilgin, 2007: 13). Bireyin iletişimde bulunduğu gruplarda kendini tanımlaması ve o gruplarla kurduğu özdeşleşmeler sosyal kimliğini ifade etmektedir.

Bireyin hangi kategoriye ait olduğunu ifade eden sosyal kimlik (Türkdoğan, 1993: 6), Verkuyten'e göre (2018) bireysel kimlikteki gibi diğerleri ile olan farklar üzerinden değil, paylaşımları ve benzerlikler üzerinden kurgulanır.

Kimlik, insan hayatının her döneminde bireyin diğerleriyle kurduğu etkileşimle öğrenilen, geliştirilen ve değişen bir kavrayışın ifadesi olarak sosyal, siyasal, ekonomik, bireysel birçok değişkenin katkısıyla bireye onun kim olduğu sorusunun cevabını vermektedir. Kimliğin oluşumu bireyin doğumundan itibaren sosyalleşme faktörlerinin de katkısıyla aşamalı bir şekilde gerçekleşmektedir.

Erikson'a göre kimlik, bireysel ve toplumsal faktörlere bağlı şekillenir. Bu bağ kimliğin psiko-sosyal bir yaklaşımla değerlendirilmesine neden olmuştur (Erikson, 1968: 23). Toplumsal, kültürel bağlamların kişisel deneyimler ve biyolojik mirasla birleştiği noktada kimlik, disiplinler arası bir kavrama dönüşmüştür.

Erikson, kimliğin anlamını üçlü bir sınıflandırmayla açıklamıştır. Bunlardan birincisi bireyin kendisine ait olan bilinç duygusudur, ikincisi ise deneyimlerin sürekliliği için bilinçli bir çaba ve son olarak ise grup düşünceleri ile dayanışmadır (Erikson, 1968: 208). Erikson'un kimliği tanımlamada kullandığı kategorileştirme, kavramın kişinin kendi özelliklerini, toplumsal ilişki ve deneyimleriyle oluştuğunu göstermektedir (Evans, 1981: 36).

Kavram Olarak Muhafazakârlık

Etimolojik olarak “saklamak, korumak, bellekte tutmak” anlamlarına gelen muhafazakârlık, Arapça hıfz kökünden türetilmiştir (Demircan, 2015: 111) Muhafazakârlık kavramında toplumun hafızasını canlı tutmanın yolu topluma ait olan değerleri korumak ve sonraki kuşaklara aktarmaktır. Muhafazakârlık, günlük dilde farklı anlamları bünyesinde taşımaktadır. Kavram, mütevazı, tedbirli davranışları, geleneksel değerlerle uyumlu bir hayat tarzını, değişim karşısında duyulan korkuyu ve değişimlere karşı duruşu ifade etmektedir (Heywood, 2013: 83).

Muhafazakârlık, bir siyasal kimlik ve hareket olarak Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi'ne karşı 18. yüzyıl sonrasında ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlıkta tarihsel çevreye karşı bir güven var iken; insanın doğasına, köksüzlüğe ve insanoğlunun buluşlarına karşı bir güvensizlik bulunmaktadır. Muhafazakâr düşünce, siyasal ve ekonomik devrimlerle yok olan aristokrat sınıfın çıkarlarını koruyan ve Avrupa'da geleneksel düzeni savunan görüştür (Güler, 2014: 118).

Muhafazakârlık siyasal anlamda Fransız Devrimi'nden, felsefi anlamda da Aydınlanmadan bir kopuştur. Fransız Devrimi'nden sonra Napolyon'un politikalarının başarısızlığı, devrim öncesindeki inanç ve değerleri savunan fikirlerin daha yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur. Bu fikirlerin başında da adalet ilkelerinin ve uygarlığın güvenliğinin Devrim'in Jakoben düşüncesine karşı korunması gelmektedir. Muhafazakârlığın bir tepkisi ise Batı uygarlığının yeni insan ve toplum inşa etme projesinin çağı olan Aydınlanmadır. Akılcılık, insan hakları, evrenselcilik ve bireycilik değerleri üzerine yapılan Aydınlanma düşüncesini kökleri Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Muhafazakârlık yeni bir insan ve evren tasarlanmaya çalışan Aydınlanma düşüncesiyle hesaplaşma içerisine girmiştir (Turan, 2016: 280).

Fransız Devrimi ve Aydınlanmayla sembolleşen siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşümlere bir tepki olan Muhafazakâr düşünce hakkında ilk ifadeler Edmund Burke'ün (1986) *Reflection on the Revolution in France* (Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler) adlı eserinde yer almaktadır (Heywood, 2013: 83). Burke'ün eserinde muhafazakârlık altı başlıkta özetlenmiştir. Dine verilen önem, reform yapılması bahanesiyle kişilere haksızlık yapılması tehlikesi, rütbe ve görev ayrımının somutlaştırılması, özel mülkiyetin dokunulmazlığı, bir mekanizmadan ziyade organizmaya benzeyen toplum yapısı ve geçmiş ile kurulan sürekli bağ (Zürcher, 2004: 40) muhafazakâr düşünceyi açıklayan temalardır. Modern siyasal rejimlere eleştiriler getiren Burke, özellikle Fransız Devrimi üzerinde durmaktadır. Burke'e göre Fransız Devrimi, 1688'deki İngiliz Devriminden farklı özellikler taşımaktadır. İngiliz Devrimi, sadece tahtın sahibini değiştirirken Fransız Devrimi düzeni tamamen değiştirmiştir. Fransız Devrimiyle birlikte özgürlük, kamu yararı, hümanizm gibi değerler gündeme gelmiş bundan dolayı da toplumu bir arada tutan kilise, aile, saygı ve sadakat gibi değerler bozulmaya uğramıştır (Beneton, 2011: 19-25). Bireyin özerk bir varlık olarak ele alınması, toplumsal düzen içerisinde hayatı anlamlandırabilen, toplumsal kurumların koyduğu kurullarla düzenli bir yaşam sürebilen bireyin yönünü kaybetmesine sebep olmuştur.

Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Fransız Devrimiyle beraber Sanayi Devrimine de bir tepkidir. Kırsal alandaki sosyal dengenin bozulması, buhar makinasının icat edilmesiyle üretimdeki makineleşme, kentleşme sonucunda nüfus artışı ve kırsal alandaki dengenin bozulması muhafazakârlığın Sanayi Devrimine getirdiği eleştirilerdir (Güler, 2014: 123). Genel olarak bakıldığında muhafazakârlığın Batı dünyasının çehresini değiştiren dönüşümlere karşı çıkış olduğu söylenebilir.

Muhafazakârlığın Temel Özellikleri

Muhafazakârlığın kavramsallaştırılmasında, dönemselleştirilmesinde (Klasik ve çağdaş) ve mekansallaştırılmasında (Amerika ve Avrupa) farklılıklar bulunmasına rağmen alan yazınında muhafazakârlık kavramının temel özelliklerine yönelik uzlaşma bulunmaktadır. Heywood, bu özellikleri beş başlık altında toplamıştır (Heywood, 2013: 86-100):

- 1) Gelenek: Geçmişin birikimlerini yansıtan gelenek, zaman sınavından geçerek bugünlere kadar gelmiştir. Bundan dolayı yeni kuşaklar tarafından korunmalı ve kendilerinden sonra gelenlere aktarılmalıdır. Gelenekler sayesinde toplum ve birey kimlik duygusunu elde eder ve kendilerinin kim olduğu sorusunun cevabını bulabilir. İnsan, aidiyeti geleneklerde hissetmektedir. İnsan, belirsizlik ve güvensizlik yaratan değişimlerin karşısında zamanın sınavından başarıyla geçmiş geleneklere güvenmelidir (Heywood, 2013: 87). Aile, din, cemaatler, alışkanlıklar güç ve zevk için insan güdülerini açığa çıkartan modern düşünceye karşı insanın koruyucu şemsiyesidir. Toplumu ayakta tutan dayanak noktalarının başında aile gelmektedir. Toplumsal yapının en eski ve işleyişi en düzenli kurumu olan aile, adeta monarşi gibi tasarlanmıştır. Kral yerine baba veya uyrukları kendi başına küçük bir toplum olan ailenin düzeninden sorumludur (Güler, 2014: 127). Aile, unutkan olan insanın asıl hafızası, geçmişi ve geleceği arasında köprüdür. Bundan dolayı aile, değerlerin, inançların ve tutumların aktarım aracıdır (Vural, 2007: 57). Aile, toplumsal dayanışmayı sağlayan, geleneksel ahlaki değerleri koruyan ve aktaran, toplumu bir arada tutan, toplumsallaşmanın gerçekleştiği en etkili yapıdır.
- 2) Beşeri Eksiklik: Muhafazakârların insanın doğasına ilişkin düşünceleri Hobbesçu anlayışın etkisiyle kötümserdir. Doğuştan bencil olan insan, mükemmel olmaktan uzaktır (Heywood, 2013: 88). Hristiyanlıktaki ilk günah doktrinine atıf yaparak insanın iyi ve özgür olmadığı vurgulanmaktadır. Muhafazakârlıkta insan akli son derece sınırlıdır. İnsanın sınırlılığından dolayı her şeyi idrak edememesi geleneklere duyulan

güvenin de asıl nedenidir. Gelenekler tarihsel süreçte oluşmuş, düzen ve tutarlılık sağlayan, insanın aklıyla kavramayacağı özellikler taşımaktadırlar (Vural, 2007: 71). İnsanın doğasındaki eksiklikten dolayı ancak toplumsal koşulların oluşturulmasıyla doğru bir yaşam biçimi meydana getirilebilir. Böylelikle de insanın toplum içerisinde iyi varlık olabileceği söylenebilir.

- 3) Organik Toplum (Organizmacılık): Muhafazakârlıkta birey, toplumdan koparılamayan, aile, arkadaş grupları ve akrabalar gibi toplumsal grupların parçasıdır. Toplum, tek tek parçalardan oluşan ve her bir parçanın birbirini dengelediği bütünsel bir yapıdır. Hem kültürel hem ahlaki paylaşılan değerlerin tamamı bütünün parçalarıdır. İnsan toplum içerisinde güçlü ilişkiler geliştirir ve ahlaki ihtiyaçlarını karşılar (Beneton, 2011: 114). Organik toplum yapısının merkezinde aile yer almaktadır. Toplumun istikrarı için aile korunmalı ve güçlendirilmelidir (Heywood, 2013: 91). Başta aile olmak üzere toplumu oluşturan kurumlar insanlara ödev ve yükümlülüklerini anlatmaktadır. Anlatılan ödev ve yükümlülükler nasıl yaşanması gerektiğinin şifreleridir.
- 4) Otorite: Muhafazakâr düşüncede toplum hiyerarşik olarak yapılanmalı, bu hiyerarşik düzende toplumsal işleyişin sağlanmasında otorite belirgin olmalıdır. Muhafazakâr toplumda eşitsizliklerin olması son derece doğaldır. Organik bir toplumda kaçınılmaz olan eşitsizlik hiyerarşiyi ve otoriteyi doğurmaktadır. Otorite de herkesin durması gerektiği yeri göstermekte, toplumda güven oluşturmakta ve rehber işlevi görmektedir (Heywood, 2013: 91). Okulda öğretmenin, iş yerinde patronun, toplumun tamamında devletin uyguladığı otorite (Eliot, 2006: 453) gerekli ve faydalıdır. Otoritenin varlığı ile sorumluluk duygusunun birleşimi insanı dürtülerinin kölesi olan vahşi bir yaratık olmaktan kurtaracaktır (Vural, 2007: 96). Otorite, toplumdaki farklı öğeleri ortak bir anlayışla bir araya getirmekte ve toplumsal uyumu gerçekleştirmektedir. Otoritenin olmadığı yerde kaos, kargaşa ve yıkım egemendir. Toplumsal düzenin devamında en etkili ve gerçek otorite insandan bağımsız olan bir güçtür. Bu güç ise Tanrı'dır. Her otorite eninde sonunda dinsel bir kökene dayanmaktadır. Din, toplumun işleyişini düzenleyen, nelerin yapılması ve nelerin yapılmaması gerektiğini anlatan, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu gösteren adeta bir anayasadır (Beneton, 2011: 46).
- 5) Mülkiyet: Muhafazakâr düşüncede otorite ile birlikte toplumsal düzeni sağlayan bir diğer unsur ise mülkiyettir. Mülkiyet konusunun önemini vurgulayan Edmund Burke, sözleşmeye dayalı toplumda mülkiyetin miras anlamına da geldiğini belirtmektedir. Miras, kültürel, toplumsal ve maddi değerlerin bir birleşimidir (Demircan, 2015: 140).

Toplumun en önemli kurumlarından biri olan mülkiyetin temelinde aile yer almaktadır. Aile ve mülkiyet toplumsal düzeni oluşturan yapılardır. Bundan dolayı aile ve mülkiyette meydana gelebilecek aşınma toplumsal aşınmaya yol açacaktır (Çaha, 2004).

Muhafazakârlık, yukarıda sıralanan özellikler bağlamında modern dünyaya karşı tepki olarak ortaya çıkan ve zaman içerisinde değişen dünyanın koşullarına uygun olarak kendini yenileyen ve dönüştüren bir ideolojidir. Muhafazakârlık salt bir ideoloji midir? Yoksa düşünce sistematığının basit bir parçası mıdır? Kavram üzerine en çok tartışma konusu yapılan soru başlıklarıdır. Fakat bu çalışma, muhafazakârlık üzerine yapılan tartışmaların dışında yer almakta muhafazakârlığın bir kimlik olarak nasıl inşa edildiğine odaklanmaktadır.

Yöntem ve Örneklem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analiziyle ilk bakışta algılanan, geri planda kalmış içeriğin yerine anlamın üstü örtülü biçimi ortaya çıkartılmaya çalışılır (Bilgin, 2006: 1). Daha öncesinde fark edilmeyen kavramlara ve temalara içerik analizi yoluyla ulaşılır. İçerik analizinde öncelikli yapılan işlem, birbirleriyle benzer olan verileri belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirip bunları okuyucunun anlayacağı bir biçime sokmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

İçerik analizi dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada verilerin kodlaması yapılmakta, ikinci aşamada temalar bulunmakta, üçüncü aşamada kodlar ve temalar düzenlenmekte, dördüncü aşamaya gelindiğinde ise bulgular tanımlanarak yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 228). Çalışmada “ben kimim” sorusunun cevabı olan kimliğin muhafazakâr paradigmalara nasıl inşa edildiği incelenmektedir. Bu doğrultuda bazen bir cümleye bazen bir sözcüğe ilişkin kodlamalar (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 233) yapılmış ve belirli temalara ulaşılmıştır. Muhafazakâr kimliği tanımlayan kodlamalar oluşturulurken alan yazınından özellikle de siyaset bilimci Andrew Heywood’un (2013; 2015) muhafazakârlığın özelliklerini oluşturan maddelerden yararlanılmıştır. Ardından tanımlanan bulgular yorumlanmıştır.

Çalışmada örneklem olarak Netflix’te 2020 yılında yayınlanan Berkun Oya’nın yönetmenliğini yaptığı sekiz bölümden oluşan *Bir Başkadır* dizisi seçilmiştir. Dizi, gündelikçilik yapan Meryem karakteri etrafında gelişen olayları, birbirinden farklı karakterleri ve bambaşka hayatların kesişen yollarını konu edinmektedir.

Bulgular ve Yorumlar

a) Organizmacılık

Muhafazakârlık, toplumu bireysel yaratıcılığın bir ürünü olarak görmez. Bunun yerine toplum, organik bir bütün ve yaşayan bir varlık olarak değerlendirilir. Aile, komşuluk, yerel cemaatler gibi parçalar toplumu dokusunu oluşturan bütünlerdir. Bu parçalar toplumun işleyişinde bireyden çok daha etkilidir. Aile, komşuluk ve cemaat ilişkileri gibi parçalar toplumda belirli değerler yaratır. Yaratılan bu değerler sosyal uyumun oluşmasına katkı sağlarlar. Böylelikle toplum istikrarlı bir yapıya kavuşur (Heywood, 2015: 62).

Dizinin giriş sahnesinde muhafazakârlığın organizmacı unsurunun izleri görülmektedir. Dizinin ana karakteri olan Meryem'in psikiyatriste gidişi bir dizi komşuluk ilişkisinin sonucudur. Hastaneye ilk defa gittiğinde Meryem'in yanında bir komşusu (Nuray) bulunmaktadır. Ardından diğer bir komşu da (Şadiye) aralarına katılmıştır. Üçlü arasındaki diyalog Meryem'in doktora gitmesiyle sonuçlanmıştır. Komşuluk ilişkilerinde yaşanan ortak deneyimler beraber hareket etme motivasyonu yaratabilmektedir. "Şadiye abla da böyle gittiymiş sizler gibi, Taksim tarafında bir yere gittiymiş. Özele gittiymiş" ifadeleri birbirlerinin yaşamlarıyla ilgili ayrıntıları bilen komşuların birbirlerinin davranışlarını etkilediği vurgusunu yapmaktadır. Çünkü Meryem, benzer deneyimleri yaşayan komşularının tavsiyesiyle doktora gitmiştir. Komşuluk ilişkisinin yarattığı bütünlük, dizinin kahramanlarından ibaret değildir. Birbirleriyle olan ilişkileri ve aile bağları eskiye dayanmakta ve bu bağlar ticari birlikteliklere de yol açmaktadır. Dizide hiç görmediğimiz Nuray'ın kocası (Mustafa) ile Meryem'in abisi (Yasin) aynı zamanda geçmişte beraber iş yapmış olan ortaklardır.

Muhafazakârlıkta birey bağımlı ve her zaman güvenlik arayışı içerisinde. Mutlu ve güvenli bir hayatı toplumla beraber sürdürebilir. Bireyin beklentilerini karşılama yolunu, kendini topluma ait hissetmesidir. Toplumun üyeleri birbirleriyle iş birliği yaparak geçmişleriyle aralarında özdeşim kurabilirler. Fakat kendilerini toplumun dışında tutup sosyal gruplarla bütünleşmeye çalışmazlarsa hayatın anlamı da kalmaz (Eren, 2012: 100)

Organizmacı yapı, cemaat kültürünü beslemektedir. Cemaat yalnızca fiziksel bir değer değildir. O aynı zamanda bir kültür üretmektedir. Dizide de üretilen bu kültürün yarattığı değerlerin altı çizilmektedir. İçerikte cemaatçi kültürün yaratımı olan komşuluk, arkadaşlık ve akrabalık gibi değerlerin sunumu bir bütün olarak yapılmaktadır. Eşi ansızın ortadan kaybolan Yasin'e en büyük destek eşi yeni vefat eden hocadan gelmiştir. Yasin'in "Hocam, Rabbim bin kez razı olsun sizden, bu zor zamanınızda kalkıp geldiniz.", "Hocaya bak sen, dün kalkıp kapımıza kadar geldi, ne mübarek insandır." İfadeleri komşuluğun, arkadaşlığın ve dindaşlığın (Çaha, 2004: 22) sürdürülmesi gerektiğini anlatmaktadır. Hoca burada cemaat kültürünün yarattığı değerlerin somutlaşmış halidir. Hoca, çevresinde yakın ilişkiler kurduğu insanlarla

cemaat kültürü arasında aracı rolündedir. O, dindaşlığın, arkadaşlığın, vefanın sembolüdür. Doğru olan her şey onunla bir aradadır. Bundan dolayı hocanın sıradan bir eylemi veya sözü de olduğundan çok daha mistik unsurlarla yorumlanmaktadır. İçerikte yine Yasin'in omzunu göstererek "Elini koydu omzuma, vallahi titredi buram Meryem." cümlesi cemaat kültürünü besleyen kaynakların toplum içerisinde de yer aldığını ortaya koymaktadır. Uhrevi simgeler değerlerin benimsenmesini ve paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Komşuluk, cemaat kültürü ve hoca figürü muhafazakâr kimliğin organizma özelliğini besleyen unsurlardır.

b) Otorite ve Hiyerarşi

Muhafazakâr düşüncede otorite her daim dikey bir şekilde yukarıdan aşağıya uygulanmaktadır. Bilgiden, tecrübeden ve eğitimden yoksun olan kesimler bir rehber ihtiyacı duymaktadır. Otorite de muhafazakârlığın diğer bir unsuru olan organizmacılık gibi sosyal uyum işlevine sahiptir. Otoritenin kim olduğu ve kimin üzerinde otoritesini tesis ettiği onun erdemine yapılan vurguyu da belirlemektedir.

Muhafazakârlara göre otorite olmadan toplumsal düzen varlığını devam ettiremez. Başka bir ifadeyle, toplumun var olmasının ön koşulu düzen ve otoritenin sürdürülmesidir (Çaha, 2004). Dizide öne çıkan otorite figürü ise *hocadır*. Hoca, yaşadığı yerde kimin doktora gidip gitmeyeceğini belirleyecek kadar otorite sahibidir. Psikiyatr ve Meryem arasında geçen bir sahnede, Meryem doktora gelmeden önce hoca ile konuştuğunu ve ondan görüş aldığını söylemektedir. Hoca da "Kızım sen bir kere git, madem hastaneden söylediler. Sonra da gel bana orada ne konuştuysan bir bir anlat." diyerek Meryem'in doktora gidişini sonrasında kendisine bilgi verilmesi şartıyla onaylamıştır. Dini argümanlar hocanın çevresiyle kurduğu ilişkide belirleyicidir. Aynı zamanda hocanın etki alanının genişlemesinde de dinsel argümanlar etkilidir. Örneğin; doktora giderken bile hocaya danışılmasının asıl gerekçesi, doktora gitme eyleminin caiz olup olmadığı sorusunun cevabıdır. Muhafazakârlıkta otorite faydalı ve gereklidir. İçerikte hoca figürü bireyin (Meryem) doktora gidip gitmeyeceğine karar vererek onun hareket alanını kısıtlamaktadır. Otorite, bireyin özgürlüğünü sınırlayarak aslında onun topluma yabancılaşmasını engellemekte, mutsuz bir hayat sürmesinin önüne set çekmektedir. Dizide de hoca, yol gösterici bir rehber olan, bireyleri hayatın karmaşasından koruyan, nelerden kaçınılması gerektiğini gösteren, hak ve yükümlülükleri anlatan otoritedir. Otoritenin tavsiyelerine uyulması bireye ihtiyaç duyduğu güvenlik hissini vermektedir (Eren 2012: 126).

Dizide hocanın otorite olmasını sağlayan unsur ise yine muhafazakâr düşüncedeki din ögesidir. Çünkü, muhafazakâr düşüncede her şeyin ötesindeki gerçek otorite Tanrı'dır. Bütün otoriterlerin kaynağı ise buna paralel olarak dinidir. Din, toplumsal olaylar ve olguları açıklama

rolü üstlenmiştir. Toplumdan ayrı düşünilemeyen din, toplumun diğer bir yüzüdür. Dinin cemaat oluşturmak ve aidiyet duygusu yaratmak gibi toplumsal işlevi vardır. İnsanların da cemaat içerisinde bulunmaya ve birlikte yaşadıkları topluma aidiyet duymaya ihtiyacı bulunmaktadır. Muhafazakâr düşüncede hiçbir bireyin veya toplumun dinden ayrı varacağı düşünülemez (Güler, 2014: 131-132). Muhafazakârlıkta Tanrı merkezli bir hümanizm vardır. Muhafazakâr değer teorisinin merkezinde yer alan bu anlayışta kişinin manevi gelişimi önceliklidir. Hem insanın hem de toplumun varlığı yaratıcıya yani Tanrı'ya dayanmaktadır. Tinsel bir varlık olan insanın yaşamını düzene sokabilmesinin koşulu dinin gereklerine uygun bir yaşam sürmektir (Turan, 2016: 282). Dinin buyruklarının dışındaki davranışlar çatışmaya neden olmaktır. Dizideki Gülbin karakteriyle ablası (Gülay) arasındaki kavga sahnesinde ablası Gülbin'i dinin buyruklarının dışında çıkmakla suçlamaktadır. Başı kapalı olan ve muhafazakâr bir yaşam sürmeye çalışan Gülay'ın, babasına Gülbin'i kastederek "Bunun fikirleri yüzünden dinimizden, imanımızdan mı vazgeçelim." söylemi dinin öngördüğü bir yaşamın dışındaki davranışların toplumun istikrarını bozacağına dair endişenin çatışmaya yol açabilecek boyutta olduğunu göstermektedir. İnsana bahşedilen Tanrısal buyrukların insanlar tarafından her ne şekilde olursa olunsun savunulması gerekmektedir (Maistre, 1965). Çünkü *ahlaklı bir yaşam sürmenin ön şartı insanı merkeze alan dine uygun yaşam sürmektir.*

İnsan, kusurlu doğasının bir parçası olarak kontrolsüz bırakıldığında kendisi ve toplum için zararlı davranışlarda bulunabilir. Otorite işte bu zararlı davranışları engellemektedir. Arzulanan düzene ancak böyle ulaşılabilir.

Din, toplumsal dengeye katkı sağlayan, toplumu birleştiren, düzenin ve istikrarının oluşmasında çimento işlevi gören bir olgudur. Dini ve ahlaki değerlerin savunulması toplumundaki düzeni ve istikrarı koruyacak, insanları birleştirecektir (Akıncı, 2012; Bora, 1997 : 9). Din ve dinsel kurumların korunması görevi ise toplumda yaşayan bireylere düşmektedir. Bireyler, dinsel kurumları ve din adamlarını her türlü tartışmadan uzak tutmakla görevlidir. Dinsel kurumların veya din adamlarının tartışılması dinin toplumda rolünün sorgulanmasına yol açacak, bu durumda toplumsal aidiyete ve dinin birleştirici rolüne zarar verecektir. Dizide hocanın kızının arkadaşı tarafından bıçaklanan Yasin, "Mübarek adam, o kadar büyüğümüz, hanımını kaybetmiş kırkı olmamış, memur adam bir de." sözleriyle bir din adamı olan hocanın toplum ve kendisi için ifade ettiği anlamı belirtmektedir. Bıçaklanma olayının polise gidilmeden kapatılmak istenmesinin gerekçesi yaşananlardan hocanın zarar görmesinin istenmemesidir. Hocanın kişiliği, toplumsal aidiyetin, dayanışmanın, bütünleşmenin sembolüdür. Bu sembollerin korunmasında bireyler de üzerinde düşen sorumlulukları yerine

getirmelidir. Yasin de tereddüt etmeden kendi üzerine düşen sorumluluğun gereğini yapmıştır. Aile, otorite, din gibi muhafazakâr unsurlar korunmalı ve yaşatılmalıdır.

Dizide Muhafazakârlıktaki otorite temasına eleştirilerde gelmektedir. Bu eleştirilerden birini de ailesi de muhafazakâr bir yaşam süren Gülbin yapmaktadır. “35 sene önce, gebe anamın karnına o tekme kim attıysa, bugün de birileri atıyor o tekme. Kim sürüklediyse bizi buraya, yerimizden yurdumuzun edip 35 sene önce, atanın yüzü değişiyor, adı değişiyor ama birileri bir yerlerde yiyor o tekme.” sözleri otoritenin muhafazakâr düşüncede her daim olduğu, sadece otoriteyi uygulayanların değişeceği yönünde bir anlam oluşturmaktadır. Çünkü, muhafazakârlıkta toplumun varlığını devam ettirebilmesi için otorite şarttır. Otorite düzeni sağlayarak toplumun varlığının devamlılığına katkı yapmaktadır. İçerikte, otorite, din ve din adamı olan hoca eksenli olarak muhafazakâr kimliğin ögesi olarak inşa edilmektedir.

Muhafazakâr yaklaşımda organik bir toplum oluşturabilmenin koşullarından biri sosyal konum ve statülerinin derecelendirilmesidir. Aile yapısı, meslek, gelir durumu gibi birçok etken bireylerin farklılaşmış roller ve sorumluluklar üstlenmesine neden olmaktadır. Farklılaşan roller herhangi bir şekilde çatışmaya dönüşmez. Bu rollerin yarattığı hiyerarşi toplumun üyelerine karşılıklı yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Bir kimsenin hayattaki mevkisi büyük ölçüde şansa veya doğuma bağlı olduğu için daha varlıklı ve imtiyazlı bir hayata sahip olan kişinin, kendisinden maddi ve toplumsal olarak daha aşağı tabakadan olan birine karşı sorumlulukları bulunmaktadır (Heywood, 2015: 62).

Toplumda belirli eşitsizlikler vardır ve bu eşitsizliklerin meydana getirdiği hiyerarşilerin toplumda avantajlı konumda bulunanlara belirli sorumluluklar yüklediği düşüncesi dizide Peri ve Melisa arasında barda geçen bir sahnede “İnsanların geldiği bir yer vardır, evlenecek mi, okuyacak mı, evde oturup hayatının sonuna kadar anasına ve babasına mı bakacak? Kendileri mi karar veriyor sanıyorsun insanlar.” ifadeleriyle kanıtlanmaktadır. İkili arasındaki diyalogda konunun buraya gelmesinin nedeni ise Meryem’in doktoru olan Peri’ye börek yapıp, o böreği işyerine getirmesi ve Peri’nin de Meryem’in bu hediyesini doktor-hasta ilişkisindeki etik kaygılardan dolayı kabul etmemesidir. Melisa’nın “Bence kabul etmeliydin. Yazık kıza, kendince seninle bir şeyler kurmaya çalışıyor.” sözleri hiyerarşik yapının üst katmanlarda yer alanlarda hangi sorumlulukları yüklediğinin çok basit örneğidir. Lütfederek buna karşılık vermek hiyerarşiyi doğallaştırmaktadır. İçeriğin devamında “senin sosyal çevreden biri olsaydı böyle mi şey (davranacaktın) kıza” söylemleri toplumsal ayrımların davranışlara nasıl yansıdığına ifadesidir. Muhafazakâr düşüncede toplumdaki hiyerarşik

katmanlaşma doğallaştırılmıştır ve bunun neticesinde kabul görmüştür. Muhafazakârlıktaki otoriteye bakış, hiyerarşinin kabulünü kolaylaştırmaktadır.

c) Beşeri Mükemmel Olmayış

Muhafazakârlığın insana bakışı karamsar özellikler taşımaktadır. İnsanoğlu çoğu zaman açgözlü ve bencildir; iktidar hırsına yenilmektedir. İnsan doğasındaki kötümser bakış açısı, ahlaki olarak eksikleri bulunan insanı tasvir etmektedir. Ahlaken kusurlu bir kişinin davranışı cezayı da gerekli kılmaktadır. İnsanoğlunun taşıdığı olumsuz nitelikler güçlü bir otoriteyi mecbur hale getirmektedir. Dizide bu otorite kimi zaman hoca, kimi zaman abi, kimi zaman ise toplumsal ve dinsel kurallardır.

Beşeri olanın mükemmel olmayışı yalnızca insanın bencilliği ve hırslarıyla açıklanamaz. İnsan, kusurları yaratılışı gereği bünyesinde taşımaktadır. İçerikte insanın mükemmel olmayışı yani kusurları hayatın ve yaratılışın gerçeğinin bir yansıması olarak sunulmaktadır (Heywood, 2015: 62). Hoca ve Meryem arasındaki diyalogda hoca, Meryem eline biri yapay biri doğal çiçek vermekte ve bunları karşılaştırmasını istemektedir. Yapay olan çiçek kırılmaz, kokmaz herhangi bir zarar görmez. Doğal olan çiçek ise yaprağını döker, solar yok olup gidebilir. Hoca, bunu insana benzetmektedir; “İnsan topraktan gelir toprağa gider, bunu kabul edenler çiçek gibi yaşayacaklar boyunlarını bükmesini de bilecekler” dir. İnsanın doğasında tamamen iyileşmesini, düzelmesini ve mükemmel hale gelmesini engelleyen faktörler bulunmaktadır. İnsan her zaman için eksik ve mükemmellikten uzak kalmaya mahkûmdur (Kekes, 2014: 138).

İnsanın kusurlu oluşu yaratılışının bir gereği olarak anlatılmış, dini gerekçelerle sunulmuş olan insan tabiatının içeriği bireyi asıl kurtuluşa götürecektir bir anahtar olarak görülmüştür. İlk günahın ağırlığını taşıyan insanın mükemmel bir varlık olmayışı onu asıl hayat olan ahiret hayatına taşıyacaktır. İnsanın asıl yolcuğunun son noktası olan ahiret hayatı “Biz hep hayallerimizde öbür dünyayı görmüşüz” sözleri açıklanmaktadır. Kişinin hayallerinin öbür dünya olması, insanı nefsinin esiri olmaktan kurtaracak ve onu doğru yola sevk edecektir. Mükemmel olmayan insan hata da yapacağı için yapılan hataları minimize etmenin yolu, bu hayatın geçiciliğini idrak edip asıl hayatın hayallerini kurmaktır. İnsanın kusurlu olması değişmeyen bir gerçektir. Ama asıl değiştirilebilecek olan şey ise hayata nasıl baktığı ve kendini hangi hayata göre hazırladığıdır. İnsan, kusursuz bir varlık tarafından yaratılmıştır. Bunun doğal sonucu ise insanın eksikleri bünyesinde barındırmasıdır. İnsanın bünyesinde taşıdığı hiçbir zaman giderilemeyecek olan eksiklerdir. Çünkü insan yaratılırken kusurlu bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu noktada insan için asıl önemli olan kusurlarıyla beraber kendisini ahiret

hayatına nasıl hazırladığıdır. İnsanın mükemmel olmayışı yaratılışa ve ahirete bağlanmıştır. Kısacası insanın kusurları yine dinsel bir açıdan ele alınmıştır.

d) Gelenek

Muhafazakâr düşünce, geleneğin benimsenen erdemleriyle, yerleşik kurallarla ve geçmişten bugüne kadar gelen kurumlarla yakından ilişkilidir. Geçmişin bilgi birikimi, “zamanın testisinden geçmiş” kurumlar ve uygulamalar geleneğin içeriğini oluşturmaktadır. Gelenek dün olduğu bugün da korunmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır. Bunun yanında gelenek bireylere tarihsel ve sosyal aidiyet hissi vermektedir (Heywood, 2015: 61). Muhafazakârlıkta aile, toplumun en küçük birimi olmasına rağmen, toplumun tamamının nasıl tasarlanması gerektiğinin göstergesidir. Birey, ailede bir mirasa konar, sahip olduğu mirası ailede ilerleyen kuşaklara aktarır, insan ilişkilerini ve ahlaki ihtiyaçlarını yine aile içerisinde karşılar (Beneton, 2011: 110-114).

Aile, geleneğin sürdürüldüğü kurumların başındadır. Geleneksel değerlerin kuşaklar arasındaki aktarımı aile aracılığıyla gerçekleşir. Aile neslin devamı, sosyalleşme, bireyin kimlik oluşumu gibi işlevleri yerini getirmektedir. Aile, insanın en ideal haliyle var olabileceği, mahremiyetin temeli olan bir kurumdur (Özipek, 2011: 92). Birey, aile içerisinde ideal olan durumun dışına çıktığında hemen ailedeki otoriteyle karşı karşıya kalmaktadır. Dizide Meryem’in ailesindeki otorite abisi Yasin’dir. Anne ve babanın olmadığı Yasin bütün sorumluluğu üstüne almakta ve ailenin geleceğini inşa etmeye çabalamaktadır. Yasin’in bu çabasında yol göstericisi gelenekleri ve dinidir. Geleneğin ve dinin somutlaştığı kişi ise akıl hocası ve asıl otorite olarak benimsediği hocasıdır. Meryem, aile içerisinde kendisine tanımlanmış olan ideal durumun en ufak bir biçimde dışına çıktığında abisinin yaptırımına uğramaktadır. Meryem’den beklenen ev içi rollerle sınırlandırılmış bir yaşamı sorgulamadan itaat ederek sürdürmesidir. Abisiyle geçen bir sahnede sadece kendi kendine söylenmesi bile bir anda bir yaptırıma maruz kalmasına sebep vermektedir. Yasin’in “O kadına (doktor) gitmeye başladığından beri bir haller, küfürlü konuşmalar, bir daha o kadına gidilmeyecek değişik hareketlerin var. Bitti o iş.” ifadeleri kadının en ufak bir tepkisinin veya şimdiye kadar olan davranışlardan farklı bir davranışının aile içerisinde ideal durumun dışına çıkma olarak görüldüğünün ve buna bağlı tepkiler doğurduğunun ifadesidir. Aile ve benzeri kurumlar ve bu kurumların taşıdığı otorite kişinin kibrine yenik düşerek kendisinden büyük işlere kalkışmasını engelleyecektir.

Aile bireye kimlik kazandırır. Ailenin bireye kazandırdığı kimlik bireyin topluma entegrasyonunu sağlamaktadır. Sağlanan entegrasyon toplumsal dayanışmayı kuvvetlendirecek

böylelikle de kolektif bilinç gelişecektir. Toplumdaki vatandaşlar arasında var olan ortak inançların ve duyguların toplamı olan kolektif bilinç (Ritzer, 2013: 81) toplum içerisinde zamanla oluşur ve varlığını uzun süre devam ettirir. Bireylerin davranışlarını düzenleyen ve yönlendiren hep bu kolektif bilinçtir. Bireyler, kolektif bilinci dikkate alarak söz ve eylemlerini planlarlar. Kolektif yapı bireyciliğe tercih edilmektedir. Durkheim'ın bakışında toplumun uyum ve düzen içinde varlığını sürdürebilmesi için birey, aile gibi toplumun oluşturan parçalar arasında uyum bulunmalıdır. Parçaların birinde yaşanan uyumsuzluk diğer parçaları etkileyeceğinden sistem denge halinde varlığını sürdürmelidir (Zincirkıran, 2020: 38). Bireysel davranış ve yaşam kolektif bilince zarar vererek toplumun devamlılığını engelleyeceği için bir noktada engellenmelidir. Yasin'in Meryem'e olan tepkisinin altında yatan gerekçe Meryem'deki tavır değişikliğinin alışlagelen düşünce ve davranış sistematığından farklı olmasından dolayı kolektif yapıya verebileceği zarardır. İnsanın sınırlı akla sahip olduğunda her şeyi idrak edebilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı da insanın aklından fazla geleneklerine güvenilmesi gerekir. Gelenekler insanın kusurlarını örtecek bir perdedir.

Muhafazakârlıkta bir toplumu kuran değerlerin başında gelenekler gelmektedir. Toplumun kuran ve ilerleten akıl değil, tecrübedir. Gelenekler, görenekler, adetler, alışkanlıklar tecrübenin önem kazanmasının alt yapısıdır. Toplumun varlığını sürdürmesinin ön koşulu olan bu değerlerin korunması gerekmektedir. Toplumun ortak hafızası, kimliği tecrübe yoluyla oluşmuş olan değerlere yaslanmaktadır. Eğer toplum kendini meydana getiren değerlerden uzaklaşırsa ortak aklından da uzaklaşmış olur. Böyle bir durumda toplumun hafızası, birikimi ve bilgisi yok olur (Çaha, 2004: 21). "Açacağım atölye, asacağım rahmetli babamın tabelasını kapıya, vallahi güzel olacak Meryem'e hayırlı kısmet bulduk mu, yok şükür sıkıntımız." sözleri babadan oğula geçen bir işin, ideal bir yaşamın simgesi olan evliliğin toplumun değerlerini korunacağını kanıtları olarak sunulmaktadır. Toplumun her biri ayrı işlev gören parçaları bütün şeklinde devamlılığı sağlayan unsurlar olarak birbirine bağlanmıştır. İçerikte gelenek, aile, kadın-erkek rolleri, kolektif bilinç gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

Sonuç

Batı dünyasının çehresini değiştiren Aydınlanma, Fransız ve Sanayi Devrimlerine karşı bir çıkış olan muhafazakârlık, toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin yarattığı yeni dünya düzeni içerisinde var olma mücadelesinin adıdır. Muhafazakârlığı ortaya çıkartan koşullar, kavramın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimler konuyla oldukça geniş bir literatürün oluşmasına neden olmuştur. Ülkelerin sosyo-kültürel yapıları ve siyasal kültürleri de muhafazakârlığın kavramsallaştırılmasında çeşitliliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışmada bir kimlik olarak muhafazakârlığın hangi parametreler üzerinde inşa edildiği sorusunun cevabı aranmıştır. Bu arayışta geniş bir literatürü bulunan muhafazakârlık kavramının üzerinde uzlaşılan temel özellikler yol gösterici olmuştur. Muhafazakârlığın özellikleri bireyin kimliğinin de içeriğinde yer almıştır. Netflix'in 2020 yılında yayınlanan ve çok tartışılan *Bir Başkadır* dizisinin sekiz bölümü çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Muhafazakârlık çalışmada siyasal bir ideoloji olmanın ötesinde insan hayatı içerisindeki anlamıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Dizide yer alan diyaloglar yapılmaya çalışılan çözümlenmenin içeriğini meydana getirmiştir. Gündelikçilik yaparak hayatını sürdüren Meryem karakterinin etrafında yaşananlar olaylar ve dizide diğer karakterlere bağlı olarak farklı hayatların yansımaları, muhafazakârlığın temel özellikleri bağlamında yorumlanmıştır. İçerik analiziyle muhafazakâr bir bireyin kendini tanımlarken hangi kavramların ön plana çıktığı araştırılmıştır.

İçerik analizi yöntemiyle yapılan araştırmada muhafazakâr kimliğin bireysellikten ziyade toplumsal özellikler açısından değerlendirmeye daha müsait olduğu görülmüştür. Kuşkusuz böyle bir sonucun ortaya çıkmasında muhafazakârlığın kendi doğasında var olan özelliklerinin etkili olduğu inkâr edilemez. İçerikte inşa edilen kimlikle muhafazakârlığın temel özellikleri arasındaki uyum dikkat çekicidir. Muhafazakâr kimlikte bireyin daha geri planda kaldığı toplumsal norm ve kurumların ön planda olduğu söylenebilir.

Muhafazakâr kimlikte organizmacı bir toplum komşuluk ilişkileriyle, cemaat kültürünün hâkim kılınmasıyla şekillenmektedir. Parçalardan oluşan bir bütün olan toplum, dayanışma ruhuyla hareket ederek bireylerin güvenli hissedebilecekleri alanlar yaratmaktadır. Hayatın anlamı insanların birbirlerine yardım ettikleri, iş birliği yaptıkları toplumsal yapıda saklıdır. Böyle bir toplumsal yapının işleminde gerekli unsurlardan biri de otoritedir. Otorite, toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde, düzenin devamlılığında belirleyicidir. Kişilerin, bireysel davranışlarda bulunarak yanlışa düşmesini engelleyen de yine rehber görevi üstlenen otoritedir. Otorite olmazsa birey, kendi tutkularının esiri olabilir. Kendi tutkularının esiri olan birey ise toplumsal düzene zarar vermekte, kendine yabancılaşmaktadır. Hoca figürüyle somutlaşmış olan otorite, dine uygun ahlaklı bir yaşam sürmek için danışılan kişidir. Bireylerin, her daim özellikle de dini argümanları merkez alan bir yol göstericiye ihtiyaçları bulunmaktadır. Muhafazakârlıkta insanların hiyerarşik yapı içerisindeki rolleri açıkça belirtilmiş ve hiyerarşi doğallaştırılmıştır. Hiyerarşinin doğallaştırılması otoriteyi meşrulaştırmaktadır.

Muhafazakâr kimlikte insan yaratılışı gereği kusurlu ve gücü sınırlı bir varlıktır. Bundan dolayı da kendisine rehber olacak otoriteye, kendini bulabileceği toplum hayatına ve kurallarına göre yaşayacağı dine ihtiyaç duymaktadır. Araştırma içeriğinde de sürekli olarak bireyleri kontrol eden, yönlendiren, onların hata yapacağına emin olan otorite mekanizmaları bulunmaktadır. İnsanın tek başına değil ancak bir aile içerisinde kimliğine kavuşabileceği vurgulanan noktalardan bir diğeridir. Ailenin başını çektiği toplumsal kurumlar bireyde kolektif bilincin oluşmasına katkı yaparak dışarıdan gelebilecek olan tehlikeleri engellemektedir. Bireysel davranışlar kolektif yapıya ve toplumsal düzene zarar vereceğinden mutlak suretle yer ve zamana göre değişen otorite figürleri tarafından engellenmelidir.

Bu araştırmanın sonuçları bireyin muhafazakâr kimliğinin toplumsal kurumlar ve kurallar ekseninde bir değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dizide geleneklerin, göreneklerin, dini kuralların, otoritelerin bireyin hayatın anlamını kavramasına, doğru bir yaşam sürmesine, ihtiyaçlarını eksiksiz bir biçimde giderebilmesine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Yine dizide birey, kendi başına hareket etmemeli, zamanın süzgecinden geçmiş kurallara göre yaşamı kendisine hedef edinmelidir. Bireysel sözlerin, davranışların ve tercihlerin toplumun gidişatını tehlikeye soktuğunun ve kişiyi doğru yoldan saptırdığının altı çizilmektedir.

Kaynakça

- Akıncı, M. (2012). *Türk Muhafazakârlığı: Çok Partili Hayattan 12 Eylül'e*, Ankara
- Beneton, P. (2011), *Muhafazakârlık*, çev. C. Akalın, İstanbul.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, Ankara.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*, Ankara.
- Bora, T. (1997). “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri”. *Toplum ve Bilim*, S. 76, ss.6-31.
- Burke, E. (1986). *Reflection on the Revolution in France*, Londra.
- Çaha, Ö. (2004). “Muhafazakâr düşüncede toplum”. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*, Ankara.
- Çiğdem, A. (2004). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce ve Muhafazakârlık*. İstanbul.

- Demircan, B. (2015). *Politik Söylem ve İktidar: Kamusal Söylemi Üreten, Denetleyen ve Yöneten İktidar Yapıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Eliot, T. S. (2006). *Kültürün İletilmesi*. der. Michael Rosen ve Jonathan Wolf, Ankara.
- Eren, E.K. (2012). *Muhafazakâr Siyaset Anlayışı ve Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erikson, E.(1968). *Identity: Youth and Crisis*, New York.
- Evans, R. I. (1981), *Dialogue with Eric Erikson*, Wesport.
- Güler, Z. E (2014). “Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, der. Birsen Örs, İstanbul, ss. 117-162.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet K. Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç, Şeyma Akın ve Buğra Kalkan, Ankara.
- Heywood, A. (2015), *Siyaset*, ev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Atilla Yayla, Umay Candan Karaca, Hasan Yücel Başdemir, Ankara.
- Karakaş, M. (2006). *Küreselleşme ve Türk Kimliği*. Ankara.
- Kekes, J. (2004). *Conservative Theory*, eds. Gerald F. Gaus and Chandran Kukathas, California: ss. 131-143.
- Maistre, M.J. (1965). *The Works of the Joseph de Maistre*. New York: Collier-Macmillan
- Özipek, B.B. (2011). *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, İstanbul.
- Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür, Ankara.
- Soncu, A.G. (2012). *Kimliklerin İnşasında Kurumsal Dergilerin Rolü: Türk Yurdu ve Ülkü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şahan, S. (2019). “Demokrat Parti İktidarında Propaganda”, *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara, ss.19-41.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge.
- Toprak, B. (2003). “Dinci Sağ”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, ss. 237-255.
- Turan, E. (2016). *Siyasi Rejimler ve İdeolojiler. Siyaset Sosyolojisi*, ed. Orhan Gökçe, Konya:

ss. 231-338.

Türkdoğan, O. (1993).“Türkiye’de Etnik Gruplar”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. S.78, ss. 6-12.

Verkuyten, M. (2018). *The Social Psychology of Ethnic Identity*, London.

Vural, M. (2007). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:

Yılmaz, A. ve Erdoğan, T. (2015). “Muhafazakâr Söylem Üzerinden Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri: 2002 Yılı ve Sonrasında Medyada Değişen Sahiplik Yapısı”, *Atatürk İletişim Dergisi*. S.9, ss. 143-160.

Zürcher, E. (2004). “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, ed. Ahmet Çiğdem, İstanbul, ss.40-54.

Zincirkıran, M.(2020). *Sosyoloji*. Dora Yayınları, Bursa.

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi:** 13.05.2021**Makale Kabul Tarihi:** 28.12.2021**ON INSURANCE, ECONOMIC GROWTH AND POPULATION: THE CASE OF TURKEY**

Aylin ERDOĞDU*

ABSTRACT

The insurance sector in Turkey has not developed enough. The primary reasons for this are legal issues, income distribution, and consciousness of insurance. When the literature in the field of insurance is examined, it is seen that it points to the importance of economic growth and population. The motivation of this study is to analyze the relationship of insurance with economic development and population. Due to the fact that Turkey has a young population and a growing economy; this research is important in terms of policy making and academic added value.

The methodology includes Stationarity tests, Hodrick Prescott Filter, Vector autoregression model, Impulse Response Function, Vector Error Correction Model along with many other tests. In the analysis, Turkey's gross insurance premium, gross domestic product and population data are used. The research period includes the date range 1983 - 2018. The study findings confirm the short-run and long-run relationship between insurance, economic growth and population in Turkey.

When the literature is examined; It has been determined that most of the studies conducted are about economic growth. Analyzing the effects of both economic growth and population makes the study original. Future research in this area could focus on cross-country

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi Finans ve Bankacılık Bölümü, aylinerdogdu@arel.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-2345-6789

analyzes and sub-segments of the insurance market. Thus, it can be stated that they will contribute to the enrichment of the literature by providing resources from different perspectives.

Keywords: Economic Growth, Insurance, Population, Vector autoregression, Vector error correction

SİGORTA, EKONOMİK BÜYÜME VE NÜFUS ÜZERİNE: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZ

Türkiye’de sigorta sektörü yeterince gelişmemiştir. Bunun başlıca nedenleri yasal sorunlar, gelir dağılımı ve sigorta bilincidir. Sigorta alanındaki literatür incelendiğinde, ekonomik büyüme ve nüfusun önemine işaret ettiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sigortanın ekonomik kalkınma ve nüfus ile ilişkisini incelemektir. Türkiye’nin genç bir nüfusa ve büyüyen bir ekonomiye sahip olması nedenleriyle; bu araştırma, politika oluşturma ve akademik katma değer açılarından önemlidir.

Metodoloji, diğer birçok testin yanı sıra Durağanlık testleri, Hodrick Prescott Filtresi, Vektör otoregresyon modeli, Dürtü Yanıt Fonksiyonu, Vektör Hata Düzeltme Modelini içermektedir. Analizde, Türkiye brüt sigorta primi, gayri safi yurtiçi hasıla ve nüfus verileri kullanılmıştır. Araştırma dönemi 1983 - 2018 tarih aralığını içermektedir. Çalışma bulguları, Türkiye'deki sigorta, ekonomik büyüme ve nüfus arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkiyi doğrulamaktadır.

Literatür incelendiğinde; yapılan çalışmaların çoğunun ekonomik büyüme hakkında olduğu tespit edilmiştir. Hem ekonomik büyümenin hem de nüfusun etkilerinin analiz edilmesi, çalışmayı orijinal kılmaktadır. Bu alanda gelecekte yapılacak araştırmalar, ülkeler arası analizlere ve sigorta piyasasının alt bölümlerine odaklanabilir. Böylece, farklı açılardan kaynak sağlayarak literatürün zenginleşmesine katkıda bulunacakları ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Sigorta, Nüfus, Vektör otoregresyon, Vektör hata düzeltme.

Introduction

Insurance is a system that provides assurance in return for the premium it receives against unforeseen and potentially emerging dangers. The insurance sector helps financial markets to function effectively. It is important not only for repairing damage or losses, but also as a long-term fund-raising function for financial markets. The sector, which is of great importance in the world, continues to grow in Turkey, which is a developing country. Foreign capital owners also follow the Turkish insurance market, which has not yet reached saturation. As a matter of fact, according to 2017 data, 44 of the 62 insurance companies operating in Turkey are foreign partners. In short, the capacity of the sector to create funds for financial

markets is very important. In addition, insurance natural disaster, fire, accident, etc. Due to the role it plays in compensating such damages, it is significant not only with its economic dimension but also with its social and psychological dimension.

The insurance industry in Turkey is a small market when compared to European countries. The consciousness of people on insurance is low. In addition, Turkey has an income distribution problem, which makes affordability of premiums difficult. There are also legal issues that hinder growth of insurance market in Turkey. The damages on the insurance contracts have increased in recent years. In addition, to attract the demand, there is also competition in pricing.

Typical insurance products in Turkey are car, insurance, and health. Part of the reasons for this is that some of these products are mandatory. One example is the natural disaster insurance on real estate in Turkey. As Taskin et al. (2009) point out, in case of a natural disaster, there is potential loss of buildings and environment while the loss of value of land is limited. Because of the high cost of real estate investment, people tend to insure these products.

Despite the population decrease in recent years, Turkey has a young population. And the market has been growing. This attracted attention from foreign insurance companies.

There has been a lot of interest on Mergers and Acquisitions in Turkey. The primary reason for this is the growth potential of the market. (Kartal, 2008)

Akhisar I. (2014) points out that there is a close relationship between economic growth and insurance. When there is an increase in GDP, insurance market often has a higher increase than GDP. Similarly, when there is a decrease in GDP, insurance market also has a higher drop rate.

This study includes an empirical analysis on Turkish insurance market. The motivation of this study is to analyze the relationship between insurance, economic growth and population. The analysis has not only the short-run but the long-run aspects as well.

The rest of the paper is organized as follows. The next section reveals some significant works on insurance conducted previously. The data and methodology section includes information on how the data is obtained and analyzed. Solutions and recommendations section covers most of the results and implications and the conclusion section has the final remarks

Literature Review

Most works in insurance literature are related to economic growth. There are not many studies that analyze the relationship between insurance and population.

There have been attempts to harmonize insurance activities in Europe. These initiatives include the standardization of insurance contracts and sales of insurance policies between countries. There have been attempts to harmonize insurance activities in Europe. These attempts include in standardizing insurance contracts and cross country sales. Thus, the insurance industry will make a rich contribution to international risk management activities.

Cummins and Sommer (1996), one of the financial rating agencies, investigated the capital structure of insurance companies included in A.M.Best for the years 1979-1990. As a result of their studies, there is a difference between the leverage ratio of insurance companies and their total assets. On the other hand, there is a positive relationship between risk indicators and leverage ratio. they have argued.

Hrechaniuk, Lutz, and Talavera (2007) investigated the determinants of performance of Spanish, Lithuanian and Ukrainian insurance companies. As a result of the analysis, the loss premium rate, total assets and the profitability of the increase in the leverage ratio negatively; On the other hand, they found that the increase in investment expenditures had a positive effect on profitability. There is a difference between the profitability of insurance companies in Ukraine and their total assets, investment expenditures and leverage ratio. positive; negative and statistically significant results were obtained with the loss premium ratio.

Haiss and Sumegi (2008) did a panel data analysis on 29 European countries. The research period is from 1992 to 2005. They found that real interest rate and economic development affected by insurance industry.

The effects of insurance on developed and emerging economies are often analyzed separately. While most studies analyze the effect of insurance on economy, some others conclude that insurance also contributes to economic growth.

Akyüz, Bozdoğan and Hantekin (2011) In this study, 19 ratios were used by making use of the income statement and balance sheets of a joint stock company operating in the ceramics industry registered in the ISE between 1999-2008. The financial performance of this company was evaluated on a yearly basis by applying the TOPSIS method.

Oke (2012) investigated the short and long-run relationships between economic growth and insurance sector development in the Nigerian economy. The fixed-effect model was

adopted and relevant data within the period of 1985 and 2009 were collated and analysed with the use of co-integration analysis. The result of the econometric test also revealed that the extent of influence the insurance sector growth had on economic growth was limited and not direct because of some cultural, attitudinal traits and values in the country. It was recommended that government should create a good environment for insurance activities in Nigeria.

Hadhek (2014) examined the relationship between the insurance business and the economic growth of 23 OECD countries over the period 1990-2011, using a static panel data model. According to the obtained findings emerged from the empirical analysis show a positive impact of non-life insurance, as measured by the penetration rate on economic growth and a negative effect exerted by the total insurance and non-life insurance, as measured by the density on economic growth.

Stojakovic and Jeremic (2016) focus on transition economies. The countries analyzed include Serbia, Slovenia, Croatia, Montenegro, Macedonia and Hungary. The research period is between 2010 and 2014. They found that insurance market influences economic development.

Insurance industry is often analyzed in life and non-life categories. The industry is linked with several activities in economy such as international trade.

Mohy ul Din et al. (2017) studied the relationship between insurance in the USA, the UK, China, India, Malaysia and Pakistan and economic growth. The research period is between 1980 and 2015. According to the results of autoregressive distributed lag (ARDL) model, there is a long run relationship between life insurance, non-life insurance, trade openness, stock market development and economic growth.

In some analysis, economic growth per capita is analyzed. This kind of analysis includes two factors in one variable. The combined effect of economic growth and population is analyzed this way.

Sawadago et al. (2018) did an analysis on the relationship between life insurance development and economic growth. There are 86 developing countries in their analysis. The research period is between 1996 and 2011. They found that life insurance development has a positive impact on economic growth per capita. Population is an important factor in the development of insurance market. Average age and consciousness of insurance have impact on the market.

Mgeryan and Anikina (2018) studied insurance coverage of population. They conclude that if households obtain certain insurance products depending on their characteristics, a risk reduction could be achieved both for households and for the insurance market.

There are limited studies that analyze the relationship between economic growth and insurance industry in Turkey. Granger Causality detects relationship between the two variables.

Yıldırım (2008) made a study on Turkish Insurance Market. The research period is 2006-2014. According to the results of Granger Causality Model, there is a positive relationship between economic development and insurance industry.

Data and Methodology

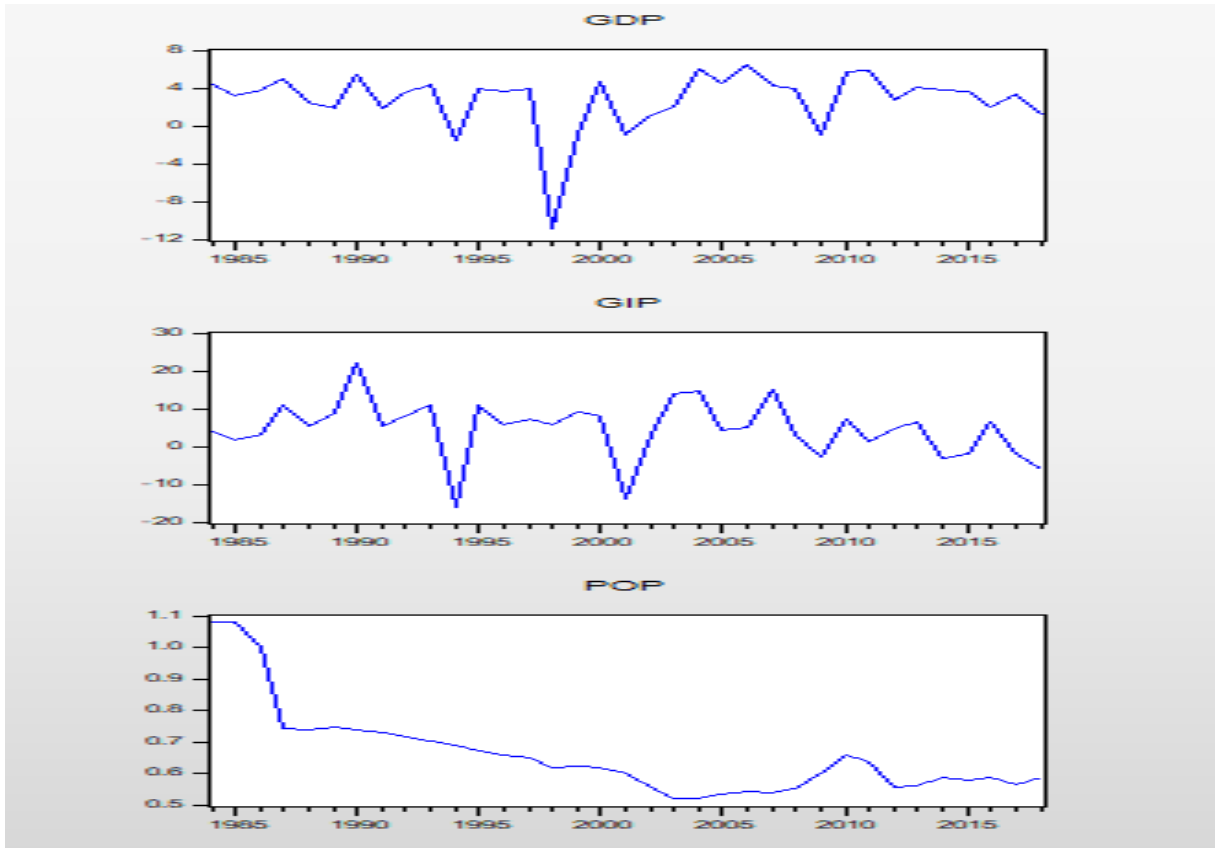
In this study, gross insurance premiums (GIP), gross domestic product(GDP), and population data for Turkey are used. Premiums are paid for holding insurance contracts. GIP is the total premiums paid in Turkey in the respective year. GDP is the total money spent on goods and services in a country. Population is the amount of people who live permanently in a country. Population and GDP data used in this study also represent values valid for Turkey only.

Annual data between 1983-2018 are used in the analysis. The data is taken from OECD database. Instead of using raw data, growth in the respective values (GIP, GDP, and Population) is used in the study. The formula below explains how the data is converted to percentage increase. R_x is the growth in terms of percentage in the period, x_t is the value of data at period t , x_{t-1} is the value of that data a period before.

$$R_x = \log(x_t/x_{t-1}) * 100$$

After this conversion, graphs are analyzed visually for the data. The graphical representation of the data is given in Figure 1. Accordingly, there is no trend in GIP and GDP data. However, there is a trend in Population data.

Figure 1. Graphical Representation of Data

The motivation of this paper is to see the effect of GDP and Population on GIP. This way, the development of gross insurance premiums can be analyzed. Later, long run and short run effects can be analyzed in more detail.

The data is first checked for constants and trends. After that, Hodrick Prescott filter is applied to Population data. Vector autoregression, cointegration and impulse, response functions are also analyzed to see the long run relationships. Vector error correction model and granger causality are also available in this study.

Solutions and Recommendations

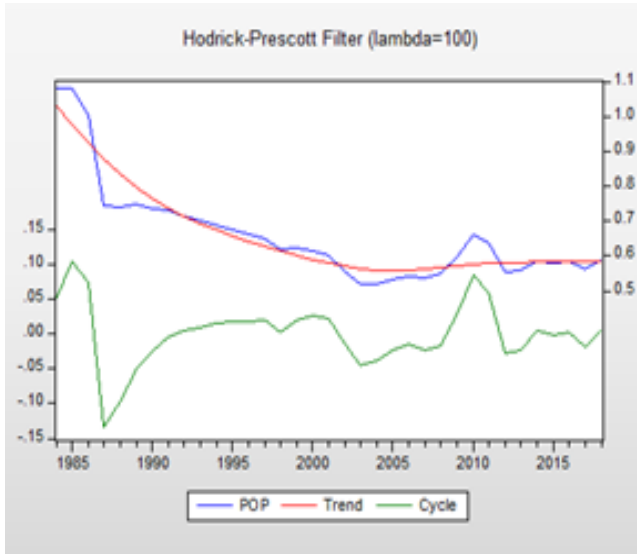
Constants and trends are analyzed for GIP, GDP, and Population data. The results for the constant and trend statistics are given in Table 1. Accordingly, a deterministic trend is available for Population. The probability values indicate that there is a constant in all regressions. No trend is detected for GIP and GDP.

Table 1. Constant and Trend Analysis

	GIP	GDP	Population
Constant	0.0027	0.02	0
Trend	0.1392	0.8275	0

To remove the trend effect from Population series (detrend), Hodrick Prescott filter has been used. The results are shown in Figure 2. Detrend population variable has no constant or trend.

Figure 2. Hodrick Prescott Filter For Population

The data is also analyzed for structural breaks. The results for the Bai-Perron analysis are given in Table 2. Accordingly there is no structural break in the data.

Table 2. Structural Break Analysis

	GIP	GDP
Probability	0	0.0007
Break	None	None

The series are checked for stationarity. The results are presented in Table 3. Due to the characteristics of the data, Augmented Dickey Fuller (ADF) and Philips Perron (PP) tests are used. The analysis show that the series are stationary.

Table 3. Tests for Stationarity

	Critical Value 1%	Critical Value 5%	Critical Value 10%	ADF	PP
GIP	- 3.639407	- 2.951125	- 2.6143	- 5.55467	- 5.55384
GDP	- 3.639407	- 2.951125	- 2.6143	- 5.20724	- 5.20911
Detrend Pop	- 2.636901	- 1.951332	- 1.610747	- 5.36995	- 3.13779

A Vector Autoregression(VAR) model is also studied with these variables. Before running the model, lag order selection criterion are checked and accordingly, Schwarz criteria suggest 0 lag, the other criterion suggest 1 lag. The summary of the results is given in Table 4. As suggested by a criterion VAR(1) is modelled.

Table 4. Lag Length Criterion

Test	Suggested Lag
LR	1

Final Prediction Error	1
Akaike	1
Schwarz	0
Hannan-Quinn	1

The Vector autoregressive model with coefficients substituted is given below.

$$\text{GIP} = 0.0172623260812 * \text{GIP}(-1) - 0.637372041277 * \text{GDP}(-1) - 31.4423606178 * \text{DETRENDPOP}(-1) + 6.47176779983$$

$$\text{GDP} = -0.0164944679901 * \text{GIP}(-1) + 0.0947907971575 * \text{GDP}(-1) - 0.371438332023 * \text{DETRENDPOP}(-1) + 2.5384337504$$

$$\text{DETRENDPOP} = 0.000340191832073 * \text{GIP}(-1) - 0.00209032951427 * \text{GDP}(-1) + 0.498783310344 * \text{DETRENDPOP}(-1) + 0.00269866329613$$

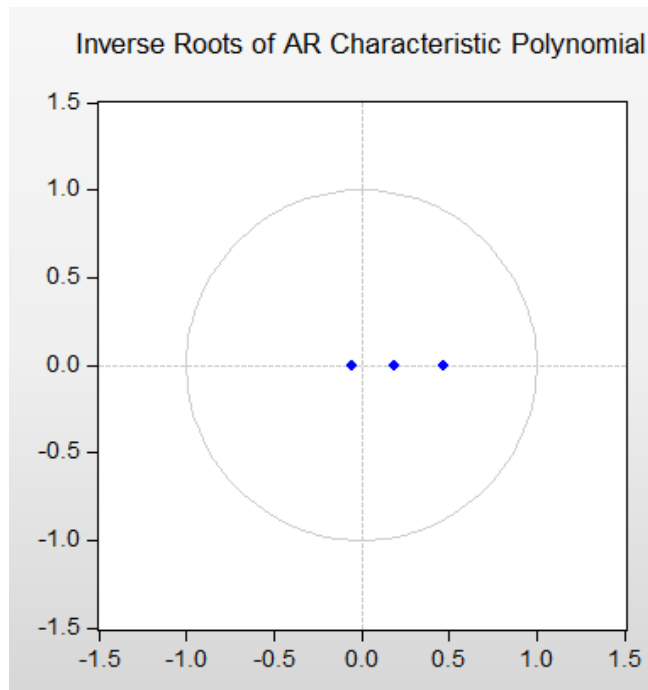
The model is checked for general least square criterion. The results are given in Table 5. Accordingly, the model does not have normality, heteroscedasticity or autocorrelation problem.

Table 5. Tests for Least Square Criterion (VAR Model)

Type of Test	Test	Probability
Normality	Cholesky	0.1769
Heteroscedasticity	White	0.9677
Autocorrelation	LM	0.132

The inverse roots of AR polynomial are also analyzed. The findings are shown in Figure 3. Accordingly, modulus of all roots is less than one. The model stability is achieved.

Figure 3. Inverse Roots of AR Polynomial

Cointegration analysis is also made for the data. Cointegration results are available in Table 6. Accordingly, both Trace test and Max-eigenvalue test indicate 3 cointegrating vectors which show long-run relationships.

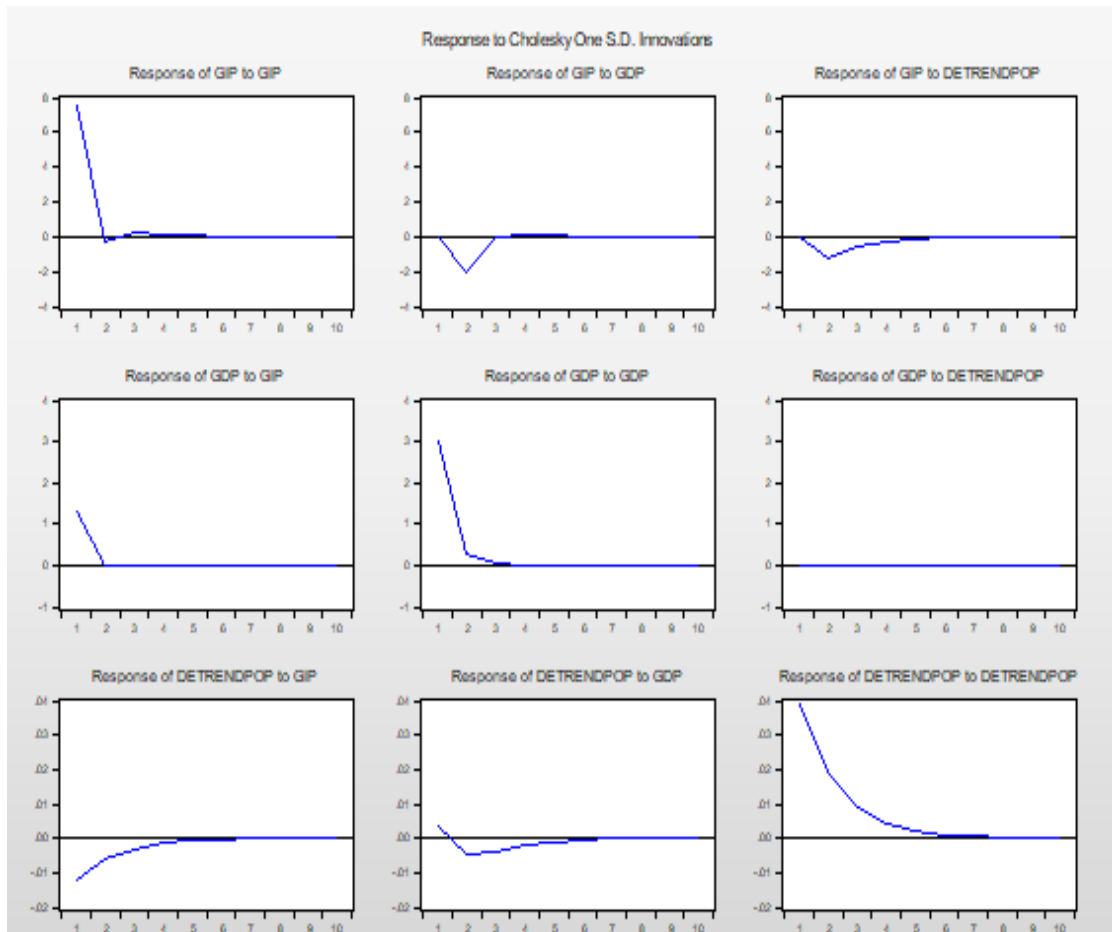
Table 6. Cointegration Results

Test	Number of Cointegrating Vectors	Probability
------	---------------------------------	-------------

Trace	3	0.0006
Max-Eigenvalue	3	0.0006

Impulse response functions are also studied for the data. The results are given in Figure 4. Accordingly, when a shock in GDP or Population occurs, GIP reacts negatively for 2 lags, and after that has a positive response.

Figure 4. Impulse Response Functions

Variance decomposition analysis is also made. The results are given in Table 7. According to the results, GIP strongly influence itself in forecasting future. Other variables show their effects in the long run.

Table 7. Variance Decomposition Results

Variance Decomposition of GIP:				
Period	S.E.	GIP	GDP	DETREND...
1	7.582741	100.0000	0.000000	0.000000
2	7.951587	91.10337	6.539026	2.357608
3	7.978348	90.55006	6.502548	2.947387
4	7.985340	90.40755	6.499773	3.092676
5	7.987103	90.37194	6.502205	3.125851

Variance Decomposition of GDP:				
Period	S.E.	GIP	GDP	DETREND...
1	3.307828	15.92868	84.07132	0.000000
2	3.320231	15.81009	84.18802	0.001887
3	3.320848	15.80482	84.19208	0.003102
4	3.320868	15.80464	84.19170	0.003667
5	3.320871	15.80462	84.19155	0.003829

Variance Decomposition of DETRENDPOP:				
Period	S.E.	GIP	GDP	DETREND...
1	0.040860	9.078106	0.608490	90.31340
2	0.045904	9.088581	1.552909	89.35851
3	0.047088	9.120101	2.079748	88.80015
4	0.047360	9.127501	2.230524	88.64198
5	0.047422	9.129190	2.267427	88.60338

Cholesky Ordering: GIP GDP DETRENDPOP				
---------------------------------------	--	--	--	--

Vector error correction model (VECM) is also studied. The model with substituted coefficients is given below. It is seen that in case of an exogenous shock, GIP returns back to equilibrium fast with the rate 0.79.

$$D(\text{GIP}) = -0.791056084142 * (\text{GIP}(-1) + 1.37489973761 * \text{GDP}(-1) + 75.1988661898 * \text{DETRENDPOP}(-1) - 8.92755289772) - 0.295662251432$$

$$D(\text{GDP}) = -0.223836095506 * (\text{GIP}(-1) + 1.37489973761 * \text{GDP}(-1) + 75.1988661898 * \text{DETRENDPOP}(-1) - 8.92755289772) - 0.097709214742$$

$$D(\text{DETRENDPOP}) = -0.000554919779783 * (\text{GIP}(-1) + 1.37489973761 * \text{GDP}(-1) + 75.1988661898 * \text{DETRENDPOP}(-1) - 8.92755289772) - 0.00139248144288$$

VECM model is also checked for least square criterion. The results are given in Table 8. Accordingly, there is no normality, heteroscedasticity and autocorrelation problem in the regression.

Table 8. Tests for Least Square Criterion (VECM Model)

Type of Test	Test	Probability
Normality	Cholesky	0.4306
Heteroscedasticity	White	0.9767
Autocorrelation	LM	0.5714

Conclusion

The high competition for price is not a sustainable strategy for Turkish insurance companies. Companies should try to differentiate on the basis of products and services. The use of internet as a marketing channel is also a new opportunity. (Kartal, 2008)

There is a lot of improvement that can be achieved through incentives. Kisa (2001) highlights the importance of tax incentives. The incentives both on corporate and income tax could help the industry to grow. Turkey has the goal to achieve a bigger economy. For a sustainable growth, government should focus on incentives in the insurance market.

As Polat and Reva (2018) point out, another important problem of insurance industry in Turkey is insurance abuses. In Turkey, insurance fraud is common, yet it is mostly regarded as a soft abuse. More strict legal action is required on this issue. In addition, trainings would help reduce these cases.

The results of the study indicate short-run and long-run relationship between insurance, economic growth and population. The industry is sensitive to negative shocks in growth and inflation. Insurance needs two lags to start going positively after a shock. This result shows parallelism with the general results obtained in previous studies for Turkey. The tight monetary and tight fiscal policy implemented in the Transition to a Strong Economy program, which has been implemented especially in Turkey since 2001, caused the foreign currency to fluctuate.

A solution was found to the problem of overvalued Turkish lira, the public finance balance was strengthened, and a rapid regulation was made in the banking sector. While all

these are being done, institutions should have a flexible and transparent infrastructure. and as a result of the persistent and disciplined implementation of the accepted programs, inflation figures began to decline rapidly. In the same period, the Turkish economy caught a rapid growth trend and economic growth figures began to exceed expectations. Inflation and growth figures after the program of transition to a strong economy, It supports the view that there is a negative relationship between inflation and economic growth in Turkey. Moreover, the effect of economic growth and population is more visible in longer periods while forecasting future. These findings confirm the need to make structural changes such as the ones indicated in this section. Managerial strategies, tax incentives and insurance fraud should be on agenda for a stable growth in insurance market. Future studies on this field may include focus on transnational analysis and subsections of insurance.

References

- Akhisar I. (2015). “Performance Ranking of Insurance Companies: The ANP Application”, *Finansal Arastirmalar ve Calismalar Dergisi*, Volume: 6, Issue:11, pp.1-13. DOI:10.14784/JFRS.2014117324
- Akyüz Y., Bozdoğan T. and E. Hantekin (2011). "TOPSİS Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi Ve Bir Uygulama," *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C:X III, S :I, 73-92.
- Cummins, J. David-Sommer W. David (1996), “Capital and risk in property-liability insurance markets”, *Journal of Banking and Finance*, Vol. 20, pp. 1069-1092.
- Hrechaniuk, B.. Lutz, S. and. O. Talavera (2007), “Do the determinants of insurer's performance in EU and non-EU members differ?”, <http://www.webmeets.com/files/papers/EARIE/2007/155/Ins-GLT-EARIE.pdf>, (28.12.2021).
- Hadhek Z. (2014). “Insurance and Economic Growth”, *Journal of Economics and Sustainable International Journal of Social Sciences Development*, Vol:5, Issue:12, pp.102-112.
- Haiss P., Sumegi K. (2008). “The relationship between insurance and economic growth in Europe”, *Empirica*, Volume:35, Issue:4, pp:405-431.
- Kartal B. (2008). “Insurance Marketing in Turkey, Conference:Progressive Trends in Insurance Industry II, Senec”, *Slovakia*. Volume:32. DOI: [10.13140/2.1.3927.8729](https://doi.org/10.13140/2.1.3927.8729)
- Kisa A. (2001). “The Turkish Commercial Health Insurance Industry”, *Journal of Medical Systems* 25, pp: 233–239. <https://doi.org/10.1023/A:1010749320021>

- Mgeryan M., Anikina I. (2018). “Developing Insurance Coverage of Population in Order to Improve Financial Stability of the Regions, Advances in Economics”, *Business and Management Research*, Volume:39, pp:146-150.
- Mohy ul Din S., Regupathi A., Abu-Bakar A. (2017). “Insurance and Economic Growth-among Economies in Various Phases of Development”, *Review of International Business and Strategy*, Vol:27, Issue:4, pp.501-519.
- Oke, M. O. (2012). “Insurance Sector Development and Economic Growth in Nigeria”, *African Journal of Business Management*, Vol:6, Issue:23, pp.7016-7023.
- Sawadago R., Guerineau S., Ouedrago I.M. (2018). “Life Insurance Development and Economic Growth: Evidence From Developing Countries”, *Journal of Economic Development*, Volume:43, Issue:2, pp:1-28.
- Stojakovic A., Jeremic L. (2016). “Development of Insurance Sector and Economic Growth in Countries in Transition”, *UDC*, Volume:13, Issue:3, pp:83-106.
- Polat O., Reva Z. (2018). “Combating Insurance Abuses: A Comparative Analysis Between Turkey and United Kingdom”, *Beijing Law Review*, Volume:9, Issue:2, pp:185-200. DOI:[10.4236/blr.2018.92013](https://doi.org/10.4236/blr.2018.92013)
- Taskin K., Yilmaz R., Gumus F.B. (2009). “A Research on People Who has not Fire Insurance”, *I. International Symposium on Sustainable Development*, Sarajevo. <https://www.researchgate.net/publication/277170914>. Date of Access: 26.12.2021
- Yıldırım I. (2015). “Development and Economic Effects of the Insurance Sector in Turkey”, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Volume:3, Issue:4, pp:1-16.

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi:** 26.05.2021**Makale Kabul Tarihi:** 28.12.2021**SOSYOLOJİK BAĞLAMDA FITNESS SPORUNUN BEDEN ALGISI ÜZERİNE
ETKİSİ: (BURSA ÖRNEĞİ)***

Murat DURMAZ** - Ali Kemal ÖZCAN***

ÖZ

Günümüzde beden medya, pazarlama ve reklamcılık gibi tüketimin yönlendirici araçları etkisiyle çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Spor, geniş kitlelere ulaşım yerel bir aktivite olmanın dışına çıkarak kitlesel ve küresel bir ekonomik güç haline gelmiştir.

Bu anlamda fitness, sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim, yaş ve diğer kişisel özellikleri ne olursa olsun bütün bireylere hizmet veren kentsel mekanlardır.

Bu çalışma, sosyolojik bağlamda fitness sporunun beden algısı üzerine etkisi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda Bursa ilinde belirlenen fitness merkezlerinde, kişisel bilgi formu, beden algısı ölçeği uygulanarak 118 katılımcının katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada nicel veri toplama yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular sosyolojik kuramlar bağlamında değerlendirilmiştir.

Katılımcılar için bedeninin dışarıdan görünümü, yarattığı algı ve bireye fayda sağlaması açısından önem taşıdığı, katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Beden, Beden Sosyolojisi, Beden Algısı, Tüketim Kültürü, Fitness.

* Bu çalışma "Sosyolojik Bağlamda Fitness Sporunun Beden Algısı Üzerine Etkisi: Bursa örneği" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, durmazmurat82@gmail.com ORCID iD: 0000-0003-2402-9425.

*** Prof. Dr., Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, alikemalozcan62@munzur.edu.tr ORCID iD: 0000-0002-6355-0689.

THE EFFECT OF FİTNESS SPORT ON BODY PERCEPTION İN A SOCİOLOGİCAL CONTEXT: SİMPLE OF BURSA

ABSTRACT

Today the body is used in various field due to the influence of consumption such as media, marketing and advertising. Sport, which has an important place in human life as a social phenomenon, has many different dimensions that will be the subject of research.

In this sense, fitness are urban spaces that serve all individuals regardless of their socio-cultural, economic, educational, age and personal characteristics.

This study was conducted to determine the effects of fitness sports on the body perception in the sociological context. In this context, this study was carried out with the help of 118 participants with a few fitness centers in Bursa using personal information form, body perception scale.

In this research , the results obtained were evaluated in the context of sociological theories using the quantitative data collection.

It has been demonstrated that it is important for the participants in terms of the appearance of the body, the perception it creates and the benefit of the individual, in line with the answers given by the participants.

Keywords: Body, Body Sociology, Body Perception, Consumer Culture,

GİRİŞ

Sanayi sonrası Modernleşen insan hayatına post-modern tüketim kültürünün yerleşmesiyle, insanların tüketim alışkanlıklarında ve kültürel yaşamlarında köklü değişiklikler olmuştur. Bir kültür ögesi olarak beden, kazandığı imajlar ve farklı anlamlarla tüketim nesnesine dönüşmüştür.

Beden; fiziksel olarak yeme, içme, uyuma, hareket etme gibi davranışların yerine getirilmesinde önemli olduğu gibi sosyal olarak; kendimiz ile kendimiz dışındaki diğer canlılarla olan ilişkilerimizde de önemli bir yere sahiptir. Beden olgusu toplumsal yapı içinde geçmişten günümüze gelene kadar çeşitli anlamlar kazanmış, her dönemin siyasal ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak çeşitli tanımlarla ifade edilmiştir.

Sosyal hayatımızın düzenleyici unsuru olarak görülen bedenlerimiz, bizim dışımızdaki insanlarla ilişki kurmamızda ve kendi hayatımızı ne yönde yaşamamız konusunda karar verici öneme sahiptir. Bu anlamda kendi bedenimizi ve bizim dışımızdaki insanların bedenlerini nasıl algıladığımız ve onlara ne değer biçtiğimiz bedenin algılanma biçiminde önem arz etmektedir.

Bu anlamda beden algısı, kişinin bedenini nasıl algıladığı ve başkaları tarafından nasıl algılandığıdır (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 6).

Bedenlerinin farkında olmayarak temel düzeyde yaşamsal ihtiyaçlar etrafında bir düşünceyle hareket eden ilkel çağ insanı, daha çok hayatta kalmak, barınmak, beslenmek ve dış tehditlerden korunmak amaçlı bedensel aktivitelerde bulunmuştur (Sümer, 2009). Bütün bunları beden hareketleri ile yapmış olmaları yine de beden farkında olma, anlam ve öneminin ne olduğunu görmelerini sağlayamamıştır.

Antik çağda Yunan kültürü etkisiyle, spor etkinliklerinde görselleştirilen kaslı erkek bedeni, gücü, görsel güzelliği ve ihtişamı merkeze alan bir yaklaşımla her yerde sergilenirken; kadın bedeni, erkek bedeninin gölgesinde konumlandırılmıştır. Yunan kültüründe beden, merkeze alınan bir anlayışla değerlendirilmesine karşın, bu çağın filozofları, bedenin anlamı üzerine fikrinsel birliktelik kuramamışlardır. Hedonistler bedene zevk ekseninde bakarken, epikürcüler zihni bedenin üzerinde olduğu düşüncesini savunduğu, Sokrates'in bedene ruhu içine hapseden bir mezar olarak baktığı, Platon'un, ruh-beden bütünlüğü için beden eğitimi ve müziğin işlevine önem verdiği ve Aristo'nun ise, ruh-beden ikilemine karşı çıkışı, filozofların beden olgusunu ele alışlarındaki öznel tutumlarını gözler önüne sermektedir (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 8).

Erken Hıristiyanlık döneminin beden yaklaşımında, Antik dönemdeki bedeni merkeze alan yaklaşımın aksine, "*ruh-beden dualizmi*"ni ele alan iki yönlü bir yaklaşım sergilenmiştir. Beden, Hıristiyanlık dininin etkisiyle bir günah unsuru olarak yorumlanmış, bu günahın Hz. Adem ve Hz. Havva'nın işlemiş oldukları suçun sonucu olarak, dünyada ödenmesi gereken bir bedel olarak toplumsal hayata her yönüyle hissettirilmiştir (Çelik, 2018: 28). Ruhun beden karşısında üstün görülmesi ve bedenin ruhun yüceliğe erişebilmesi için feda edilmesi gerektiği görüşü, Ruhban sınıfı ve kilisenin topluma empoze ettiği yaygın inanış olmuştur. İnsanın kurtuluşunun acı çekerek gerçekleşebileceği, bu acı çekişin diğer insanların kurtuluşu için önemli olduğu düşüncesi egemendir (Canatan, 2016: 191-217).

Ortaçağ beden anlayışı ise, daha çok kadın bedeni üzerinden kurgulanmıştır. Kadının bedeninin çıplaklığı günah olarak vurgulanmış, örtünmesi gereken bir günah ögesine dönüştürülmüştür. Dini kurallar ve yaptırımlar daha çok kadın bedenine yönelik olarak tasarlanmıştır. Neticede beden, cinsiyet ayrımına uğramış, kadın bedeni erkek bedenine oranla daha çok yaptırıma maruz bırakılmıştır (Şişman, 2006: 23).

14. yüzyıl Avrupa'sında Rönesans akımının yarattığı özgür düşünce, sanat, siyaset ve diğer sosyal alanlarda etkisini gösterirken, Hıristiyanlık döneminin yaratmış olduğu kötü beden imajını yok etmiş, bedeni erkek egemen ideolojinin etkisinden kurtarıp, kadın bedenini ön plana alan bir yaklaşım sergilemiştir. Rönesans'ın beden anlayışı iyi, güzel, kişisel ve özeldir. Rönesans ile ayağa kaldırılan kadın bedeni, dış görünüş olarak da süslenmek, giyinmek, takı takmak gibi eylemlerle daha görünür kılınmaya çalışılmıştır (Eke, 2013: 159). Yine bu dönemin sanat anlayışı da bedene yönelik çalışmalarla, Erken Hıristiyanlık ve Ortaçağ anlayışındaki beden imajını silip, bedenin değerini yeniden inşa etmeye çalışmıştır.

Bedenin materyalist bakış açısının etkisi altında şekillendiği 19. yüzyılda, beden ruh karşısında kendini kabul ettirerek ruhun reddini kesinleştirmiştir. Bu dönemin belirleyici unsuru olan Sanayi devrimi, etkisini insan yaşamının üretim ve tüketim ilişkileri ekseninde nasıl şekillendiğini ve insanın kendisini bu önemli etkenlere karşı nasıl konumlandığı yönündeki tutumlarla belirlenmiştir. Üretimin insan hayatının önemli bir unsuru olarak yer aldığını ve üretilen metanın bir tüketim olgusuna ihtiyaç duyduğunu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemin belirleyicisi olan üretim ve tüketim ilişkileri, bedenin dönüşümü üzerinde etkisini göstermiştir (Eke, 2013: 159).

20. yüzyıla gelindiğinde erkek ve kadın bedeni, güçlü bir şekilde alanlarına ayrılmıştır. Üretim erkek bedeni içindir, üretilen malı tüketmek ise, kadın bedeni için tasarlanmıştır. Medyanın bir güç olarak toplumsal ve tüketim hayatında yer alması, üretilen ürünün pazarlanması ve tüketilmesi için bedenleri daha etkin konuma getirmiştir (Öztürk, 2016: 461-469).

Medyanın etkin gücü, bedeni tüketim aracı nesnesine dönüştürerek yaratılan tüketim kültürüne hizmet etmesi, bedeni yeni görevleri ve özellikleri olan bir nesneye dönüştürmüştür.

Klasik sosyologların beden üzerinden gerçekleştirdikleri tanımlama, dönemin yaşanan toplumsal ilişkileriyle benzeşen bir yaklaşım içermektedir. 'klasik sosyoloji, tabakalaşma, kutsal, profan (din ile ilgili olmayan), rasyonalite, bürokrasi ve yabancılaşma gibi üretilen kavramlarla beden sosyolojisine, diğer bilimlerin (biyoloji, antropoloji, tıp vb.) yaklaşımlarından farklı bir boyut kazandırmıştır' (Kara, 2016: 23-43). Diğer taraftan beden sosyolojisi, klasik sosyolojik kavramlara beden olgusunun klasik sosyologlar tarafından dolaylı da olsa ele alınmasıyla, yeni bakış açıları kazandırmıştır.

Beden, çağdaş sosyoloji döneminde sıkça konu edilen bir anlam içermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan post-modern düşünceler içerisinde beden, sıkça tartışılan

konulardan biri haline gelmiştir. Bu dönemin beden olgusunu şekillendiren önemli kuramcılardan Foucault, bedene "*iktidar ve biyo-iktidar*" kavramlarıyla açıklayarak, bedenin iktidar kurumları tarafından çevrildiğini ve bu kurumların bedene yeni anlamlar ve görevler yüklediğini belirtmiştir (Foucault, 2007: 285-288).

Bourdieu'ya göre beden, sınıfsal beğenin maddileşmiş halidir. Bu açıdan kadın ve erkek bedeni üzerindeki kültürel kodlar, cinsiyetle ilişkili olarak bedenin kullanılmasını vurgular (Kara, 2016: 28).

Bourdieu, "*habitus, alan, sermaye*" kavramlarıyla bedeni daha farklı bir bakış açısıyla ele alarak, sınıflar arası beden algısının nasıl değiştiğini ve bir sermaye haline getirilen bedenin, kültürel sermaye, ekonomik sermaye ve sosyal sermaye arasında nasıl farklı bir sermayeye dönüştürüldüğünü göstermiştir. Bourdieu'da beden, çok farklı toplumsal etkenler tarafından biçimlendirilmekte ve geliştirilmektedir (Benzer, 2019: 49-73)

Bedeni temel anlamda "sosyal" olarak düşünen ve dahası çalışmalarıyla bir "*beden sosyolojisi*" geliştirilmesinin temellerini atan B.S. Turner'da toplumsal yapı içindeki gündelik yaşam, bedenin üretimi ve yeniden üretiminden oluştuğundan, gündelik yaşamın anlaşılabilir bir duruma getirilmesi için öncelikle bedenin anlaşılıp çözümlenmesi gereklidir. Turner, bedeni iç ve dış beden olarak iki kategoride ele alır. İç beden, "*kendi içinde beden*" canlı, hareketli, deneyime dayalı bedendir. Dış beden, "*kendi başına beden*"de ise, insanın edilgenlik durumu olan dış görünüşüne ait kurumsallaştırılmış beden kavramını ifade etmektedir (Nazlı, 2009: 63).

Çağdaş sosyoloji kuramının önemli isimlerinden biri olan Baudrillard, geçmişten günümüze bedenin insan zihninde çok defa değişime uğradığını belirterek, bedenin ruhun karşısında nasıl algılandığını ve geçen zaman dilimi içinde nasıl bir konuma geldiğini ifade etmiştir. Baudrillard'a göre beden, bir kültür olgusuna sahiptir ve içinde barındığı toplumsal ilişkilerin örgütlenme tarzını taşımaktadır.

Marx bedeni, tüketim araçlarının sahipliği üzerinden değerlendirerek, tüketim araçlarını kapitalizmin sahip olduğu metalar olarak tanımlar. Tüketim olgusunu iki kısma ayırarak, gerekli tüketim araçları ve lüks tüketim araçları olarak sınıflandırır. Beden olgusunu direk ele almamış olsa da, işçilerin bedenleri üzerinden değerlendirmiştir (Nar, 2015: 37).

Bauman, tüketimi küreselleşme olgusu ekseninde ele almış ve bu durumun yeni bir kültür yarattığını dile getirmiştir. Tüketim kültürü, insandan ve yaşadığı toplumdan bağımsız olarak ortaya çıkmış, bu kültürü yaratanların insanların hayatlarına teknoloji denen olguyla girerek, insanların bu teknolojiye ve bunun yarattığı ihtiyaç duyma durumunun, insanları

tüketime bağımlı hale gelen yeni kimliğe sahip bireyler olarak tanımlamıştır. Bauman, insanların kullandıkları bu teknolojik imkanlardan kaçamayacaklarını ve buna bağımlı olacaklarını, bu yüzden insanların buna hizmet eden bir yapıya dönüşeceklerini belirtmiştir (Bauman, 2019: 158).

Baudrillard ise, tüketim toplumu ve tüketim beden ilişkisine insanların hayatta kalmak için ihtiyaç duyduklarını ve üretilen ürün bolluğunun tüketilebilmesi için insanların tüketim arzularına ihtiyaç duyduğunu ve bu arzunun oluşması için öncelikle insan bedeninin buna uygun hale getirilmesi gerektiğine değinmektedir. Baudrillard'a göre tüketim kültürü, nesnelerin sembolik anlamlarının ortak kültürel değerlerle bütünleşmesine ve diğer toplumsal ilişkilere yön vermesine vurgu yapmaktadır (Baudrillard, 2013: 150-159).

Sporun geçmişten günümüze olan tarihsel yolculuğu ve gelişimi, toplumsal hayatta etkin hale gelmesi, ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik ve biyolojik konularda etkili bir olgu haline dönüşümü sosyolojinin ilgisini çekmiş ve sosyolojinin en genç alt dallarından biri olarak hem sosyoloji bilimine hem de beden eğitimine katkılar sağlamıştır. Küresel ölçekte spor, büyük bir ekonomik getiri sağlayan, ilk ortaya çıkış amacının dışına taşmış ve farklı bir kimliğe kavuşmuş önemli bir toplumsal olgudur (Dever, 2013: 387).

Kitle iletişim araçlarının ve yarattığı tüketim ilişkisinin insanların hayatlarındaki artan rolü beraberinde spora bağlı farklı tüketim sektörlerin doğmasını sağlamıştır. Günümüzde insanların çalışma hayatında zaman kavramının değişimi ve çalışma saatlerinin kısalması ile oluşan boş zaman kavramı, insanların sosyal yaşamlarının daha eğlenceli ve aktif hale gelmesi için yeni alanlara yönelmelerini sağlamıştır. Bu yeni alanlardan biri olarak fitness kültürü, iş yaşamının stres ve problemlerinden kurtulmak için spora yönelen insanlara, hem yaşam alanlarına yakın olmaları hem de hizmet anlamında geniş bir içerik sunmaları nedeni ile önemli bir tüketim öğesi haline gelmiştir.

Medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının insan bedeni üzerine oluşturduğu algı, insanların sağlıklı olmak ve bedeninin dış algısını düzeltmek için fitness merkezlerine yönelmesine neden olmuştur.

İnsanlar bu yöntemleri denerken aynı zamanda sağlık açısından da mantıklı ve kabul edilebilir yöntemleri tercih etme istekleri, son zamanların trendlerinden biri olan fiziksel aktivitelere yönelmelerini sağlamıştır. 90'lı yıllardan itibaren fiziksel aktiviteler, diğer formda kalma ya da vücudu şekillendirme yöntemlerinden daha çok tercih edilebilir hale gelmiştir (Özdemir, 2019: 18).

Bu bağlamda yaptığımız araştırmanın bulguları neticesinde, sporun beden algısı üzerindeki olumlu etkisi hem literatürde hem de bulgu sonuçlarında ortaya konmuştur. Katılımcılar, spor yapmak ve sağlıklı olmanın dışında, beden algılarını istedik yönde değiştirmek, eğlenmek, sosyalleşmek ve iş yaşamının getirmiş olduğu problemler neticesinde oluşan stresten kurtulmak amacıyla fitness salonlarına yöneldikleri ortaya konmuştur. Fitness sporu ile yapılan egzersizlerin insan bedenine enerji verdiği, bedene rahatlık sağladığı ve insanın benlik saygısını arttırdığı belirtilmiştir (Prichard ve Tiggemann, 2008: 1-3).

Amaç: Bu çalışma, sosyolojik bağlamda fitness sporunun beden algısı üzerine etkisi belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, sosyolojik bağlamda fitness spor salonlarına bireylerin başvuru nedenleri ile beden algısı arasındaki ilişki inceleneceğinden, araştırma nicel yöntemle dayalı tarama modeli kapsamında “betimsel araştırma” yöntemi kullanılarak desenlemiştir.

Çalışmanın evrenini, kolay ulaşılabilirlik açısından Bursa ilinde yaşayan, fitness spor salonlarında spor yapan ve 15-60 yaş grubundaki kişiler oluşmaktadır. Çalışmaya, herhangi bir psikiyatrik hastalığı bulunmayan, fiziksel engeli bulunmayan, okuma yazması olan ve iletişime açık bireyler dahil edilmiştir. Örneklemimizi ise, olasılıksız rastgele örnekleme yöntemi ile Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde çalışmanın yürütülmesine izin veren fitness merkezlerine katılan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden toplam 118 kişiden oluşmaktadır.

2.1. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı tarafından, fitness spor salonlarında spor yapan bireyler ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak 10 Ocak 2020- 20 Şubat 2020 tarihleri arasında toplandı. Katılımcılara araştırmanın amacı, kimler tarafından yapıldığı, anketi doldururken kimlik bilgilerin istenmediği, verilerin gizli tutulacağı konusunda bilgi verilerek sözlü onayları alındı. Kişisel bilgi formu, beden algısı ölçek formunun doldurulması her birey için yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

2.2. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu", ikinci bölümde "Beden Algısı Ölçeği" sorularından oluşmaktadır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu toplam 12 sorudan oluşmuştur ve formda yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, kilo, boy, alkol, sigara kullanımı, fiziksel kısıtlılıklar ve kronik hastalıklar ile ilgili sorular yer almaktadır.

2.2.2. Beden Algısı Ölçeği

Beden Algısı Ölçeği 1953 yılında Secord ve Jourand tarafından geliştirilmiştir (Secord and Jourand, 1953). Söz konusu ölçek Hovardaoğlu tarafından 1993 yılında geçerlik ve güvenirliği yapılarak Türk toplumuna uyarlanmıştır. Hovardaoğlu tarafından bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.91 olarak hesaplanmıştır. Ronbach's Alpha değeri 0.93 olarak hesaplanmıştır (Hovardaoğlu, 1993). Çalışmamızda benzer olarak iç tutarlılık katsayısının ise 0.94 olduğu saptanmıştır.

Ölçek, kişilerin bedenlerindeki çeşitli kısımlardan ve çeşitli beden işlevlerinden hoşnutluk düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 40 maddeden oluşan beş dereceli likert tipi bir ölçme aracıdır 32 (1=Hiç beğenmiyorum ile 5=Çok beğeniyorum). En olumlu ifade 5 puan, en olumsuz ifade ise 1 puan almaktadır. Ölçekten alınan toplam puan, bireyin verdiği yanıtlara karşılık gelen puanların toplamı ile hesaplanmaktadır. Buna göre, alınabilecek en düşük toplam puan 40, en yüksek toplam puan 200'dür. Ölçekten alınan toplam puanın artması, kişinin vücut bölümlerinden ya da işlevinden duyduğu memnuniyetin artmasını, puanın azalması ise memnuniyetin azalmasını belirtmektedir. Ölçeğin kesme puanı 135 olup, 135 altında puan alanlar beden algısı düşük grup olarak tanımlanmıştır. Araştırmada beden algısı ile ilgili bulgular değerlendirilirken ortalama beden algısı puanının düşük ve yüksek olması durumuna göre değerlendirme yapılacaktır (Hovardaoğlu, 1993: 26-27).

2.2. Verilerin Değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler için NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (Ortalama, Standart Sapma, Medyan, Frekans, Oran, Minimum, Maksimum) yanı sıra verilerin dağılımı Shapiro-Wilk Testi ile değerlendirilmiştir. Niceliksel verilerin normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grup karşılaştırmasında Kruskall Wallis testi, iki grup karşılaştırmasında ise Mann Whitney U testi kullanıldı. Niceliksel verilerin arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Spearman korelasyon testi kullanıldı. Anlamlılık $p < 0.01$ ve $p < 0.05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmaya başlamadan önce araştırmanın yürütülebilmesi için araştırmanın yapılmasını kabul eden fitness spor salonlarından kurum izni alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın sonuçlarında katılımcıların demografik özelliklerinin betimsel analizine ve beden algısı puan ortalamalarının cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi, hastalık durumu, sigara ve alkol kullanımı gibi değişkenlere göre ilişkisini gösteren Kruskal Wallis analizi sonuçlarına, betimsel analiz sonuçlarına ve buna ait korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	46	39,0
	Erkek	72	61,0
Medeni Durum	Evli	22	18,6
	Bekar	96	81,4
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	13	11,0
	Lise	31	26,3
	Önlisans	24	20,3
	Lisans	45	38,1
	Lisansüstü	3	2,5
Gelir Durumu	Doktora	2	1,7
	1000 TL ve Altı	22	18,6
	1001-2000 TL	12	10,2
	2001-3000 TL	22	18,6
	3001 TL ve Üzeri	59	50

Hastalık Durumu	Yok	108	91,5
	Var	10	8,5
Fiziki Engel	Yok	118	100
Sigara İçme Durumu	Hayır	79	66,9
	Evet	39	33,1
Alkol Kullanım Durumu	Hayır	92	78,0
	Evet	26	22,0

Katılımcıların %61'i (n=72) erkek, %81,4'ü (n=96) bekar, %62,6'sının eğitim durumu (n=7) ön lisans ve üstüdür. Katılımcıların gelir durumuna baktığımızda %50'si (n=59) 3001TL ve üzeridir. Katılımcıların %91,5'i (n=108) hasta olmadığını %100'ünün (n=118) herhangi bir fiziksel engelli olmadığını, %66,9'u (n=79) sigara içmediğini ve %78'i (n=92) alkol kullanmadığını ifade etmişlerdir.

Literatürde bu sayısal farklılık, kadın ve erkeğin fizyolojik ve biyolojik yapısının spora uygunluğu ile açıklanmıştır. Spor etkinlikleri fiziksel açıdan yüksek performans, güç, spora uygun fiziksel yapı, yetenek, dayanıklılık, başarı gibi kavramlarla tanımlandıkça ve bu tanımlamaların dışında kalanlar dışlandıkça, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık normal olarak algılanır ve kadın sahada ikincil konuma itilmiş olur (Koca ve Bulgu, 2005). Günümüz spor kültürü, erkeğin kaslı bedeninin kadın karşısında yarattığı üstünlük ve güç eksenli anlayışıyla gelişmiştir. Bu erkek egemen anlayışın etkisi karşısında kadınlar, spor aktivitelerine katılma konusunda çekingen davranıp, bu faaliyetten uzun süre yoksun kalmışlardır (Yüksel, 2014). Sağiroğlu ve Ayar ise yaptıkları çalışmada, egzersize güdülenmede cinsiyete bağlamında farklılık olan ve olmayan araştırmalara göre, kadınların daha az sosyal ilişki ve fiziksel görünüm gibi nedenlerle fitness yaptıklarını, öte yandan erkeklerin daha farklı davranarak, rekabet ve kendilerini yeterli görmek gibi içsel güdülerle egzersiz yaptıklarını belirlemiştir (Sağiroğlu ve Ayar, 2017: 175).

Katılımcıların aile içi yapısı, ekonomik durum, yeterli zamanın olup-olmama durumu eşlerin spor yapmasında etkili olduğu öngörülmektedir. Yine toplumsal ve kültürel anlamda

ailenin geleneksel yapısı, kültürel tutumu ve spora bakış açısı, evli çiftlerin fitness salonuna gitmelerinde olumsuz etken oluşturduğu düşünülmektedir. Bekar katılımcılar fitness salonlarına sosyalleşmek amacıyla katılım gösterebilmektedirler.

Katılımcıların eğitim düzeyine göre, fitness salonlarına gitme yönündeki eğilimlerine sayısal veri anlamında baktığımızda, lise, önlisans ve lisans eğitim kademelerinde yığılma gözlenmektedir. Bunun nedeni genç yaş grubunun bu eğitim kademelerinde dağılmış olması ve bu yaş grubundaki kişilerin spor yapma eğiliminin kendini gösterme, ön planda olma, bedeni sergilenen bir araç olarak görmesi düşünülebilir. Benzer çalışmalara baktığımızda, Yetim (2014: 121)'in yaptığı çalışmada, katılımcıların genellikle öğrenciler olduğu ve bu kesimin bekar kişiler olarak daha özgüvenle spor yapmaya katılım gösterdiklerini belirtmiştir.

Katılımcıların gelir düzeyi hem gidecekleri fitness salonun sosyo-kültürel seviyesini, şehirdeki konumunu ve fitness merkezinin hizmet kalitesini belirlerken, öte yandan insanların gelir durumları ölçüsünde hizmet alacaklarını ve hizmete sahip olup olmayacaklarını da belirler. Bu açıdan geliri 3001TL. ve üzeri olan katılımcıların sayıca fazla olması ekonomik anlamda fitness salonlarına katılmakta sıkıntı yaşamadıklarını ve ekonomik güç olarak sahip olabileceklerini göstermektedir.

Katılımcılar arasında alkol ve sigara kullanımının düşük görülmesi, katılımcıların beden sağlığına önem verdikleri yönünde düşünülebilir.

Tablo 3. 2. Demografik özelliklerine göre ölçüm ortalamalarının betimsel analiz sonuçları

	Ort±Ss	Min-Max (Median)
Yaş	26,81±8,14	16-57 (25)
Kilo	72,42±14,88	43-125 (71)
Boy	172,52±8,59	150-193 (175)
Beden Kitle İndeksi	24,26±4,51	16,8-43,25 (23,6)
Aktif Spor Yapma Süresi (Yıl)	3,84±4,6	1-22 (1,5)
Beden Algısı Ölçek Toplam Puanı	164,42±22,49	113-200 (163,5)

Tablo 3.2'ye göre katılımcıların yaşı 16 ile 57 arasında değişmekte olup, ortalama değeri 26,81±8,14 bulunmuştur. Katılımcıların kilo değeri 43 ile 125 arasında değişmekte olup, ortalama 72,42±14,88 bulunmuştur. Boyları ise 150 ile 193 cm arasında değişmekte olup, ortalama 172,52±8,59 bulunmuştur. Beden kitle indeksi değerleri 16,8 ile 43,25 arasında değişmekte olup, ortalaması 24,26±4,51 bulunmuştur. Katılımcıların aktif spor yapma süresi 1 ile 22 arasında değişmekte olup, ortalaması 3,84±4,6 bulunmuştur. Beden algısı ölçek toplam puanı 113 ile 200 arasında değişmekte olup, ortalaması 164,42±22,49 olarak bulunmuştur.

Katılımcıların yaşı arttıkça beden kitle indekslerinin de artıyor olması, yaşa bağlı olarak beden yapısında bozulma (kilo alma ve vücut yağ oranının artması) olduğu anlamı taşımaktadır. Bu durum katılımcıların beden algısının bozulması sonucu spor yapma yönünde davranış sergilemelerine neden olabilmektedir. Yaş ile aktif spor süresi arasındaki ilişkide ise, insanların yaşın artmasına bağlı olarak beden algılarını bozulma kaygısı daha çok spor yapmaya yönelteceği anlamı taşımaktadır. Literatürde yaş grupları arasında beden algısı farkı olmadığı yönünde bulgular mevcuttur (Öngören, 2015). Yaş ile fiziksel aktivite arasında anlamlı ilişki bulunmayan çalışmalarda mevcuttur. Uğurlu (2019: 30), yaş grupları ile fiziksel aktivite arasında anlamlı bir ilişki bulmamasına rağmen 21-30 yaş grubu bireylerin egzersiz grubuna katılımının yüksek olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.3. Demografik özelliklerine göre ölçüm ortalamalarına ait korelasyon analizi sonuçları

		YAŞ	Beden Kitle İndeksi	Aktif Spor Süresi	Beden Algısı Ölçeği
YAŞ	R	1			
	P	-			
Beden Kitle İndeksi	R	,198	1		
	P	0,031*	-		
Aktif Spor Yapma Süresi	R	,269	0,02	1	
	P	0,003**	0,828	-	
Beden Algısı Ölçeği	R	-0,021	0,103	0,176	1
	P	0,825	0,268	0,057	-

Spearman's Korelasyon *p<0,05 **p<0,01

Tablo 3.3'te verilen korelasyon analizi sonuçlarına göre, katılımcıların yaşı ile beden kitle indeksi arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,2$; $p<0,05$). Yaş ile aktif spor yapma süresi arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,27$; $p<0,01$). Diğer parametreler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 3.5. Katılımcıların cinsiyetine göre beden algısı ölçeğinin karşılaştırılması

	N		Ort±Ss	Min-Max (Median)	^a p
C insiyet	Kadın	4	161,17±22,4	113-200 (158)	0, 221
	Erkek	7	166,5±22,45	113-200 (169)	

^aMann Whitney U Testi * $p<0,05$ ** $p<0,01$

Tablo 3.5 incelendiğinde erkek katılımcıların beden algısından aldıkları puanların ortalamasının kadın katılımcılarınkinden fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyete göre beden algıları incelendiğinde, kadın ve erkek katılımcılar arasında beden algıları puan ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların fitness yapmalarıyla birlikte beden algılarında olumlu anlamda değişimler görüldüğü gibi, daha az kaygı duyacakları da düşünülmektedir. Literatürde çalışmamızla aynı doğrultuda olan benzer çalışmalar olduğu gibi (Altıntaş ve Aşçı, 2005; Kuru ve Baştuğ, 2008; Alagül, 2019) anlamlı fark bulan çalışmalar da mevcuttur (Kalafat ve Kınçal, 2008; Şahin, 2018).

Tablo 3.6. Katılımcıların medeni duruma göre beden algısı ölçeğinin karşılaştırılması

	N		Ort±Ss	Min-Max (Median)	^a p
Medeni Durum	Evli	2	166,91±2	120-200 (169)	0,552
	Ekar	6	163,85±2	113-200 (162)	

^a*Mann Whitney U Testi *p<0,05 **p<0,01*

Tablo 3.6’da görüldüğü üzere, evli ve bekar katılımcıların arasında beden algıları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Buna rağmen, evli katılımcıların beden algısı puan ortalamalarının bekar katılımcılardan fazla olduğu tespit edilmiştir.

Bulgunun bu şekilde sonuçlanması fiziksel çevrenin konumu, sosyo-kültürel yaşantı, katılımcının spora bakış açısı ve ailenin sosyal düşüncesinin modern yaşamla uyumlu olması gibi etkenlere bağlı geliştiği yönünde değerlendirilebilir. Evli katılımcıların puan ortalamalarının yüksek çıkması ise, katılımcı sayısındaki evli ve bekar dağılımından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmamıza benzer olarak beden algısında anlamlı fark bulunmayan çalışmalara (Karagöz ve Karagün, 2015; Şahin, 2018; Keskin, 2018; Yorulmaz ve Kurutçu, 2019) rastlandığı gibi, Gündoğan (2006)’ın yapmış olduğu çalışmada medeni durum ile beden algısı arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 3.7. Katılımcıların eğitim durumuna göre beden algısı ölçeğinin karşılaştırılması

Eğitim Durumu	N	s	Ort±S	Min-Max	^b p
			(Median)	(Median)	
Eğitim Durumu	Orta	3	167,3 1±17,31	136-192 (170)	,21 2
	Öğretim	1	168,7 7±26,81	117-200 (180)	
	Lise	5	167,2 1±20,25	113-197 (166,5)	
	Lisans	4	158,0 4±20,92	113-200 (154)	
	Lisansüstü	22	173± 22,65	149-194 (176)	
	Doktora	10	175,5 ±33,23	152-199 (175,5)	

^b*Kruskall Wallis Testi *p<0,05 **p<0,01*

Tablo 3.7 incelendiğinde, beden algısı puan ortalaması en yüksek olan katılımcıların lisansüstü ve doktora yapan katılımcılar olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca, eğitim durumuna göre beden algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı da

tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Eğitim sayesinde donanımlı hale gelen insan özgür bir birey olarak kendi iradesini kullanma cesaretini sergilemiştir (Genç ve Eryaman, 2008). Bu anlamda çalışmamızda eğitim durumu ile beden algısı arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç, fitness sporu yapanların eğitim durumu her ne olursa olsun, beden algıları etkilenmediği anlamı vermektedir. Katılımcı sayılarının eğitim durumuna göre homojen bir dağılım göstermemesi ve fitness salonunu bulunduğu çevrenin kültürel yapısı gibi koşullar sonuca etki etmiş olabilir. Literatürde, insanların eğitim seviyelerinin yükselmesi ile durumları yorumlamaya yönelik bir tecrübenin oluştuğunu ve mevcut duruma daha özenle yaklaşıldığını, eğitim durumunun düşmesi durumunda ise, insanların bedenlerine gereken ilgi ve özeni göstermeyecekleri, bedenlerini yeterince önemsemeyecekleri yönünde görüş belirtilmiştir (Karagöz ve Karagün, 2015). Literatür incelendiğinde, çalışmamıza benzer sonuçların elde edildiği çalışmaların (Karagöz ve Karagün, 2015; Yorulmaz ve Korutçu, 2019) aksine, anlamlı sonuç elde eden çalışmalara (Kıvrak, 2008; Yılmaz, 2009; Öngören, 2015; Keskin, 2018) daha çok rastlanmıştır.

Tablo 3.8. Katılımcıların gelir durumuna göre beden algısı ölçeğinin karşılaştırılması

Gelir Durumu	N	s	Ort±S	Min-Max	^b p
			(Median)		
1000 TL ve Altı	2	2±26,95	160,8 (158)	113-200	,401
1001-2000 TL	2	7±21,99	161,6 (154,5)	131-200	
2001 TL-3000 TL	2	5±18,24	171,5 (170,5)	134-200	
3001 TL ve Üzeri	9	9±22,2	164,1 (168)	113-200	

^bKruskall Wallis Testi * $p<0,05$ ** $p<0,01$

Tablo 3.8’de gelir düzeyi 2001-3000 TL ve üzeri olan katılımcıların beden algısı puan ortalamasının en yüksek, gelir düzeyi 1000 TL ve altı olanların ise en düşük olduğu görülmektedir. Gelir durumuna göre beden algısı puan ortalamalarının farklılaşmadığı yani gelir durumuna göre katılımcıların beden algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Ekonomik gücü olsun olmasın, aynı ürün her gelir seviyesine göre üretilmiş ve hizmete

sunulmuştur (Akkaya, 2015). Bu bağlamda araştırmamızda gelir durumu ve beden algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmayışı, ekonomik gücü olanların yapabildiği spor olarak başlayan fitnessın, her gelir düzeyine sahip katılımcılar tarafından tüketilebildiği düşüncesini doğrulamaktadır. Fitness merkezleri, hem kurulduğu çevrenin alım gücü, hem de kültürel yapısına uygun hizmet verebilmektedir. Alım gücünün çeşitliliğine ve düzeyine göre hizmet içeriği çeşitlenebilmektedir. Yaptığımız çalışmada, fitness merkezinin bulunduğu semtin sosyo-kültürel ve ekonomik gelir düzeyine göre katılımcı ailelerinin farklılık gösterdiği ve katılımcıların ekonomik alım gücüne göre seçim yaptığı belirlenmiştir. Bu anlamda gelir düzeyinin fitness sporu yapmada belirleyici olmadığı sonucu çıkmaktadır. Çalışmamızla benzer sonuçları elde eden çalışmalar (Aydın, 2015; Karagöz ve Karagün, 2015; Tatlıses, 2016; Işık, 2018) bir hayli fazla görülürken, anlamlı ilişki bulunan çalışmaların (Alagül, 2004; Merdinoğlu, 2017; Keskin, 2018) da olduğu görülmüştür. Anlamlı ilişki bulan çalışmalara göre, gelir düzeyinin beden algısı üzerinde etkisinin olduğu belirtilmektedir. İnsanların gelir artışına bağlı olarak, beden algılarının da arttığı ortaya konmuştur.

Tablo 3.9. Katılımcıların hastalık duruma, sigara içme durumuna ve Alkol kullanım durumuna göre beden algısı ölçeğinin karşılaştırılması

		<i>N</i>	<i>Ort±Ss</i>	<i>Mi</i> <i>n-Max</i> <i>(Median)</i>	<i>αp</i>
Hastalık Durum	Yok	108	164,19±22,4	11 3-200 (161)	7 0,74
	Var	10	166,33±25,0	12 2-200 (176)	
Sigara İçme	Hayır	79	161,44±22,6	11 3-200 (159)	7* 0,03
	Evet	39	170,46±21,2	11 3-200 (173)	
Alkol Kullanımı	Hayır	92	164,39±22,	11 3-200 (162)	4 0,96
	Evet	26	164,54±24,2	11 3-200 (170)	

^aMann Whitney U Testi *p<0,05 **p<0,01

Tablo 3.9'a göre hastalık durumu olan katılımcıların beden algısı puan ortalamalarının olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, hastalık durumu olan ve olmayan katılımcılar arasında beden algısı puan ortalamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı da tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Katılımcılar arasında beden algısı ile sağlık durumu arasında anlamlı bir fark bulunmamış olması, katılımcıların fitness yapmada sağlık durumu ne olursa olsun etkilenmedikleri, bunun beden algısına etkide bulunmadığı yorumunu çıkarabilir. Çalışma bulgusunun anlamlı çıkmaması, farklı etkenlerden olduğunu da düşündürmelidir. Çalışma yapılan spor salonlarında sağlık durumu iyi olmayan yeteri sayıda katılımcıya ulaşılmamış olması, insanların iyi olmayan sağlık durumunu saklama ve söylememe eğilimi göstermeleri, bu etkenlerden bazıları olabilir.

Tablo 3.9'a göre sigara içen katılımcıların beden algısı puan ortalamalarının sigara içmeyenlerinkinden daha yüksek olduğu, sigara içen ve içmeyen katılımcılar arasında beden algısı puan ortalamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,037$; $p<0,05$).

Çalışmamızda sigara içen kullanıcıların beden algısı puan ortalamalarının yüksek ve arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Bu anlamda, kullanıcıların sigara kullanmada kendilerine olan özgüvenin ve beden algılarının yükseldiğini ve sosyal ilişki kurma ya da toplumda kabul görme açısından olumlu dönütler elde ettikleri sonucu çıkmaktadır. Çalışmamızın diğer sonucu ise alkol kullanma ve beden algısı arasında anlamlı fark olup olmadığı yönündeki bulgudur.

Tablo 3.9'e göre alkol kullanan ve kullanmayan katılımcıların beden algısı puan ortalamalarının nerdeyse eşit değerde olduğu ve dolayısıyla alkol kullanan ve kullanmayan katılımcılar arasında beden algısı puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

Alkol ile beden algısı arasında anlamlı fark olmaması ise, katılımcıların alkol kullanmalarının beden algısı üzerine bir etkisinin olmadığı yönünde anlam çıkarılabilir. Çalışmamızla benzer sonuçlar elde eden araştırmaların (Pınar, 2002; Pular, Üstün ve Karabulut, 2009) sayıca az olması ya da sık rastlanmamış olması, sigaranın beden algısı üzerinde olumlu etki ettiği yönündeki varsayımımızı desteklemektedir. Bunun aksine, sigara ve alkol kullanımının beden algısı ile bir ilişki taşımadığı, fark yaratmadığı yönünde çalışmalar (Aydın, 2015; Öngören, 2015; Karakuş, 2016) da mevcuttur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Biyolojik ve fizyolojik nesne olmanın ötesinde bir anlamı olan beden, geçmişten günümüze, çeşitli anlamlar ve farklı uygulamalara tabi tutularak birçok bilime konu olmuştur. Beden algısı ise, bireyin kendi bedenini nasıl algıladığı ve başkaları tarafından bedeninin nasıl algılandığı şeklinde tanımlanmıştır (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 6).

Postmodern dönem ile birlikte, bedenin klasik dönem sosyologlarının görüş alanından uzaklaşması ve anlamsal değişim geçirmesi, bilim, tıp, teknoloji ve spor gibi alanların çalışmalarıyla, bireylerin kendi bedenleri üzerinde değişim yapabilme gücünü elde etmesi, yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarmış ve beden politik anlamda önem kazanmıştır. Bu nedenle Turner günümüz toplumunu, bedenin siyasal ve kültürel faaliyetlerin alanı haline geldiğini açıklayan "*bedensel toplum*" kavramını ortaya atmıştır.

İnsan hayatının merkezine yerleşen spor olgusu, sağlık, stres atma, eğlence, zayıflama ve problemlerden uzaklaşma gibi amaçlarla insanların vazgeçilmez aktivitelerinden biri olmuştur. Beden üzerine tüketim kültürünün oluşması, spor alanında da yeni tüketilebilir cazip ürünlerin, insanların hizmetine sunulmasını sağlamıştır. Son dönem spor trendlerinden olan fitness, yeni bir tüketim ve hizmet alanı olarak toplumsal hayatta yerini almıştır.

Bu kuramsal anlatı çerçevesinde beden ve fitness sporu, bir değer olarak araştırılmaya uygun görülmüş ve fitness sporu yapan bireylerin beden algıları hakkındaki istatistiksel değerleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma, belirlenen fitness merkezlerini kullanan bireylere uygulanan demografik bilgi formu, beden algısı ölçeği ve anket formu, katılımcıların fitness sporu ve beden algısı ilişkisini saptamaya yönelik gerçekleştirilmiştir.

Bu anlamda demografik verilerde, katılımcıların yaşı arttıkça beden kitle indekslerinin de artıyor olması, yaşa bağlı olarak beden yapısında bozulma (kilo alma ve vücut yağ oranının artması) olduğu anlamı çıkarılmış, cinsiyet ve beden algısı arasında anlamlı bir fark bulunmayarak, kadınların sosyal alanlarda olduğu gibi, spor alanlarında da kendilerine güven duydukları, kendilerini ifade edebildikleri ve rahat hareket edebildikleri düşünülmüştür. Bunun sonucu Bourdieu'nun "*Alan*" ve "*Habitus*" kavramları üzerinden okumak gerekirse, alan ve birey arasındaki ilişkinin özelliğinde, alanın izin verdiği veya vermediği ölçüde bireyin eylemlerinin şekillendiği ve alanın birey üzerinde etkide bulunduğu söylenebilir. Alan olarak fitness salonları, kültürel kimliği, cinsiyet olgusuna göre hizmet anlayışı, bulunduğu yerin kültürel kimliğini göz önünde bulundurup bulundurmaması bakımından bireyin "*habitusu*"nu belirlemede etkili olmaktadır (Benzer, 2019: 56).

Fitness sporu ile ilgili farklı organizasyonlar ve bu organizasyonların yapmış oldukları aktiviteler, fitness alanının meşru kılan, alandaki katılımcılara "*sosyal sermaye*" sunan ağlar olarak nitelendirilebilir. Her "*alan*"ın kendi iç dinamikleri olduğu varsayıldığında, fitness "*alan*"ını meşrulaştıran bu tür aktiviteler katılımcılar için önemli bir değere sahip olduğu belirtilebilir (Benzer, 2019: 217).

Çalışmamızda, fitness merkezinin bulunduğu semtin sosyo-kültürel ve ekonomik gelir düzeyine göre katılımcı ailelerinin farklılık gösterdiği ve katılımcıların ekonomik alım gücüne göre seçim yapması, Bourdieu'ya göre, "bireyler sosyal alandaki eylemlerini hem kendi sahip oldukları sermayeye göre hem de içinde buldukları alanın gerektirdiği sermaye türüne göre belirler" yaklaşımıyla ifade edilebilir. Kapitalist üretici, metalaştırdığı ürünü pazarın gücüne göre düzenlemiştir. Ürün, tüm ekonomik gücü farklı tüketicilerce tüketilmeli ilkesiyle pazarlanır. Bu anlamda ekonomik gücü ne olursa olsun spor yapmak isteyen her kullanıcı, gücü ve kendi habitusu ölçüsünde gidebileceği bir fitness salonuna sahip olmaktadır. Bu durum Bourdieu'nun insanların alandaki mücadelelerini sahip oldukları sermayeler bağlamında verdiklerini desteklemektedir.

Medeni durum, eğitim durumu, sağlık durumu ve alkol gibi maddelerin kullanımı beden algısı üzerinde etki etmediği yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu bağlamda, Bourdieu'nun *sermaye kuramı* ile açıklamak gerekirse, fitness sporu için katılım gösterenler, temelde "*kültürel sermaye*", "*bedensel sermaye*", "*sosyal sermaye*" ve "*ekonomik sermaye*" gibi çeşitli sermaye türlerine sahip olmaları gerekmektedir. Katılımcılar ekonomik sermayeye sahip olmaları katılım gösterecekleri fitness salonlarının özelliklerini, donanımını, kaliteli hizmeti ve bulunduğu çevreyi belirlemesinde önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, kişinin sahip olduğu *habitus*, ne yönde davranış göstereceği konusunda belirleyici olmaktadır. Bourdieu'da eğitim durumu kültürel sermayeye denk gelirken, medeni durum da sosyal sermaye ile nitelendirilebilir. Ayrıca her gelir grubuna ve hatta geliri olmayan öğrencilerin de bir fitness salonuna katılım göstermesi, tüketim kültürünün her yaş, cinsiyet, sosyal sınıf ve her gelir grubundan olan katılımcılar için fitness sporu yapmalarını sağlaması ve bu tüketim ilişkisini devam ettirmelerini istemeleriyle ilişkilendirebiliriz.

Günümüzde insanların yaratılan beden algısı etkisiyle, bedenlerini istedik şekle sokabilmek için, yeni tüketim alanı olan fitness kültürünü sosyal hayatlarının önemli bir parçası haline getirmeleri ve bedenlerini sosyal ilişki kurmada belirleyici bir unsur olarak görmeleri, Turner'ın "*bedenselleşmiş toplum*" kavramını desteklemektedir. Vücut geliştirme ve fitness

sporunun insanların hayatlarına yerleşmesine etki eden medya ve küresel boyuta ulaşan spor endüstrisi, kitle iletişim araçlarının kapitalizm ile birleşerek kültürü bir endüstriye dönüştürme düşüncesi, Frankfurt okulunun savunduğu bu yaygın görüşünü desteklemektedir (Benzer, 2019: 240-241).

Katılımcıların bedenlerinin dış görünümünün önemli olduğunu, dış görünüşle beden algılarının yükseldiği yönündeki görüşleri Featherstone'un "*beden imajı*" kavramı ile ilişkilendirilebilir.

Katılımcıların bedenleri üzerindeki değişim isteği, kendilerini bedenleri aracılığıyla var etme yönünde arzu taşıdıklarını ve bu yüzden bedeninin dışarıdan algılanışı ya da yarattığı izlenim önemli görülmektedir.

Foucault'un "*iktidar*" kuramını ele aldığımızda fitness salonlarını, insanların beden algılarını onların istediği şekilde düzene sokan ve görünüm kazandıran "*pozitif iktidar*"lar ve "*disipline edici iktidar*" olarak ilişkilendirebiliriz. Bu anlamda fitness salonları pozitif iktidar olarak, kullanıcılara telkinde bulunur ve onların bedenleriyle olan problemlerinin çözümünde yardımcı olmaktadır. Bu anlamda Foucault' un iktidarı sadece insanlar tarafından seçilmiş ve yöneten olarak değil, her yerde bulunan ve baskılayıcı olmayan, üretici olan, en basit sosyal ilişkilerde dahi yer alan bir yapıdır (Ulusoy, 2012: 130).

Sonuç olarak, insanlar içine doğduğu toplumun yarattığı kültür öğeleriyle şekillenmesinin yanı sıra, zamanla gelişen teknoloji, bilim, ekonomik koşullar bu kültür öğelerinin değişmesine, yeni bir kimlik kazanmasına neden olmaktadır. Zamanla kendi kimliklerini oluşturan insanlar, hayatlarının aktif aktörleri olarak bedenleri üzerinde söz sahibi olurlar ve istedik yönde kendi ilgi alanları belirleyerek toplumsal yapı içinde rol almaktadırlar.

Çeşitli amaçlara hizmet ve ekonomik temelli amaçlar ekseninde kurulan bu spor merkezleri, insanların tüketim kültürüne bağımlı olarak, beden algılarının istedik yönde değişimine yardımcı olmakta ve insanların toplumsal sosyalizasyonuna katkı sunmaktadır.

Spor, insanlar için bedensel bir aktivite ötesinde, kendilerine özgüven sağlama, özgür hissetme, rahatlama, pozitif düşünme ve hareket etme, eğlenme, keyif alma, sosyal olma ve ilişki kurma gibi birçok fayda sağlamaktadır. Bu özelliklerin dışında son zamanlarda fitness kültürüyle birlikte, zayıflık, düşük beden algısı, ideal beden ölçülerine kavuşmak gibi, tüketimin insanlar üzerinde oluşturduğu baskı unsurları nedeniyle de yapılmaktadır. İdeal beden olarak dikte ettirilen zayıflık, incelik gibi özellikler toplumda başarılı olmak ve itibar elde etmek için önemli olarak görülürken, kilolu olmak, dış görünüş olarak ilgi çekmiyor olmak utanç

verici, iradesizlik ve başarısız olmak ile değerlendirilmektedir. Yaratılan bu algı, araştırılmaya ve bir sonuca ulaşmaya değer görülmiştir.

Çalışma ele alınan literatür ve elde edilen bulguların sonucu neticesinde şu öneriler, önemli görülmektedir:

Spor salonlarında, sporun yaşam için önemli bir aktivite olduğunu, temelde sağlık, mutlu olmak, eğlenmek ve sosyalleşmek amaçlı yapılması gerektiği katılımcılara çeşitli yöntemlerle (spor salonlarında duvar afişleri, bilgi afişleri, broşür vs.) anlatılması spor konusunda bilinçlenmeleri açısından önemli görülmektedir.

Spor, mekansal olarak belirli çevre düzenlemelerle her yaşta insanlar için uygun tasarımlar yapılmalıdır.

İnsanların medya aracılığıyla maruz kaldığı, sporun yaşam tarzı olarak sağlık amaçlı yapılması gerektiğinin öğretilmesi, insanların spor olgusuna bakışı ve sporu doğru değerlendirmeleri açısından önemlidir.

Spor salonlarında psikolog bulundurularak insanların sosyal destek almaları, bedenini doğru algılanışı açısından önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Akkaya, C. (2015). *Yaşam bağlamında spora yönelen bireylerin sosyo-ekonomik durumları: Antalya'da spor merkezlerinde sosyolojik bir araştırma*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Alagül, Ö. (2004). *Farklı spor branşlarındaki sporcuların atılganlık ile beden algısı ilişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Altıntaş, A., Aşçı, F. H. (2005). "Fitnes uzmanlarının bedenlerine yönelik algıları", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, ss. 101-104.
- Aydın, Y. (2015). *Alkol ve madde bağımlılığında beden algısı, benlik saygısı düzeyleri ve sosyal fobi görülme sıklığı: karşılaştırmalı bir çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Babal, A.F. (2015). *Egzersiz yapan bireylerde beslenme durumu ve supleman kullanımının araştırılması*, Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Baudrillard, J. (2013). “En güzel tüketim nesnesi: Beden”, *Tüketim toplumu*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Benzer, D. (2019). *Fitness alanındaki kişisel antrenörlerin Instagram'daki bedensel sermaye sunumlarının Bourdieu ve Goffman'ın yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Canatan, K. (2016). “Medeniyet değişimi nefis terbiyesinden beden terbiyesine”, *Beden sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul.
- Çelik, S. (2018). *Geleneksel ve modern değerler bağlamında beden algısı ve tüketim*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Dever, A. (2013). *Endüstriyel futbol ve taraftarlık: Kayseri ili örneği*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Eke, N.P. (2013). *Bedene müdahalenin bir yolu olarak moda ve medyada sunulan beden algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ekmekçi, Y., Ekmekçi, R., İrmış, A. (2013). “Küreselleşme ve spor endüstrisi”, *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4 (1), ss. 91-117.
- Ertan, C. (2017). *Dövmeli bedenler: Bir beden sosyolojisi kitabı*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. (Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Genç, S.Z., Eryaman, M. Y. (2008). “Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), ss. 89-102.
- Gündoğan, F. (2006). *Sirozlu hastaların beden imajı ve benlik saygılarının değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Hovardaoğlu, S. (1993). “Vücut algısı ölçeği”, *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*, 1 (1), ss. 26-27.
- Kalafat, T., Kıncal, R. Y. (2006). “Üniversite öğrencilerinin beden memnuniyeti düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8: ss. 23.
- Kara, Z. (2016). “Beden sosyolojisinden ölüm sosyolojisine interdisipliner bir yaklaşım”, *Beden sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 23-45.
- Karagöz, N. Karagün, E. (2015). “Profesyonel sporcuların beden imajı üzerine betimsel bir çalışma”, *Sport Sciences*, 10 (4), ss. 34-43.

- Karakuş, İ.G. (2016). *Kronik hastalığı olan bireylerde beden algısı ve benlik saygısının değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Keskin, B. (2018). *Estetik operasyon geçirmiş bireylerde beden algısı ve sosyal kaygı arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış doktora tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Kıvrak, B. (2008). *Diyaliz ve Renal Transplantasyon hastalarında beden imaj algısının kişilerarası ilişkiler açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kızılelmas Mezarıcı, F. (2018). *Kadınların spor yapmasında toplumsal beden algısının etkisi: Düzce örnekleme*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Koca, C., Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet, genel bir bakış. *Spor Bilimleri. Academia*, ss. 5.
- Kuru, E., Baştuğ, G. (2008). “Futbolcuların kişilik özellikleri ve bedenlerini algılama düzeylerinin incelenmesi”, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6 (2), ss. 95-101.
- Merdinoğlu, A. (2017). *Aerobik egzersize bağlı yetişkin kadın ve erkek bireylerde beden algısı ve benlik saygısı değerlerinin araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Nar, M. Ş. (2015). “Küreselleşmenin tüketim kültürü üzerindeki etkisi: Teknoloji tüketimi”, *Journal of International Social Research*, 8 (37), ss. 18-20.
- Nazlı, A. (2009). “Sosyolojik bakışın eşliğindeki beden”, *Toplumbilim Dergisi*, 24, ss. 61-68.
- Öngören, B. (2015). “Sosyolojik açıdan sağlıklı beden imgesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34, ss. 25-45.
- Öztürk, B.N. (2016). “En güzel tüketim nesnesi: Beden”, *In Congress Book*, ss. 461-469.
- Pınar, R. (2002). “Obezlerde depresyon, benlik saygısı ve beden imajı: Karşılaştırmalı bir çalışma”, *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6 (1), ss. 30-41.
- Prichard, I., Tiggemann, M. (2008). “Relations among exercise type, self-objectification, and body image in the fitness centre environment: The role of reasons for exercise”, *Psychology of Sport And Exercise*, 9 (6), ss. 855-866.
- Pulur, A., Üstün, E., Karabulut, E. O. (2009). “Üniversiteli üst düzey halkoyunları sporcuların sigara ve alkol kullanımlarının bedenlerini algılama düzeylerine etkisi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (3), ss. 833-850.
- Secord, P.F., Jourard, S.M. (1953). “The appraisal of body-cathexis: Body-cathexis and the self”, *Journal of Consulting Psychology*, 17 (5), ss. 343-347.

- Sağiroğlu, İ., Ayar, H. (2017). “Fitness ve crossfit merkezlerine rekreatif egzersiz amaçlı katılımda etkili olan motivasyon faktörlerinin incelenmesi”, *Uluslararası Anadolu Spor Bilimleri*, (3), ss. 175.
- Sümer, S. Z. (2009). *Tarih içinde görünürlükten, kadınların tarihine: Amerikan kadın romanında feminist bilinç ve politika*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Swingewood, A., Akinhay, O. (2014). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*, Agora Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, A. (2018). “Spor salonuna giden yetişkinlerin sosyal fiziki kaygı düzeylerinin incelenmesi”, *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (1), ss. 14-26.
- Şişman, N. (2006). *Emanetten mülke/ kadın, beden*. Siyaset İz Yayıncılık, İstanbul.
- Uğurlu, O. (2019). *Fitness merkezlerinde egzersiz yapan bireylerin fiziksel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi ilişkisi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ulusoy, M. D. (2012). “Post-yapısalcılık: Micheal Foucault ve Jacques Derrida”, *Çağdaş sosyoloji kuramları*. AÜ Yayınları, Eskişehir, ss. 130.
- Yetim, G. (2014). *Boş zaman ilgileniminin boş zaman tatmini ve sadakati üzerine etkisi: Eskişehir'deki fitness merkezleri üzerine araştırma*, Yüksek Lisan Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yılmaz, Ş. (2009). *Plastik ve Rekonstrüktif cerrahi hastalarında Preop ve Postop dönemde beden imajı ve benlik saygısının değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Yorulmaz, M., Kurutçu, Ş. (2019). “Vücut algısı ve sosyal görünüş kaygısı ilişkisinin incelenmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), ss. 195-208.
- Yüksel, M. (2014). “Cinsiyet ve spor”, *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (19), ss. 663-684.

İnternet Kaynakları

<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr>, (20 Ağustos 2020)

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi:** 06.09.2021**Makale Kabul Tarihi:** 29.12.2021**PSİKOLOJİK SERMAYENİN İŞE YABANCILAŞMAYA ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL
SESSİZLİĞİN ARACILIK ROLÜ: BİR KAMU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ***

Mehmet Hakan ARICIOĞLU** – Canan Nur KARABEY***

ÖZ

Bu çalışma psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkileri incelemekte ve örgütsel sessizliğin diğer değişkenler arasındaki ilişkide aracılık rolünün bulunup bulunmadığını tespit etmektedir. Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin akademik ve idari personelinden oluşan 202 kişilik örneklemden veriler toplanmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Psikolojik sermayenin alt boyutlarından iyimserlik ve umudun işe yabancılaşmayı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azalttığı tespit edilmiştir. Örgütsel sessizliğin kabullenici ve savunmacı boyutlarının ise işe yabancılaşma üzerindeki pozitif etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır. Tüm değişkenler bir bütün olarak ele alındığında, psikolojik sermayenin örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma üzerindeki negatif etkileri istatistiksel açıdan anlamlıdır. Ayrıca psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde, örgütsel sessizliğin kısmi aracılık etkisinin bulunduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sermaye, Örgütsel Sessizlik, İşe Yabancılaşma.

* Bu çalışma ilk yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, hakanaricioglu@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9602-2022.

*** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, ckarabey@atauni.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0597-3605.

**THE MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL SILENCE IN THE EFFECT OF
PSYCHOLOGICAL CAPITAL ON WORK ALIENATION: A PUBLIC UNIVERSITY
EXAMPLE**

ABSTRACT

This study investigates the relationships among psychological capital, organizational silence and work alienation and explores whether organizational silence mediates the relationship between the other variables. Data were collected from a sample consisting of 202 academics and administrative staff working at a public university in Turkey. IBM SPSS 25.0 was used for data analyses. It was found that among the sub-dimensions of psychological capital, optimism and hope decreased work alienation. In addition, compliant and defensive silence had a positive and statistically significant impact on work alienation. When each fundamental variable was considered, the negative impacts of psychological capital on organizational silence and work alienation were statistically significant. Additionally, it was found that organizational silence has a partial mediating role in the effect of psychological capital on work alienation.

Keywords: Psychological Capital, Organizational Silence, Work Alienation.

GİRİŞ

Günümüzde sürekli gelişen ve değişen teknoloji, sınırsız rekabet mücadeleleri ve yöneticilerin çalışanlara yönelik olumsuz tutumları çalışanların sosyal bir varlık olma yönünün ve örgütler için hayati önem taşıdığı gerçeğinin göz ardı edilmesini doğurmuştur. Bu ihmalden dolayı oluşabilecek sorunlar mikro düzeyde bir işletmenin faaliyetlerini sonlandırmasına yol açarak, makro düzeyde ise ekonomik sistemin sürdürülebilirliği ve gelişimine engel olarak istenmeyen sonuçlara neden olabilmektedir. Örgütler için önemli bir faktör olan insan için, içinde bulunduğu psikolojik durum tutum ve davranışları açısından önemlidir. Çalışanların iş yerindeki psikolojik durumlarının yönetilmesinin işe yönelik performansları ve davranışları üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışanların performansı üzerinde etkili olan olumlu ve olumsuz faktörlerin belirlenmesi, olumlu faktörlerin geliştirilmesi ve olumsuz faktörlerin azaltılması önem arz eder. Psikolojik sermayenin kendine özgü, geliştirilebilir, ölçülebilir ve performansa yönelik bir faktör olması nasıl geliştirilebileceği ve hangi faktörler üzerinde etkili olabileceği sorusunu doğurmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada örgütler açısından büyük önem taşıyan çalışanların psikolojik sermaye düzeyi, örgütsel sessizlik davranışı ve işe yabancılaşma olgusu ele alınmaktadır. Çalışanların örgütün gelişimine yönelik fikir ve önerilerini açıklamamaları veya sorunları çeşitli sebeplerle ifade etmeyişleri işe

yabancılaşma olgusunu doğurabilmektedir. Bu kapsamda araştırmanın sorunu; çalışanların örgütsel sessizlik göstermeleri ile kendilerini ifade edememe, görüşlerin saklanması, örgüt için geri bildirimlerin alınamaması, işten uzaklaşma, bağlılığın azalması, tükenmişlik ve işten ayrılma gibi birçok istenmeyen duruma yol açmasıyla örgütsel sessizliğin örgütleri olumsuz yönde etkilemesidir. Bu çalışmanın amacı; gerek örgüte gerekse bireye zarar verebilen örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşmanın potansiyel bir nedeni olarak bireyin psikolojik sermaye düzeyini incelemek ve adı geçen değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Bu kapsamda *araştırmanın temel sorusu; “psikolojik sermaye ile işe yabancılaşma ilişkisinde örgütsel sessizlik aracı rol oynamakta mıdır”* şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda kişinin psikolojik sermayesi ile işe yabancılaşma yaşaması arasında bir ilişki olup olmadığı, eğer varsa bu ilişkide örgütsel sessizliğin aracılık rolünün bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Söz konusu olgular arasındaki ilişki yeterince incelenmemiş olup çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurmaya katkı sunması hedeflenmektedir. Araştırma psikolojik sermaye olgusunu ele alması yönüyle pozitif psikoloji yaklaşımına dayandırılırken örgütsel sessizlik olgusunu ele almasıyla Beklenti Teorisi, Fayda Maliyet Analizi Teorisi, Kendini Uyarılma Teorisi ve Sessizlik Sarmalı Teorisi’ne dayandırılmaktadır.

Psikolojik sermayenin sabit ve durağan olmak yerine geliştirilebilir bir olgu olması onun örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma üzerindeki potansiyel etkisini daha da önemli kılmaktadır; çünkü çalışanların psikolojik sermayesinin güçlendirilmesi yoluyla örgütler olumsuz sonuçlar doğuran sessizlik türlerini azaltmaya çalışabilir. Ayrıca psikolojik sermayesi güçlendirilen çalışanlar gerek bireysel gerekse örgütsel açıdan yıkıcı sonuçlar doğurabilen işe yabancılaşma ile daha iyi mücadele edebilir. Dolayısıyla bu çalışma psikolojik sermayenin potansiyel etkisini ortaya koyarak literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracak ve örgüt yöneticilerine sessizlik ve yabancılaşmanın olumsuz sonuçlarına karşı koymada kullanılabilecek yeni bir bakış açısı sunacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Psikolojik Sermaye

Martin Seligman ve Mihaly Csikszentmihalyi gibi ünlü psikologların önderliğinde ortaya çıkan pozitif psikoloji hareketi, psikoloji disiplininin insan davranışlarının olumsuz ve normal dışı yönlerine odaklanıp olumlu yönlerini ihmal etmesine yönelik tepkiyi ortaya koymaktadır (Ünsever ve Çetinkaya, 2021: 2659). Pozitif psikoloji hareketinin önem taşıyan kavramlarından biri de psikolojik sermayedir. Psikolojik sermaye bireylerin kapasiteleri

üzerinde düşünmelerini sağlamaya, işten kaynaklanan sorunları gidermeye, kişilerin mesleki gelişimlerini sağlamaya yardımcı olan bir araç görevi görür (Kaplan, 2021: 113). Psikolojik sermaye temelde bireyin “kim olduğu” ve “kim olabileceği” ile ilgilenmektedir (Luthans vd., 2006b: 20). Psikolojik sermaye bireyin güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması ve bunların gelişimi ile alakalı eğitim veya deneyimlerle gelişmesi ve değişmesi mümkün olan özellikleri ifade etmektedir (Luthans ve Youssef, 2007: 326). Psikolojik sermaye; öz yeterlilik, iyimserlik, umut ve dayanıklılık bileşenlerinden oluşan, bireyin gelişimine yönelik olumlu psikolojik durumdur (Luthans vd., 2007a: 10).

Öz yeterlilik, bireyin kendisini amaçlarına ulaştıracak olan davranışları belirleme ve hayata geçirme konusunda sahip olduğu yeteneklere dair inancıdır (Bandura, 1986: 391’den aktaran Oruç, 2015: 26). Bu yönüyle öz yeterlilik bireyin becerilerinde ne kadar yetkin olduğundan ziyade bireyin becerilerine yönelik inancı ile ilgilidir. Snyder’a göre umut; amaçları belirlemek, belirlenen amaçlara ulaşabilmek için alternatif yollar bulmak ve amaçlara ulaşma konusunda bireyin kendinde güç hissetmesi olarak ifade edilen bileşenlerden meydana gelen pozitif motivasyonel bir durumdur (Luthans vd., 2008: 221). Umut, zihinsel ve fiziksel sağlığa katkılarına ilave olarak karşılaşılan zorluklarla mücadele etmede de etkili olan bir özelliktir (Luthans ve Jensen, 2005, 306-307). İyimser insanlar genellikle olumlu olayları kişisel, kalıcı ve genel nedenlere atfederken, olumsuz olayları dışsal, geçici ve durumsal faktörlere atfetmektedir (Seligman, 1998: 43). Karamsar insanlar ise olumlu olayları dışsal, geçici ve durumsal faktörlerle açıklarken, olumsuz olayları içsel, kalıcı ve genel nedenlerle açıklarlar (Luthans vd., 2006b: 90). Dayanıklılık zorluklar, anlaşmazlıklar, hatta olumlu olayların getirdiği ilerleme ve sorumluluk artışı karşısında karşı bireyin kendini güçlü kılmasını sağlayan geliştirilebilir kapasitedir (Luthans vd., 2006a: 28). Dayanıklılık sadece olumsuz olaylarla başa çıkabilme becerisi değildir. Hem belirsizlik, çatışma ve başarısızlık gibi güçlüklerle karşı hem de olumlu değişim, ilerleme ve artan sorumluluk dönemlerinde ayakta kalabilmektir (Luthans, 2002: 702). Psikolojik sermayesi yüksek olan çalışanların işlerine ilişkin pozitif tutumlar benimsedikleri bilinmektedir. Ayrıca bu kişilerin genel olarak olaylara pozitif bakış açısıyla yaklaştıkları görülmektedir (Erdem, 2021: 519-520). Psikolojik sermaye bireylerin içinde bulunduğu durumdan ziyade potansiyellerini ortaya çıkarmaya ve gelebilecekleri duruma ulaşmalarına odaklanmaktadır (Büyükkaymakçı ve Sundu, 2021: 5283).

Örgütsel Sessizlik

Sessizlik kavramı örgütsel düzeyde ele alındığında örgütsel sessizlik kavramı ortaya çıkmaktadır. Morrison ve Milliken’e (2000: 706-707) göre sessizlik çalışanların örgütteki

problemlerle ilgili endişe ve fikirlerini açıklamamalarıdır ve bu yönüyle örgütte değişimin ve gelişimin önündeki en tehlikeli engeldir. Çalışanların sessiz kalmasına neden olan durumları incelemek üzere çeşitli teoriler geliştirilmiş olup bunların olguya yaklaşımı kısaca şöyle özetlenebilir (Çevik ve Yüncü, 2021: 1799). Beklenti Teorisi'ne göre herhangi bir durumun sonuçlarına ilişkin beklentileri bireyin davranışlarını yönlendirir. Birey açıkça konuşmasının kendisi için olumsuz bir sonuç yaratacağına inanırsa açık konuşmayı önemsiz olarak değerlendirir ve sessiz kalmayı tercih eder. Fayda Maliyet Analizi Teorisi'ne göre birey düşüncelerini dile getirmesinin fayda sağlamayacağına, aksine bazı olumsuz koşullarla karşı karşıya kalacağına karar verirse sessiz kalır. Kendini Uyarılma Teorisi'ne göre birey örgütte ihtiyaç duyduğu birliktelik için örgüte uyum sağlama çabasına girer; ya örgüte kendini uyarlar ya da sessiz kalmayı tercih eder. Son olarak; Sessizlik Sarmalı Teorisi'ne göre birey düşüncelerinin örgütte bir azınlık tarafından benimsendiğini algıladığında rahatsızlık hisseder ve bu durum düşüncelerini açıkça dile getirmesini engeller. Bu teoriler farklı bakış açılarıyla örgütsel sessizliğin temellerini anlamaya katkıda bulunmaktadır. Çeşitli sebeplerden ötürü örgütsel sessizlik davranışı ortaya çıkabilmektedir. Üst yönetimin davranışları ve çalışanların yöneticilerine güven duymaması (Kara ve Beğenirbaş, 2021: 963). Demokratik olmayan bir ortamda düşüncelerini dile getirmenin çok riskli olması, dışlanma veya terfi alamama korkusu, yöneticilerle olumlu ilişkilerin bozulabileceği endişesi, düşüncelerini dile getirmenin hiçbir etkisinin olmayacağını düşünme bu sebepler arasında yer almaktadır (Tutar ve Erdem, 2021: 104). Geçmişte bireylerin örgüt içinde sessiz kalmaları bir tür uyum ve bağlılık göstergesi olarak kabul edilirken son zamanlarda artan rekabet ve yenilikçi yönetim anlayışı içinde bu tutum geçerliliğini kaybetmekte olup çalışanların yönetime katılımı hedeflenmektedir (Atmaca, 2021: 370). Literatürde en fazla kabul gören ve Dyne, Ang ve Botero (2003: 1362) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre sessizlik olgusu kabullenici, savunmacı (korunmacı) ve prososyal (korumacı/özgeci) sessizlik olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır.

Kabullenici sessizlik, çalışanın örgütteki herhangi bir durum hakkında açıklayacağı görüşlerin önemsenmeyeceği ve değişime bir katkıda bulunmayacağı kaygısıyla sergilediği sessizliktir (Dyne vd., 2003: 1366). Çalışanlar geçmiş deneyimlerinin de etkisiyle görüşlerinin fayda sağlamayacağı veya yeterince önemsenmeyeceği düşüncesiyle sessiz kalabilir. Bu doğrultuda kabullenici sessizliğin öğrenilmiş çaresizlikle bağlantılı olduğu söylenebilir (Çakıcı, 2010: 33). Savunmacı sessizlik, çalışanın görüş ve önerilerini paylaşması halinde örgütte karşılaşacağı tepkilerden ve olumsuz sonuçlardan kaçınmak amacıyla sahip olduğu bilgi ve görüşleri paylaşmayı sessiz kalmasıdır (Dyne vd., 2003: 1367). Temelinde korku olan

savunmacı sessizlik, çalışanın karşılaşabileceği tepki ve yaptırımların ona verebileceği olası zararlardan kaçınmak amacıyla duygu ve düşüncelerini ifade etmemesidir (Üngüren ve Ercan, 2015). Prososyal sessizlik, işe dair bilgi ve görüşlerin örgütün veya diğer çalışanların yararını gözetme amacıyla dışavurumunun esirgenmesi olarak tanımlanmaktadır. Savunmacı sessizlikteki gibi kendi yararını gözetmenin aksine, başkalarının faydası düşünülerek sessizlik tercih edilmektedir (Dyne vd., 2003: 1368). Genel olarak sessizliğin hâkim olduğu bir örgütte çalışanlar açık kapı politikaları, şikâyet sistemleri, yüz yüze iletişim gibi yollar ile üstlerine ulaşmayı deneyebilir, ancak bu yollara başvurmayıp birlikte sessiz kalmayı tercih ederlerse örgüt bu durumdan olumsuz etkilenir (Örücü vd., 2021: 791).

İşe Yabancılaşma

Yabancılaşma sosyal bir varlık olan insanın ruhi ve fiziki varlığı arasındaki ayrım sonucunda doğmaktadır. Kendisine ve çevresine yabancılaşan insan kendisini hisseden ve düşünen bir varlık olarak görmemektedir (Şirin, 2010: 165). Yabancılaşmayı iş hayatıyla ilişkilendiren Marks'a göre yabancılaşma bireyin işinde özerkliğinin bulunmaması ve işini kendisi dışında görmesidir (Sarros vd., 2002: 287). Marks'a göre işgörenlerin işlerinde kontrollerinin bulunmaması ve sadece kârını artırmak isteyen işverenlerin amaçlarını gerçekleştirmeye zorlanması doğal olarak işe yabancılaşmayı doğurur. Yabancılaşma işgörenin içsel ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi sonucunda işten ayrışmasıdır (Shin, 2000: 9). Örgütler ve yöneticiler açısından büyük bir sorun teşkil etmekte olup çalışanların işlerinde düşük düzeyde dikkat sarf etmesi, işlerine çok az enerjiyle yönelmesi ve dışsal ödül arayışına girmesiyle nitelendirilmektedir (Agarwall, 1993'ten aktaran Erdem, 2021: 881). İşe yabancılaşmaya yol açan pek çok faktör bulunmaktadır. Yapılan işin özellikleri, üretim süreci, örgütün yapısı, çalışanın yaşı, cinsiyeti, çalışma süreci, istek ve beklentileri gibi çeşitli değişkenlerin yabancılaşma üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Gürsoy, 2014'den aktaran Aydın, 2021: 31). Ayrıca çalışanın duyuşsal ve bilişsel ruh hali, ürettiği ürün, çalışma ortamındaki ilişkiler, örgütsel ve teknolojik yapı ile yönetim ve denetim biçimi de yabancılaşmaya etki etmektedir (Can ve Gündüz, 2021: 1177). İşe yabancılaşmanın gerek birey gerek örgüt açısından pek çok olumsuz sonucu bulunmaktadır. Bireysel etkinliğin kaybolduğu duygusu bireyin iş tatminini azaltır, motivasyon ve verimlilik düzeyini düşürür ve onu pasif bir duruma yöneltir (Kaya, 2021: 4515). Yapılan ampirik araştırmalarda işe yabancılaşan çalışanların hayal kırıklığına uğrayıp işe karşı ilgisini kaybettiği, kariyer tatminlerinin azaldığı ve iş performanslarının düştüğü ortaya konmuştur (Çiçek ve Türkmenoğlu, 2020: 45).

ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLER

Psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma olguları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla literatür taraması yapılmıştır.

Çalık ve Naktiyok'un (2018: 348-350) özel hastane çalışanları örnekleminde yaptıkları araştırmada nepotizmin örgütsel sessizliğe etkisinde öz yeterlilik algısının rolü araştırılmıştır. Bu araştırmada öz yeterliliğin örgütsel sessizlik davranışını zayıflattığı belirlenmiştir.

Tutar, Oruç ve Gürsel (2018: 3542-3545) Marmara bölgesinde bir üniversitenin idari personeliyle yapmış oldukları araştırmada psikolojik sermayenin örgütsel sessizliğe etkisini incelemiştir. Ulaştıkları bulgulara göre psikolojik sermayesi arttıkça birey kabullenici sessizlik davranışını daha az sergilemektedir. Ayrıca bireyin beklenenin aksine savunma amaçlı sessizlik davranışını daha fazla sergilediği bulunmuştur. Bunun sebebi çalışanların yöneticilerine güvenmemesi, yöneticilerden olumsuz geribildirim alma korkusu veya çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerin bozulması korkusu olabilir. Psikolojik sermaye arttıkça örgüt yararına sessizlik de artmaktadır.

Kuşoğlu (2018: 246-278) psikolojik sözleşme ihlalinin sessizliğe etkisinde psikolojik sermayenin rolünü incelediği çalışmada gıda sektöründeki bir firmanın çalışanlarından veri toplamıştır. Sonuçta psikolojik sermaye arttıkça kabullenici ve savunmacı sessizliğin azaldığı, prososyal sessizliğin arttığı görülmüştür. Psikolojik sermayenin alt boyutlarından öz yeterlilik kabullenici ve savunmacı sessizliği azaltırken, prososyal sessizliği az da olsa artırmaktadır. Dayanıklılık düzeyi arttıkça kabullenici ve savunmacı sessizliğin azaldığı, prososyal sessizliğin ise az da olsa arttığı ifade edilmiştir. Umut düzeyi arttıkça kabullenici ve savunmacı sessizlik azalmakta, örgütsel sessizlik ise az da olsa düşmektedir. Çalışanların iyimserlik düzeylerinin artması halinde de kabullenici ve savunmacı sessizliğin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şevik (2020: 222-224) kamu ve özel sektör çalışanlarından oluşan örnekleme psikolojik sermayenin algılanan örgütsel politikanın örgütsel sessizliğe etkisindeki aracı rolünü araştırmıştır. Bulgular kısmi aracılık rolünü ortaya koymuştur. Psikolojik sermayenin iyimserlik ve dayanıklılık alt boyutları örgütsel politikanın olumsuz etkisini kısmen azaltarak çalışanların sessizlik düzeylerinin düşmesine neden olmuştur. Öz yeterlilik ve umut boyutlarının ise örgütsel politikanın sessizlik üzerindeki etkisinde aracılık etkisi görülmemiştir.

Koçak ve Çınar (2020: 9-15) psikolojik sermayenin lider-üye etkileşimi ile örgütsel sessizlik ilişkisinde aracılık rolünü havacılık alanında faaliyet gösteren bir işletmede incelemiştir. Psikolojik sermayenin kısmi aracılık rolünün olduğu tespit edilmiştir.

Yu ve Liu (2016: 738) Çin'deki 4 işletmede çalışan teknik yenilik personeli üzerinde gerçekleştirdikleri alan araştırmalarında çalışanların psikolojik sermayesi arttıkça örgütsel sessizlik düzeyinin düştüğünü ortaya koymuştur.

Yukarıda belirtilen bu araştırmalar ışığında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H₁: Psikolojik sermaye örgütsel sessizliği negatif yönde etkilemektedir.

Tokmak (2014: 145-148) lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede psikolojik sermayenin duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin bulunup bulunmadığını incelemiştir. Ulaşılan bulgulara göre yüksek psikolojik sermayeye sahip kişilerin istihdam edilmesi veya tüm çalışanların psikolojik sermayelerinin geliştirilmesi duygusal emekten kaynaklanan işe yabancılaşmayı azaltacaktır.

Akdoğan ve Aydemir (2018: 312-314) akademisyenler üzerinde yapmış oldukları araştırmada psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisini incelemiştir. Bulgular psikolojik sermayenin işe yabancılaşmayı azalttığını göstermiştir. Öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık boyutları yabancılaşmayı etkilerken, umut ile işe yabancılaşma ilişkili bulunmamıştır. Öz yeterlilik ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, iyimserlik ve dayanıklılık ile negatif yönlü olduğu gözlenmiştir. Beklenenin aksine öz yeterlilik ile işe yabancılaşma arasında tespit edilen pozitif yönlü ilişkinin katılımcıların çoğunun araştırma görevlisi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırma görevlilerinin öz yeterlilikleri yüksek olsa da mesleği yeni tanımaları ve iş hayatıyla beraber eğitim hayatının da devam etmesinin getirdiği yükler sebebiyle bu sonuç ortaya çıkmış olabilir.

Beğenirbaş (2015: 255-260) sağlık sektöründe psikolojik sermayenin yabancılaşma ve duygu gösterimleri üzerindeki etkisini ele almıştır. Psikolojik sermayenin dayanıklılık alt boyutu hariç diğer tüm alt boyutlarının işe yabancılaşmayı anlamlı derecede azalttığı görülmüştür. Genel olarak psikolojik sermayenin işe yabancılaşmayı önlediği ve psikolojik sermayesi yüksek çalışanların daha az yabancılaşma yaşadığı gözlenmiştir.

Çalışkan ve Pekkan (2017: 25-30) psikolojik sermaye ve örgütsel desteğin işe yabancılaşmaya etkilerini araştırmıştır. Savunma sanayinde çalışanlardan elde edilen verilerin analiziyle psikolojik sermayenin tüm alt boyutlarının işe yabancılaşmayı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azalttığı bulunmuştur.

Altun (2019: 92-95) bankacılık sektöründe psikolojik sermayenin örgütsel yaşamda yalnızlık ve yabancılaşma üzerindeki etkilerini incelemiştir. Psikolojik sermayenin alt boyutları ile örgütsel yabancılaşmanın alt boyutları arasındaki korelasyona bakıldığında şu bulguya

ulaşmıştır: öz yeterlilik, umut, dayanıklılık ve iyimserlik ile güçsüzleşme, anlamsızlaşma ve kendine yabancılaşma arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler vardır. Güçsüzleşme boyutunun öz yeterlilik ve umut boyutlarıyla negatif ve anlamlı ilişkisi varken; dayanıklılık ve iyimserlik ile ilişkisi yoktur. Öz yeterlilik, umut, dayanıklılık ile anlamsızlaşma arasında negatif ve anlamlı ilişki vardır. İyimserlik ile anlamsızlaşma arasında bir ilişki görülmemiştir. Öz yeterlilik, umut, dayanıklılık ile kendine yabancılaşma arasında negatif ve anlamlı bir ilişki varken; iyimserlik ile kendine yabancılaşma arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Herbert (2011: 192-193) Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bir inşaat firmasında gerçekleştirdiği araştırmada psikolojik sermayenin tüm boyutlarının mesleki stres ve tükenmişliği azalttığını ortaya koymuştur. Aynı çalışmada psikolojik sermaye güçlendikçe çalışanın işe bağlanma düzeyinin de arttığı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre genel olarak bireylerin psikolojik sermayesi yükseldikçe işe yabancılaşma seviyeleri düşmektedir.

Yukarıdaki görüşler ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₂: Psikolojik sermaye işe yabancılaşmayı negatif yönde etkilemektedir.

Çiftçi'nin (2015: 245-251) örgütsel sessizlik, işe yabancılaşma ve örgütsel güven arasındaki ilişkileri incelediği tez çalışmasında elde edilen bulgulara göre örgütsel sessizlik arttıkça işe yabancılaşmanın da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Örgütsel sessizlik ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkinin iki yönlü olması söz konusudur. Yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda örgütsel sessizliğin kişinin işine yabancılaşmasına yol açabileceği gibi, işe yabancılaşma sonucunda da kişinin sessizliğe yönelmesinin mümkün olduğu görülmüştür.

Deniz (2018: 81-90) hizmet sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede gerçekleştirdiği araştırmada örgütsel sessizlik, örgütsel adalet ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkileri belirlemeye çalışmıştır. Ulaşılan bulgular örgütsel sessizliğin işe yabancılaşma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Kabullenici sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik işe yabancılaşmayı artırırken; prososyal sessizliğin işe yabancılaşmayı azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Önal'ın (2015: 206-216) Çanakkale'de faaliyet gösteren otellerde çalışanların yabancılaşma duygusu ile sessizlik düzeylerini incelediği araştırmada yabancılaşma ile sessizliğin ilişkili olduğu ve çalışanların yabancılaşmalarına bağlı olarak sessizlik gösterdikleri görülmüştür. Başka bir ifadeyle, çalışanların işe yabancılaşmaları örgütte sessizlik davranışı sergilemelerinde etkilidir.

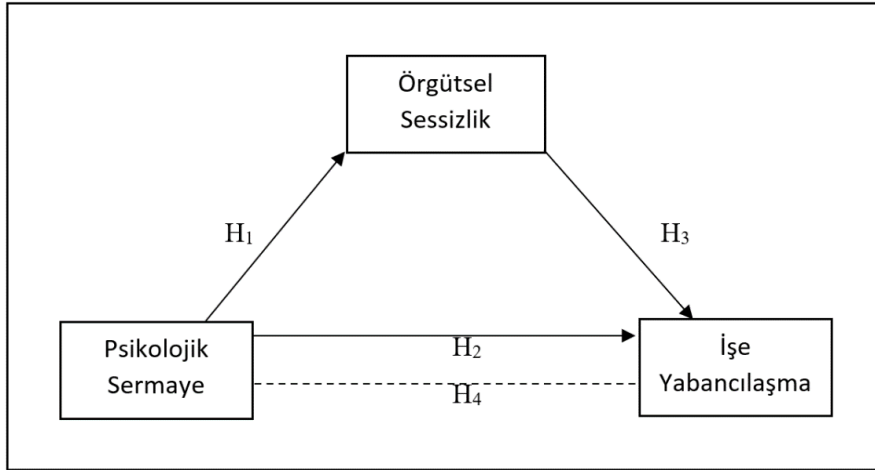
Aydınğün'ün (2015: 80-86) otel çalışanları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada yabancılaşma ile örgütsel sessizlik arasında orta dereceli pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₃: Örgütsel sessizlik işe yabancılaşmayı pozitif yönde etkilemektedir.

Yukarıda açıklanan bulgular doğrultusunda örgütsel sessizliğin psikolojik sermaye ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide aracılık rolünün bulunması beklenebilir. Psikolojik sermaye işe yabancılaşma üzerinde doğrudan etkili olabileceği gibi örgütsel sessizliğe neden olarak da işe yabancılaşma düzeyini etkileyebilir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₄: Psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde örgütsel sessizlik aracı rol oynamaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

YÖNTEM

Veri Toplama Yöntemi ve Kullanılan Ölçekler

Araştırmada veri toplamak için anket tekniğinden yararlanılmış, güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış ölçekler kullanılmıştır. Soru formu 4 bölümden oluşmakta olup toplam 56 madde içermektedir. Anketin ilk bölümünde yer alan 7 madde, demografik özellikleri ölçerken ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümdeki sorular sırasıyla psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşmayı ölçmektedir. Psikolojik sermayeyi ölçmek amacıyla Luthans vd., (2007b)'nin geliştirdiği 24 maddeden oluşan 4 boyutlu (öz yeterlilik, iyimserlik, umut, dayanıklılık) psikolojik sermaye ölçeğinin Çelik (2018) tarafından Türkçeye uyarlanmış hali

kullanılmıştır. Örgütsel sessizliği ölçmek için Dyne, Ang ve Botero (2003) tarafından geliştirilen örgütsel sessizlik ölçeğinden yararlanılmıştır. 15 ifadeden oluşan ölçek üç farklı sessizlik türünün (kabullenici, savunmacı, prososyal) belirlenmesine imkân vermektedir. İşe yabancılaşmayı ölçmek amacıyla kullanılan ölçek ise Maddi, Kobasa ve Hoover (1979)'in geliştirdiği 12 maddelik ölçeğin Hirschfeld ve Feild (2000) tarafından uyarlanan 10 maddelik halidir. Araştırmada kullanılan psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma ölçekleri 5'li Likert tipindedir (1-Kesinlikle Katılmıyorum ... 3-Kararsızım ... 5-Kesinlikle Katılıyorum).

Araştırma Evreni ve Örneklem seçimi

Araştırmanın evreni Erzurum ilindeki bir kamu üniversitesinin akademik ve idari birimlerinde faaliyet gösteren 380 çalışandan oluşmaktadır. %95 güven düzeyinde %5 hata payı ile seçilecek örneklem büyüklüğü 191 olarak hesaplanmıştır (<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>). Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 205 çalışana anket dağıtılmıştır ve 202 anket analizlerde kullanılmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı araştırmanın bilimsel yeterliliğini ortaya koymaktadır (Lewin vd., 1995). Araştırma için üniversite personelinin seçilmesinin temel sebebi üniversitelerin bütün dünyada nispeten özerkliği yüksek kurumlar olarak görülmesi ve bu bağlamda örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma olgularının bu kurumlarda gözlenmesinin tüm toplum açısından oldukça olumsuz sonuçlar doğurabilmesidir. Ayrıca özellikle akademik personelin yüksek psikolojik sermaye düzeyine sahip olması beklendiğinden, bu örneklem psikolojik sermayenin etkilerini incelemeye uygundur. Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'nın 18.03.2020 tarih ve 2 sayılı oturumunda alınan 17 no'lu karar gereği çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığı kararı verilmiştir.

BULGULAR

Demografik Veriler

Tablo 1. Araştırmaya Katılanlara İlişkin Demografik Bulgular

		Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	125	61,9
	Kadın	77	38,1
Medeni Durum	Bekar	87	43,1
	Evli	115	56,9

Yaş	25 ve altı	9	4,5
	26-35 yaş	129	63,9
	36-45 yaş	45	22,3
	46-55 yaş	16	7,9
	56 yaş ve üzeri	3	1,5
Eğitim Durumu	Lise	2	1,0
	Ön Lisans	7	3,5
	Lisans	49	24,3
	Lisansüstü	144	71,3
Kurumda Çalışma Süresi	1 yıl ve altı	36	17,8
	2-4 yıl	64	31,7
	5-7 yıl	60	29,7
	8 yıl ve üstü	42	20,8
Görev Grubu	Akademik Personel	142	70,3
	İdari Personel	60	29,7
Akademik Unvan	Öğretim Görevlisi	15	7,4
	Öğretim Görevlisi Dr.	5	2,5
	Araştırma Görevlisi	66	32,7
	Araştırma Görevlisi Dr.	5	2,5
	Dr. Öğretim Üyesi	35	17,3
	Doçent Dr.	15	7,4
	Profesör Dr.	1	0,5

Tablo 1'e göre örneklemin çoğunluğunu (%61,9) erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%63,9) 26-35 yaş aralığında ve lisansüstü düzeyinde eğitime sahip olduğu (%71,3) görülmektedir. Kurumda 2-4 yıl çalışma süresine sahip olan çalışanlar örneklemin %31,7'sini oluşturmaktadır. Örneklemin büyük bir çoğunluğu (%70,3) akademik personel olarak görev yaparken, kalan kısmı (%29,7) idari personel olarak görev

yapmaktadır. Unvan sorusu yalnızca akademik personele sorulmuş olup Araştırma Görevlisi unvanıyla görev yapan akademik personel, örneklemin %32,7'sini oluşturmaktadır.

Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi ve Açıklayıcı Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla ölçeklerin tutarlılıkları incelenmiştir. Güvenilirlik için Cronbach Alfa değerinin 0,70'den büyük olması gerekmektedir (Naktiyok, 2004: 243-244). Cronbach Alfa değeri 1'e yaklaştıkça güvenilirlik yükselmektedir.

Açıklayıcı faktör analiziyle değişkenlerin temelindeki boyutlar tespit edilmektedir. Faktör analizi yapabilmek için ölçeklerin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testleriyle faktör analizine uygun olup olmadığı ölçülmelidir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett Küresellik testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Bartlett Küresellik Testi

Ölçekler	KMO Testi	Serbestlik Derecesi (sd)	P
Psikolojik Sermaye Ölçeği	0,894	153	,000
Örgütsel Sessizlik Ölçeği	0,875	105	,000
İşe Yabancılaşma Ölçeği	0,873	45	,000

Tablo 2'de görülen ölçeklere ait Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerlerinin 0,60'dan büyük olması verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Bartlett Küresellik testinin sonuçları ise tüm ölçeklerde verilerden anlamlı faktörler çıkacağını göstermektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklerdeki ifadelerin uygun boyutlar altında toplanmasını sağlamak amacıyla ölçeklerin her birine faktör analizi uygulanmıştır.

Psikolojik sermayeyi oluşturan 24 maddeye açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör yükü 0,40'ın altında olan veya birden fazla faktöre yüklenen maddeler analizden çıkarılmıştır. Tablo 3'te sonuçlar özetlenmiştir:

Tablo 3. Psikolojik Sermaye Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

	Faktör Yükü	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Cronbach Alfa
1.Faktör: Umut		7,946	20,636	20,636	0,873
P13	0,763				

P16	0,747				
P17	0,739				
P15	0,709				
P14	0,646				
P18	0,633				
2.Faktör: Dayanıklılık		1,426	16,358	36,994	0,848
P24	0,763				
P23	0,756				
P20	0,648				
P22	0,609				
P19	0,507				
3.Faktör: İyimserlik		1,200	14,568	51,561	0,756
P9	0,735				
P8	0,698				
P10	0,644				
P7	0,615				
4.Faktör: Öz Yeterlilik		1,000	12,700	64,261	0,755
P2	0,810				
P1	0,762				
P3	0,643				

Tablo 3'e göre psikolojik sermaye 4 boyuttan oluşmaktadır. Faktör yüklerinin düşük olması ve birden fazla faktöre aynı anda yüklenmeleri nedeniyle 6 madde analizden çıkarılmıştır. Psikolojik sermaye ölçeğinin 4 boyutunun öz değerleri 1,000 ile 7,946 arasında değişmektedir. Değişkenler psikolojik sermayedeki toplam varyansın %64,26'sını açıklamaktadır. Cronbach Alfa değerleri 0,755 ile 0,873 arasındadır ve tüm boyutlar güvenilirlik sergilemektedir.

Tablo 4'de örgütsel sessizlik ölçeğine uygulanan açıklayıcı faktör analizinin sonuçları verilmiştir:

Tablo 4. Örgütsel Sessizlik Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

	Faktör Yüğü	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Cronbach Alfa
1.Faktör: Savunmacı Sessizlik		6,370	27,917	27,917	0,941
S7	0,889				
S9	0,849				
S10	0,840				
S8	0,834				
S6	0,758				
2.Faktör: Prososyal Sessizlik		3,504	23,344	51,261	0,879
S14	0,898				
S13	0,897				
S15	0,843				
S11	0,781				
S12	0,741				
3.Faktör: Kabullenici Sessizlik		1,119	22,032	73,293	0,867
S1	0,795				
S4	0,789				
S3	0,745				
S5	0,689				
S2	0,666				

Tablo 4’de görüldüğü gibi örgütsel sessizlik ölçeğindeki ifadeler orijinal ölçekte olduğu gibi 3 boyutta toplanmıştır. Bu boyutların öz değerlerinin 1,119 ile 6,370 arasında değiştüğü ve ölçekteki ifadelerin toplam varyansın %73,29’unu açıkladığı görülmektedir. Örgütsel Sessizlik ölçeğinin alt faktörlerinin Cronbach Alfa değerleri 0,867 ile 0,941 arasındadır. Bu değerler yüksek güvenilirliği ortaya koymaktadır.

Tablo 5’de işe yabancılaşma ölçeğine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonuçları verilmiştir:

Tablo 5. İşe Yabancılaşma Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

	Faktör Yüğü	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Cronbach Alfa
İşe Yabancılaşma Ölçeği		4,522	45,217	45,217	0,856
Y8	0,783				
Y9	0,748				
Y10	0,741				
Y5	0,738				
Y6	0,719				
Y4	0,697				
Y3	0,644				
Y7	0,542				
Y2	0,527				
Y1	0,517				

Tablo 5’de görüldüğü gibi işe yabancılaşma ölçeğindeki ifadeler orijinal ölçekte olduğu gibi tek boyutta toplanmıştır. Elde edilen faktörün öz değeri 4,522 olup toplam varyansın %45,21’ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri 0,517 ile 0,783 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa değerinin 0,856 olması yüksek güvenilirliği göstermektedir.

Değişkenler Arasındaki İlişki

Psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkileri gösteren Pearson korelasyon katsayılarını içeren korelasyon analizi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. Psikolojik Sermaye, Örgütsel Sessizlik ve İşe Yabancılaşma Arasındaki İlişkiler

	Psikolojik Sermaye	Örgütsel Sessizlik	İşe Yabancılaşma	Öz Yeterlilik	İyimserlik	Umut	Dayanıklılık	Kabullenici Sessizlik	Savunmacı Sessizlik	Prososyal Sessizlik
Psikolojik Sermaye	1,000									
Örgütsel Sessizlik	- ,328**	1,000								
İşe Yabancılaşma	- ,404**	,475**	1,000							

Öz Yeterlilik	,734**	-	-	1,000						
		,259**	,213**							
İyimserlik	,819**	-	-	,502**	1,000					
		,250**	,350**							
Umut	,866**	-	-	,525**	,581**	1,000				
		,273**	,443**							
Dayanıklılık	,886**	-	-	,581**	,664**	,654**	1,000			
		,306**	,289**							
Kabullenici Sessizlik	-	,768**	,525**	-	-,347	-,330	-	1,000		
	,423**			,390**			,368**			
Savunmacı Sessizlik	-	,806**	,522**	-	-	-	-	,712**	1,000	
	,335**			,289**	,238**	,300**	,291**			
Prososyal Sessizlik	,025	,545**	,001	,086	,021	,022	-,020	,003	,039	1,000

(*p<0,05 **p<0,01)

Tablo 6'ya göre psikolojik sermaye ile örgütsel sessizlik arasında zayıf ila orta şiddette ($r=-0,328$), istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. Psikolojik sermayenin örgütsel sessizliğin boyutlarıyla ilişkisi incelendiğinde kabullenici ve savunmacı sessizlik ile anlamlı ilişkisinin olduğu görülmüştür. Ancak prososyal sessizlik ile anlamlı ilişkisi bulunmamıştır. Psikolojik sermaye ile kabullenici sessizlik arasında orta şiddette ($r=-0,423$), istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır. Psikolojik sermaye ile savunmacı sessizlik arasında ise zayıf ila orta şiddette ($r=-0,335$), istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır.

Psikolojik sermaye ile işe yabancılaşma arasında orta şiddette ($r=-0,404$), istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır. Psikolojik sermayenin boyutları ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkilere bakıldığında; en zayıf ilişkinin öz yeterlilik ($r=-0,213$) ile olduğu görülmüştür. En güçlü ilişkinin ise umut ($r=-0,443$) ile olduğu gözlenmiştir.

İşe yabancılaşma ile örgütsel sessizlik arasında orta şiddette ($r=0,475$), istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır. İşe yabancılaşmanın örgütsel sessizliğin boyutlarıyla ilişkisine bakıldığında prososyal sessizlik ($r=0,001$) ile istatistiksel açıdan anlamlı ilişkisinin olmadığı görülmüştür. En güçlü ilişkinin kabullenici sessizlik ile olduğu görülmüştür ($r=0,525$). İşe yabancılaşma ile savunmacı sessizlik arasında da oldukça güçlü ve anlamlı bir ilişki vardır ($r=0,522$).

Korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığı belirlendikten sonra hipotezleri test etmek amacıyla regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Öncelikle psikolojik sermayenin boyutlarının ve örgütsel sessizliğin boyutlarının işe yabancılığa etkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Ardından psikolojik sermayenin boyutlarının örgütsel sessizliğin boyutlarına etkisi incelenmiştir. Son olarak psikolojik sermayenin işe yabancılığa üzerindeki etkisinde örgütsel sessizliğin aracılık etkisi araştırılmıştır.

Psikolojik Sermayenin Alt Boyutlarının İşe Yabancılığa Etkisi

Tablo 7. Psikolojik Sermayenin Alt Boyutlarının İşe Yabancılığa Etkisi

Model (Katsayılar)	B	t	B	P
(Sabit)	4,326	12,500		0,000
Öz yeterlilik	0,059	0,674	0,054	0,501
İyimserlik	-0,198	-2,098	-0,185	0,037*
Umut	-0,469	-4,640	-0,409	0,000***
Dayanıklılık	0,074	0,710	0,070	0,479
R ²	0,214			
Düzeltilmiş R ²	0,198			
F	13,427***			

Bağımlı Değişken: İşe Yabancılığa

Bağımsız Değişken: Öz yeterlilik, İyimserlik, Umut ve Dayanıklılık

*p<0,05

**p<0,01

***p<0,001

Psikolojik Sermayenin boyutlarının işe yabancılığa etkisini belirlemek amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre psikolojik sermaye boyutları işe yabancılığın toplam varyansının 19,8'ini açıklamakta olup kurulan denklem %99 önem düzeyinde anlamlıdır (F=13,427** ve p<0,001). Tablo 7'de gösterilen değerlere göre:

Öz yeterlilik boyutunun işe yabancılığa üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur ($\beta = 0,054$ p>0,05). İyimserlik boyutunun işe yabancılığa üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi vardır ($\beta = -0,185$ p<0,05). Umut boyutunun işe yabancılığa üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi vardır ($\beta = -0,409$ p<0,001). Dayanıklılık boyutunun ise işe yabancılığa üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur ($\beta = 0,070$ p>0,05).

Örgütsel Sessizliğin Alt Boyutlarının İşe Yabancılaşmaya Etkisi

Örgütsel sessizliğin alt boyutlarının işe yabancılaşmaya etkisini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmış olup sonuçlar Tablo 8’de özetlenmiştir:

Tablo 8. Örgütsel Sessizliğin Alt Boyutlarının İşe Yabancılaşmaya Etkisi

Model (Katsayılar)	B	t	B	P
(Sabit)	1,158	5,583		0,000
Kabullenici Sessizlik	0,277	3,717	0,310	0,000***
Savunmacı Sessizlik	0,234	3,611	0,302	0,000***
Prososyal Sessizlik	-0,008	-0,199	-0,012	0,843
R ²	0,320			
Düzeltilmiş R ²	0,310			
F	31,110***			

Bağımlı Değişken: İşe Yabancılaşma

Bağımsız Değişken: Kabullenici, Savunmacı ve Sosyosyal Sessizlik

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

Bu analizin sonuçlarına göre örgütsel sessizliğin alt boyutları işe yabancılaşmanın toplam varyansının %31’ini açıklamakta olup kurulan denklem %99 önem düzeyinde anlamlıdır (F=31,110** ve p<0,001). Tablo 8’de gösterilen değerlere göre; kabullenici sessizliğin işe yabancılaşmaya pozitif yönde anlamlı bir etkisi vardır ($\beta = 0,310$ p<0,001). Savunmacı sessizliğin işe yabancılaşmaya pozitif yönde anlamlı bir etkisi vardır ($\beta = 0,302$ p<0,001). Sosyosyal sessizliğin ise işe yabancılaşmaya anlamlı etkisi yoktur ($\beta = -0,012$ p>0,05).

Psikolojik Sermayenin Alt Boyutlarının Örgütsel Sessizliğin Alt Boyutlarına Etkisi

Psikolojik Sermayenin boyutlarının örgütsel sessizliğin boyutlarına etkisini belirlemek amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmış olup sonuçlar Tablo 9’da özetlenmiştir:

Tablo 9. Psikolojik Sermayenin Alt Boyutlarının Örgütsel Sessizliğin Alt Boyutlarına Etkisi

Faktör	BAĞIMLI DEĞİŞKENLER					
	Kabullenici Sessizlik		Savunmacı Sessizlik		Prososyal Sessizlik	
	β	T	β	T	β	T

Öz yeterlilik	-0,230	-2,821*	-0,147	-1,720 ^a	0,139	1,537
İyimserlik	-0,119	-1,325	-0,010	-0,102	0,028	0,279
Umut	-0,067	-0,748	-0,152	-1,625	0,018	0,183
Dayanıklılık	-0,112	-1,130	-0,100	-0,961	-0,130	-1,189
R ²	0,194		0,119		0,016	
Düzeltilmiş R ²	0,178		0,101		-0,004	
F	11,875***		6,663***		0,776	

Bağımlı Değişken: Kabullenici, Savunmacı ve Prososyal Sessizlik
Bağımsız Değişken: Öz yeterlilik, İyimserlik, Umut ve Dayanıklılık
*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001 ^a p<0,10

Psikolojik sermayenin boyutları kabullenici sessizliğin toplam varyansının %17,8'ini açıklamakta olup yalnızca öz yeterlilik kabullenici sessizliği istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ve negatif yönde etkilemektedir. Diğer psikolojik sermaye boyutları ise istatistiksel açıdan anlamlı etkiye sahip değildir. Buna karşılık psikolojik sermayenin boyutları savunmacı sessizliğin toplam varyansının %10,1'ini açıklamaktadır. Psikolojik sermayenin boyutlarından yalnızca öz yeterlilik savunmacı sessizliği istatistiksel açıdan marjinal düzeyde (p<0,10) negatif yönde etkilemektedir. Diğer boyutların ise istatistiksel açıdan anlamlı etkisi yoktur. Prososyal sessizliğe bakıldığında, psikolojik sermayenin boyutlarının prososyal sessizlikteki değişimi açıklama düzeyini gösteren denklemin istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Psikolojik Sermayenin İşe Yabancılaşmaya Etkisinde Örgütsel Sessizliğin Aracılık Etkisi

Psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde örgütsel sessizliğin aracılık rolü oynayıp oynamadığı araştırmak için Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Bu yöntem gereği;

1. Bağımsız değişken bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde etkilemelidir.
2. Bağımsız değişken aracı değişkeni anlamlı düzeyde etkilemelidir.
3. Bağımsız ve aracı değişken birlikte regresyona katıldığında bağımsız değişkenin regresyon katsayısı birinci adımdakinden daha düşük bulunurken, aracı değişken bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde etkilemelidir.

Bu doğrultuda yapılan regresyon analizlerinin sonuçları aşağıda verilmiştir:

Psikolojik sermayenin işe yabancılaşma üzerindeki etkisi (1.Adım)

Tablo 10. Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Etkisi

Model (Katsayılar)	B	t	β	P
(Sabit)	4,290	12,520		,000***
Psikolojik Sermaye	-,528	-6,253	-,404	,000***
R ²	,164			
Düzeltilmiş R ²	,159			
F	39,094**			

Bağımlı Değişken: İşe Yabancılaşma
Bağımsız Değişken: Psikolojik Sermaye
*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

Psikolojik Sermayenin işe yabancılaşmaya etkisini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre psikolojik sermaye işe yabancılaşmadaki değişkenliğin %15,9'ünü açıklamakta olup kurulan denklem %99 önem düzeyinde anlamlıdır (F=39,094** ve p<0,01). Tablo 10'da gösterilen değerlere göre psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya negatif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = -0,404$ p<0,001). Bu bulgular doğrultusunda **H₁** hipotezi kabul edilmiştir.

Psikolojik sermayenin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisi (2.Adım)

Tablo 11. Bağımsız Değişkenin Aracı Değişken Üzerindeki Etkisi

Model (Katsayılar)	B	t	β	P
(Sabit)	4,231	13,498		,000***
Psikolojik Sermaye	-,379	-4,910	-,328	,000***
R ²	,108			
Düzeltilmiş R ²	,103			
F	24,112**			

Bağımlı Değişken: Örgütsel Sessizlik
Bağımsız Değişken: Psikolojik Sermaye
*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

Psikolojik sermayenin örgütsel sessizliğe etkisini belirlemek amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre psikolojik sermaye örgütsel sessizlikteki değişimin %10,3'ünü açıklamaktadır. Kurulan denklem %99 önem düzeyinde anlamlıdır (F= 24,112** ve p<0,01). Tablo 11'de gösterilen değerlere göre psikolojik sermayenin örgütsel sessizlik

üzerinde negatif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = -0,328$ $p < 0,001$). Bu bulgular doğrultusunda **H₂** hipotezi kabul edilmiştir.

Psikolojik sermaye ve örgütsel sessizliğin işe yabancılaşmaya etkisi (3.Adım)

Tablo 12. Bağımsız ve Aracı Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Etkisi

Model (Katsayılar)	B	T	β	P
(Sabit)	2,457	5,634		,000***
Psikolojik Sermaye	-,363	-4,420	-,278	,000***
Örgütsel Sessizlik	,433	6,091	,384	,000***
R ²	,295			
Düzeltilmiş R ²	,288			
F	41,627**			

Bağımlı Değişken: İşe Yabancılaşma

Bağımsız Değişken: Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Sessizlik

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Örgütsel sessizlik ve psikolojik sermayenin birlikte işe yabancılaşmaya etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları Tablo 12’de özetlenmiştir. Örgütsel sessizliğin regresyon analizine dâhil edilmesi sonrasında psikolojik sermayenin işe yabancılaşma üzerindeki etkisi azalmaktadır ($\beta = -0,278$ $p < 0,01$). Ayrıca aracı değişken olan örgütsel sessizliğin bağımlı değişken olan işe yabancılaşma üzerinde pozitif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = 0,384$ $p < 0,01$). Bu bulgular doğrultusunda **H₃** ve **H₄** hipotezleri kabul edilmiştir.

Üç aşamalı regresyon analizi sonucunda psikolojik sermaye ile örgütsel sessizliğin işe yabancılaşma üzerindeki etkisinde örgütsel sessizliğin kısmi aracılık etkisinin olduğu bulunmuştur.

Sobel Analizi

Aracılık etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için Sobel test istatistiği hesaplanmış olup bulunan değerler Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13. Değişkenlere İlişkin Sobel Testi Sonuçları

Sobel test istatistiği	3,32744133
Tek kuyruklu P değeri	0,00043824

Çift kuyruklu P değeri	0,00087647
------------------------	------------

Kaynak: <https://www.danielsoper.com/statcalc/calculator.aspx?id=31> 23.06.2020

Tablo 13'e göre Sobel testinin sonuçları anlamlıdır ($z=3,3274$ $p<0,01$). Psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde örgütsel sessizliğin kısmi aracı rolü istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma olguları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Türkiye'de faaliyet gösteren bir üniversitenin akademik ve idari personelinden oluşan 202 kişiden anket tekniğiyle veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 programıyla analiz edilmiştir. Yapılan analizlerle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Psikolojik sermaye, örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre:

- Psikolojik sermaye ile örgütsel sessizlik arasında negatif yönde ($r=-0,328$) zayıf düzeyde ve anlamlı bir ilişki vardır. Psikolojik sermaye ve örgütsel sessizlik boyutları arasındaki ilişkilerde en güçlü ilişki psikolojik sermaye ile kabullenici sessizlik arasında negatif yönde ($r=-0,423$) orta düzeyde, en zayıf ilişki ise psikolojik sermaye ile savunmacı sessizlik arasında negatif yönde ($r=-0,335$) zayıf düzeydedir. Psikolojik sermaye ile prososyal sessizlik arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki yoktur.
- Psikolojik sermaye ile işe yabancılaşma arasında negatif yönde ($r=-0,404$) orta düzeyde ve anlamlı ilişki vardır. İşe yabancılaşmanın en zayıf ilişkili olduğu boyut öz yeterlilik iken ($r=-0,213$), en güçlü ilişkisi umut boyutu ile ($r=-0,443$) bulunmuştur.
- İşe yabancılaşma ile örgütsel sessizlik arasında pozitif yönde ($r=0,475$) orta düzeyde anlamlı ilişki vardır. İşe yabancılaşmanın en güçlü ilişkisi kabullenici sessizlik boyutuyla ($r=0,525$). Savunmacı sessizlikle de oldukça güçlü bir ilişkisi vardır ($r=0,522$). Prososyal sessizlik ile ilişkisi ise istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Korelasyon analizi ile ilişkiler incelendikten sonra hipotez testi için regresyon analizleri yapılmıştır. Öncelikle psikolojik sermayenin boyutlarının işe yabancılaşmaya etkisi incelenmiş, ardından örgütsel sessizliğin boyutlarının işe yabancılaşmaya etkisi incelenmiştir. Psikolojik sermayenin boyutlarının her bir sessizlik türü üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Bu analizlerin ardından değişkenler bütün olarak ele alınmış, psikolojik sermaye bağımsız değişken, işe

yabancılaşma bağımlı değişken, örgütsel sessizlik ise aracı değişken kabul edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık değeri $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular şunlardır:

- Çalışanların iyimserlik ve umut düzeyleri arttıkça işe yabancılaşma azalmaktadır.
- Çalışanların kabullenici ve savunmacı sessizlik davranışları arttıkça işe yabancılaşma artmaktadır.
- Çalışanların öz yeterlilik düzeyleri arttıkça kabullenici sessizlik azalmaktadır.
- Çalışanların öz yeterlilik düzeyleri arttıkça savunmacı sessizlikte istatistiksel açıdan marjinal düzeyde anlamlı kabul edilebilecek azalma gerçekleşmektedir.
- Psikolojik sermayenin örgütsel sessizlik üzerinde negatif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = -0,328$ $p < 0,01$). Dolayısıyla **H₁** hipotezi kabul edilmiştir, yani çalışanların psikolojik sermayeleri arttıkça sessizlik davranışları azalmaktadır. Bu bulgu Koçak ve Çınar'ın (2020: 9-15), Yu ve Liu'nun (2016: 737-738) bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca psikolojik sermayenin tükenmişlikle negatif, çalışma hayatının kalitesi ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koyan Nguyen ve Ngo'nun (2021: 104-107) araştırma sonuçlarıyla da dolaylı olarak desteklenmektedir; zira yabancılaşmanın bu olgularla ilişkili olduğu bilinmektedir.
- Psikolojik sermayenin işe yabancılaşma üzerinde negatif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = -0,404$ $p < 0,01$). Dolayısıyla **H₂** hipotezi kabul edilmiştir, yani çalışanların psikolojik sermayeleri arttıkça yabancılaşma düzeyleri azalmaktadır. Tokmak (2014: 145-148), Beğenirbaş (2015: 255-260), Çalışkan ve Pekkan (2017: 25-30), Akdoğan ve Aydemir (2018: 312-314), Altun (2019: 92-95), Herbert (2011: 171-188), Vanderstucken ve Caniels (2021: 651-653), Erol ve Altun (2020: 2043-2048), Golparvar ve Khalaj (2019: 76-105) da bununla örtüşen bulgulara ulaşmıştır.

Psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde sessizliğin aracılık etkisini belirlemek amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı regresyon analizi yapılmıştır:

- İşe yabancılaşmanın bağımlı değişken, psikolojik sermayenin bağımsız değişken olarak alındığı regresyon analizine örgütsel sessizliğin dâhil edilmesiyle psikolojik sermayenin yabancılaşmaya etkisi azalmaktadır ($\beta = -0,278$ $p < 0,01$). Ayrıca sessizliğin

bağımlı değişken olan yabancılaşma üzerinde pozitif yönde anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür ($\beta = 0,384$ $p < 0,01$). Dolayısıyla **H₃** ve **H₄** hipotezleri kabul edilmiştir. Çiftçi (2015: 245-251), Önal (2015: 206-216) ve Deniz'in (2018: 81-90) çalışmalarıyla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yani çalışanların sessizlik davranışları arttıkça yabancılaşma düzeyleri artmaktadır. Psikolojik sermaye ile örgütsel sessizliğin birlikte işe yabancılaşmaya etkisini gösteren regresyon denkleminde, psikolojik sermayenin hala yabancılaşmaya istatistiksel açıdan anlamlı etkisinin bulunduğu, ancak bunun sessizliğin yer almadığı regresyon denkleminde daha zayıf olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sessizliğin dâhil edilmesiyle psikolojik sermayenin etkisinin azalması, psikolojik sermaye ile yabancılaşma arasındaki ilişkide sessizliğin kısmi aracılık rolünü göstermektedir. Bu aracılık etkisi Sobel testiyle analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=3,3274$ $p < 0,01$).

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda teorik ve pratik olarak bazı çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımlar şöyle sıralanabilir: bireyin güçlü yönlerini ortaya çıkarmasını ve gelişimini belirten psikolojik sermayesinin zayıflığı onun örgütsel sessizlik sergilemesine ve işine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Psikolojik sermaye ile örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma olguları arasında belirlenen negatif yönlü etkileşimin zayıf ila orta düzeyde olması, örneklemin çoğunluğunun genç ve lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylerden oluşmasıyla ilişkilendirilebilir. Eğitimli, iyi bir kariyere sahip, akademik başarıları elde ederken zor süreçler geçiren genç bireylerin psikolojik sermayelerinin yüksek olması ve örgütsel sessizlik ile işe yabancılaşma davranışlarını nispeten daha az göstermeleri beklenmektedir. Görüşlerin önemsenmeyeceği veya bir katkı sağlamayacağı endişesiyle oluşan kabullenici sessizlik ile psikolojik sermaye arasındaki negatif yönlü ilişkinin savunmacı sessizliğe nispeten güçlü olması eğitim seviyesi ve akademik başarı ile ilişkilendirilebilir. Lisansüstü eğitim seviyesine ulaşmış, toplum tarafından başarılı ve saygın bir konumda görülen bireyin kendini yetersiz bularak düşüncelerini gizlemesi beklenmemektedir. Bireyin başkalarının faydasını düşünerek sergilediği bilinçli bir davranış olan prososyal sessizlik ile psikolojik sermaye arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durum katılımcıların çoğunluğunun kurumda uzun çalışma tecrübesi olmamasıyla açıklanabilir. Örgütsel sessizlik ile işe yabancılaşma olguları arasında tespit edilen pozitif ilişkinin doğası değerlendirildiğinde, bunlar arasında çift yönlü etkileşim olduğu düşünülebilir. Bu ilişkinin orta düzeyde olması katılımcıların yaş ve eğitim durumu gibi özelliklerinden kaynaklanabilir. Gerek örgütün gerekse bireyin gelişimi için çalışanların sessizlik göstermelerinin ve işe yabancılaşmalarının önüne geçilmesi gerekir.

Psikolojik sermayenin ölçülebilir ve geliştirilebilir olduğu dikkate alınarak, insan kaynakları departmanı işe alımlarda adayların psikolojik sermayelerini tespit etmeli veya çalışanların psikolojik sermayelerini geliştirici ve artırıcı eğitimler düzenlemelidir. Çalışanlarının psikolojik sermayesinin yükseltilmesiyle sessizlik ile işe yabancılaşmanın bireysel nedenlerinin azaltılması beklenmektedir. Sessizlik ve işe yabancılaşma davranışlarının gelişmesinde bireysel faktörlerin engellenmesi yeterli olmayabilir. Bu nedenle örgütsel ve yönetsel nedenlere de dikkat edilmelidir. Çalışanların düşüncelerini ifade edebileceği arabulucu veya hakem rolü üstelenen bir birim oluşturulabilir. Yöneticiler ayrımcılığın olmadığını ifade etmelidir. Böylelikle psikolojik sermaye ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü olan sessizliğin azaltılmasıyla işe yabancılaşmanın gelişimi engellenebilir. Örgütlerin psikolojik sermayesi yüksek çalışanlara sahip olmaları birey üzerinde strese neden olan, performansı düşüren ve bilgi akışını engelleyen örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşma karşısında güçlü olmalarını sağlayacaktır.

Araştırmanın Erzurum ilinde faaliyet gösteren bir kamu üniversitesi ile sınırlı kalması ve bu üniversitenin nispeten yeni kurulmuş olması çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 63,9) 26-35 yaş aralığında ve lisansüstü eğitim seviyesinde (%71,3) olması, akademik personelin örneklemin %70,3'lük büyük çoğunluğunu oluşturması ve çoğunun meslekte yeni olan araştırma görevlilerinden oluşması gibi farklı özellikler bu araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum araştırma bulgularının genellenebilirliğinin de sınırlılığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan araştırma verileri SPSS ve Sobel testleriyle analiz edilmiş olup daha ayrıntılı analiz programları olan AMOS veya SmartPLS ile analizlerin yapılmaması da araştırmanın kısıtları arasında gösterilebilir. Gelecekteki çalışmaların çeşitli bölgelerde ve farklı kurumlarda değişik eğitim düzeylerinden katılımcılar üzerinde gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır. Araştırmacılar bu çalışmaya konu olan modele farklı öncül veya ardıl değişkenler ilave ederek modeli zenginleştirebilir. Bireysel bir faktör olan psikolojik sermayeye örgütsel bir faktör ilave ederek örgütsel sessizlik ve işe yabancılaşmanın bireysel ve örgütsel nedenleri arasında karşılaştırma yapılması faydalı olacaktır. Kuşak tipleri, yönetici tipleri ve yönetici davranışları gibi değişkenler de dâhil edilerek araştırmanın kapsamı genişletilebilir. Bu kapsamda kuşakların veya cinsiyetin bir değişken olarak modele dahil edilip düzenleyici rollerine bakılması gelecekteki çalışmalar için önerilebilir. Diğer yandan araştırmanın aracı değişkeni olan örgütsel sessizliğin düzenleyici rolü de incelenebilir.

Kaynakça

- Agarwal, S. (1993). “Influence of Formalization on Role Stress, Organizational Commitment, and Work Alienation of Salespersons: A Cross-National Comparative Study”, *Journal of International Business Studies*, 24 (4), 715-739.
- Akdoğan, A., Aydemir, C. (2018). “Pozitif Psikolojik Sermayenin İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17.UİK Özel Sayısı, 307-318.
- Altun, U. (2019). *Psikolojik Sermayenin Örgütsel Yaşamda Yalnızlık ve Yabancılaşma Üzerindeki Etkileri: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Atmaca, T. (2021). “Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Davranışları ve Örgütsel Özdeşleşmeleri Arasındaki İlişki”, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11 (1), 367-389.
- Aydın, G. (2021). *Turist Rehberlerinin İş Yaşam Kalitesi ve İşe Yabancılaşma Eğilimlerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Aydınğün, G. (2015). *Örgütsel Sessizlik ile Örgütsel Yabancılaşma Arasındaki İlişki: Konaklama İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Beğenirbaş, M. (2015). “Psikolojik Sermayenin Çalışanların Duygu Gösterimleri ve İşe Yabancılaşmalarına Etkileri: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (3), 249-263.
- Büyükkaymakçı, Y., Sundu, M. (2021). “Lider-Üye Etkileşiminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Rolü”, *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (42), 5276-5313.
- Can, E., Gündüz, Y. (2021). “Öğretmenlerin Güç Mesafesi ve Öz Yeterlik Algıları ile İşe Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişki”, *Trakya Eğitim Dergisi*, 11 (3), 1173-1189.
- Çakıcı, A. (2010). *Örgütlerde İşgören Sessizliği: Neden Sessiz Kalmayı Tercih Ediyoruz?* Detay Yayıncılık, Ankara.

- Çalık, A., Nakliyok, A. (2018). “Nepotizmin Örgütsel Sessizliğe Etkisinde Öz Yeterlilik Algısının Rolü: Hastane Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 18 (3), 343-351.
- Çalışkan, A., Pekkan, N. Ü. (2017). “Psikolojik Sermayenin İşe Yabancılaşma Etkisinde Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü”, *İş ve İnsan Dergisi*, 4 (1), 17-33.
- Çelik, Ü. H. (2018). *Psikolojik Sermaye Bağlamında Olumlu Psikolojik İklim Algısının İşe Angaje Olma, Profesyonellik ve Yaşam Doyumuna Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çevik, H., Yüncü, V. (2021). “Psikolojik Güçlendirmenin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi: Çalışan Kadınlar Üzerine Bir İnceleme”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (3), 1796-1814.
- Çiçek, B., Türkmenoğlu, M. A. (2020). “Otantik Liderliğin İşe Yabancılaşmaya Etkisi ve Lider-Üye Etkileşiminin Bu İlişkideki Düzenleyici Rolü”, *Beykoz Akademi Dergisi*, 8 (2), 41-59.
- Çiftçi, G. E. (2015). *Örgütsel Sessizlik, İşe Yabancılaşma ve Örgütsel Güven İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Deniz, K. (2018). *Örgütsel Sessizlik, Örgütsel Adalet ve İşe Yabancılaşma Arasındaki İlişkiler: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Dyne, L. V., Ang, S., Botero, I. C. (2003). “Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs”, *Journal of Management Studies*, 40 (6), 1359-1392.
- Erdem, A. T. (2021). “Ethical Leadership, Service Innovation and Psychological Capital Interaction: A Research in Nevşehir Hotel Sector”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 515-532.
- Erdem, A. T. (2021). “The Mediating Role of Work Alienation in the Effect of Democratic and Autocratic Leadership Styles on Counterproductive Behaviors: A Study in Ankara OSTİM Industrial Zone”, *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (34), 873-902.

- Erol, Y., Altun, U. (2020). “Psikolojik Sermayenin Örgütsel Yaşamda Yalnızlık ve Örgütsel Yabancılaşmaya Etkileri: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, *Turkish Studies – Economics, Finance, Politics*, 15 (4), 2035-2051.
- Golparvar, M., Khalaj, F. (2019). “An Investigation of the Role of Norm Hurts on Work Isolation by Undermining Psychological Capital”, *Quartely Journal of Logistics & Human Resources Management*, 1398 (54), 76-105.
- Gürsoy F. (2014). *Sağlık İşletmeleri Personelinin İşe Yabancılaşma Düzeyi: Van İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Herbert, M. (2011). *An Exploration of the Relationships between Psychological Capital (Hope, Optimism, Self-Efficacy, Resilience), Occupational Stress, Burnout and Employee Engagement*, Unpublished Master’s Thesis, The University of Stellenbosch, South Africa.
- Hirschfeld, R. R., Field, H. S. (2000). “Work Centrality and Work Alienation: Distinct Aspects of a General Commitment to Work”, *Journal of Organizational Behaviour*, 21 (7), 789-800.
- Kaplan, V. (2021). “Öğretmenlerin Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Stres Kaynaklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Erciyes Akademi*, 35 (1), 111-136.
- Kara, A. U., Beğenirbaş, M. (2021). “Örgütsel Adaletin Örgütsel Sessizliğe Etkisinde Yöneticiye Duyulan Güvenin Düzenleyici Rol”, *Business & Management Studies: An International Journal*, 9 (3), 956-975.
- Kaya, K. (2021). “Banka Çalışanlarında İşe Yabancılaşma, İş Doyumu ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki”, *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (37), 4510-4534.
- Koçak D., Çınar, O. (2020). “Lider-Üye Etkileşimi ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkide Pozitif Psikolojik Sermayenin Aracı Rolü: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1), 1-20.
- Kuşoğlu, F.M. (2018). *Psikolojik Sözleşme İhlal Algısının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Sermayenin Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- Lewin, A.Y., Sakano, T., Stephens, C.U., Victor, B. (1995). “Corporate Citizenship in Japan: Survey Results From Japanese Firms”, *Journal of Business Ethics*, 14 (2), 83-101.
- Luthans, F., (2002). “The Need for and Meaning of Positive Organizational Behavior”, *Journal of Organizational Behavior*, 23, 695-706.
- Luthans, F., Avolio, B.J., Avey, J. B., Norman, S. M. (2007b). “Positive Psychological Capital: Measurement and Relationship with Performance and Satisfaction”, *Personnel Psychology*, 60, 541-572.
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J., Avey, J. B. (2008). “The Mediating Role of Psychological Capital in the Supportive Organizational Climate: Employee Performance Relationship”, *Journal of Organizational Behavior*, 29 (2), 219-238.
- Luthans, F., Vogelgesang, G. R., Lester, P. B. (2006a). “Developing the Psychological Capital of Resiliency”, *Human Resource Development Review*, 5 (1), 25-44.
- Luthans, F., Youssef, C. M. (2007). “Emerging Positive Organizational Behavior”, *Journal of Management*, 33 (3), 321-349.
- Luthans, F., Youssef, C. M., Avolio, B. J. (2006b). *Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge*. USA: Oxford University Press.
- Luthans, F., Youssef, C. M., Avolio, B. J. (2007a). Psychological Capital: Investing and Developing Positive Organizational Behaviour. D.L.Nelson ve C.L.Cooper. (Ed.), *Positive Organizational Behaviour: Accentuating the Positive at Work*, Sage Publications, London, 9-20.
- Luthans, K., Jensen, S.M. (2005). “The Linkage between Psychological Capital and Commitment to Organizational Mission: A Study of Nurses”, *The Journal of Nursing Administration*, 35 (6), 304-310.
- Maddi, S. R., Kobasa, S., Hoover, M. (1979). “An Alienation Test”, *J.Humanistic Psychology*, 19 (4), 73-76.
- Morrison E. W., Milliken F. J. (2000). “Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in A Pluralistic World”, *The Academy of Management Review*, 25 (4), 706-725.
- Naktiyok, A. (2004). *İç Girişimcilik*, Beta Yayınları, İstanbul.

- Nguyen, M. H., Ngo, V. M. (2021). “Employees’ Psychological Capital, Burnout, and Quality of Work-Life in Vietnamese Enterprises: Moderating Effects of Individual and Organisational Characteristics”, *Asian Academy of Management Journal*, 26 (1), 89–112.
- Oruç, E. (2015). *Pozitif Psikolojik Sermayenin Politik Davranışlara Etkisi: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Önal, S. (2015). *Örgütsel Sessizlik Yabancılaşma İlişkisi: Çanakkale’deki Orta ve Büyük Ölçekli Oteller Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Örücü, E., Hasırcı, I., Şeker, O. (2021). “Paternalist Liderliğin Örgütsel Sessizliğe Etkisi: Biga İlçesinde Bir Araştırma Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12 (3), 1130-1140.
- Sarros, J. C., Teanewski, G. A., Winter, R. P., Santora, J. C., Densten, I. L. (2002). “Work Alienation and Organizational Leadership”, *British Journal of Management*, 13 (4), 285–304.
- Seligman M., Csikszentmihalyi M. (2002). “Positive Psychology: An Introduction”, *American Psychology*, 55 (1), 5-14.
- Seligman, M.E.P. (1998), *Learned Optimism*, Pocket Books, New York.
- Shin, J. H. (2000). *Is There Alienation in Post-Industrial America? An Analysis of Technical and Social Relations in Today’s Changing Labor Force*, Unpublished PhD Dissertation, Department of Sociology Indiana University, USA.
- Şevik, Ü. (2020). “Algılanan Örgütsel Politikanın Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinde Pozitif Psikolojik Sermayenin Aracı Rolü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 206-227.
- Şirin, E. F. (2010). “Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İşe Yabancılaşma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4 (4), 165.
- Tokmak, İ. (2014). “Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 134-156.

- Tutar, H., Erdem, A. T. (2021). “Examining the Mediating Role of Organizational Loneliness in the Effect of Organizational Silence on the Intention to Quit”, *Upravlenets*, 12(2), 102-118.
- Tutar, H., Oruç, E., Gürsel, Ö. (2018). “Psikolojik Sermayenin Örgütsel Sessizliğe Etkisi: Üniversite İdari Personeli Üzerine Bir Araştırma”, *Social Sciences Studies Journal*, 4 (21), 3539-3546.
- Üngüren, E., Ercan, A. (2015). “Sessizleşen Örgütlerde Öz Yeterlilik Algısının Rolü: Alanya’daki Konaklama İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Journal of Business Research Turk*, 7 (2), 115-156.
- Ünsever, M. O., Çetinkaya, F. F. (2021). “Kişilik Özellikleri ile İş Tatmini Arasındaki İlişkide Psikolojik Sermayenin Aracılık Etkisi: Kırşehir İlindeki Kamu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 2653-2677.
- Vanderstikken, A., Caniels, M. C. J. (2021). “Predictors of Work Alienation: Differences between Hierarchical Levels”, *Career Development International*, 26 (5), 640-656.
- Yu, Y.C., Liu, Q. (2016). “The Effect of Psychological Capital and Organizational Support on Innovational Behavior and Silence Behavior of Technical Innovation Personnel in Strategic Emerging Industry”, *American Journal of Industrial and Business Management*, 6, 732-740.

İnternet Kaynakları

<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm> (01.06.2020).

<https://www.danielsoper.com/statcalc/calculator.aspx?id=31> (01.06.2020).

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi:** 29.06.2021**Makale Kabul Tarihi:** 30.12.2021**THE CORRELATION BETWEEN THE MENSTRUAL IRREGULARITY AND
EATING ATTITUDE AND SOCIAL APPEARANCE ANXIETY AMONG
UNIVERSITY STUDENTS**

Didem SIMSEK KUCUKKELEPCE* - Seda HAZAR** - Sinem AYTOP*** - Sermin Timur
TAŞHAN****

ABSTRACT

The study was conducted with descriptive and correlational design to investigate the correlation of menstrual irregularity with eating attitude and social appearance anxiety among university students. The sample of the study consisted of a total of 576 students determined according to the power analysis. The data of the study were collected by using personal information form, eating attitude test and Social Appearance Anxiety Scale. Backward Stepwise Logistic Regression analysis, and Pearson's Correlation analysis were used to analyse the data. As a result of the logistic regression, it was suggested that experiencing menstrual irregularity in the past, having history of menstrual irregularity in the family and each unit increase in the eating attitude scale were important risk factors for menstrual irregularity in the

* Assistant Professor, Lokman Hekim University Faculty of Health Sciences / Department of Midwifery, didemkucukkelepce@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-0001-2581.

** Research Assistant, Inonu University Faculty of Nursing, Department of Birth, Women Health and Illness, seda_hazar97@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5268-8765.

*** Dişkapi Yildirim Beyazıt Training and Research Hospital, sinem.aytop@outlook.com ORCID iD: 0000-0002-4742-4412

**** Professor, Inonu University Faculty of Nursing, Department of Birth, Women Health and Illness, setimur@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3421-0084.

students ($p<0.005$). In the study, it was determined that the eating attitudes of the students with irregular periods were worse and their social appearance anxiety was higher ($p<0.005$).

Keywords: Eating attitude, Menstrual irregularity, Nursing, Social Appearance Anxiety, University Student.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE MENSTRUAL DÜZENSİZLİKLE YEME TUTUMU VE SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZ

Araştırma üniversite öğrencilerindeki menstrual düzensizliğin yeme tutumu ve sosyal görünüş kaygısı ile ilişkisini incelemek amacıyla yapıldı. Araştırmanın örneklemini yapılan güç analizine göre belirlenen 576 öğrenci oluşturdu. Araştırmanın verileri kişisel tanıtım formu, Yeme Tutum Testi ve Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği kullanılarak toplandı. Verilerin analizinde Backward Stepwise Lojistik Regresyon analizi ve pearson korelasyon analizi kullanıldı. Lojistik regresyon sonucunda öğrencilerin geçmişte menstrual düzensizlik yaşaması, ailesinde menstrual düzensizlik öyküsünün olmasının ve yeme tutumu ölçeğindeki her bir birimlik artış durumunun menstrual düzensizlik için önemli risk etkenleri olduğu saptandı ($p<0.005$). Araştırmada düzensiz adet gören öğrencilerin yeme tutumlarının daha kötü, sosyal görünüş kaygılarının ise daha fazla olduğu saptandı ($p<0.005$).

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, Menstrual Düzensizlik, Sosyal Görünüş Kaygısı, Yeme Tutumu, Üniversite Öğrencisi.

INTRODUCTION

Menstrual irregularity is generally defined as abnormal change in the menstrual cycle length or variability of the menstrual cycle. Menstrual irregularities commonly seen in the adolescence and youth periods constitute an important part of the gynaecological complaints of these age groups. Menstrual irregularity affects 10-38% of menstruating women (Çetin & Aslan , 2019: 33-43; Fil & Adın, 2019: 215-231; Nooh, Abdul-Hady & El-Attar, 2016: 137-142; Omani Samani et al., 2018: 665-678). It is reported in the literature that many factors such as age, menarche age, body mass index, physical exercise, ethnicity, smoking/alcohol usage, caffeine consumption, chronic diseases and eating disorders cause menstrual irregularity (Çetin & Aslan , 2019: 33-43; Derya, Taşhan, & Uçar, 2015: 12-16; Martini et al., 2016: 553-557; Osayande, Ozoene, & Amabebe, 2014: 310-315; Singh, Rajoura, & Honnakamble, 2019: 2855-2858). In the studies, it has been found that menstrual irregularity is seen more frequently in

women having an eating disorder such as anorexia nervosa (Çetin & Aslan , 2019: 33-43; Martini et al., 2016: 553-557). Frequent and excessive eating or refusing to eat, restricting, being vegetarian/vegan, disposing the food eaten without being digested immediately or irresistible nocturnal eating behaviours are commonly seen among people suffering from eating disorder (Kadioğlu & Ergün, 2015: 96-104). The development of eating disorders among young people is shown to be due to the fact that eating attitudes are affected by many factors especially during this age period. When the related studies are examined, the incidence rate of eating disorders among young people varies between 0.3% and 36% (Albrahim et al., 2019: 698-707; Çaka, Çınar & Altınkaynak, 2018: 203-209; Özyurt, Öztürk & Akay, 2017: 81-96). In the literature, gender and age are the top factors affecting the eating attitude. When the effect of gender is examined, it is seen that especially young girls give more importance to body image and aesthetics than boys and they are more prone to eating disorders (Kadioğlu & Ergün, 2015: 96-104; Özyurt et al., 2017: 81-96). Body image is feelings, thoughts, and perceptions of individuals about their own body. In addition to the people's perception of their own body, other people's perception about them is also important. The individuals who think they cannot make a good impression on other people experiences anxiety (Doğan, 2010: 151-159). This anxiety is called as Social Appearance Anxiety. Social appearance anxiety is an anxiety situation that emerges when the physical appearance of people is evaluated by other people (Ahmet, 2016: 95-106). Social appearance anxiety is seen more frequently among young people than among adults, and more frequently among women than men. (Çelik & Şenay Güzel, 2018: 235-256; Lunde & Frisé, 2011: 309-314; Özcan et al., 2013: 107-113). The main disadvantages of social appearance anxiety are body dissatisfaction, eating attitude disorders, anxiety, depression, body weight, and eating anxiety. Since body weight is a characteristic that other can see, prejudice and discrimination about weight and social pressures encouraging weakness explain the correlation between social appearance anxiety and eating disorder (Demirel, 2019: 664-667; Sanlier et al., 2018: 124-139.). In addition, the studies have showed that the only determinant of menstrual irregularity among women with eating disorder is body mass index (BMI) (Danasu, Rajalakshmi & Mary Christina, 2016: 2725-2729; Martini et al., 2016: 553-557; Thapa & Shrestha, 2015: 365-374). In accordance with the studies revealing the correlation between eating disorder and menstrual irregularity and showing the correlation between social appearance anxiety and eating disorder, this study was conducted to determine the correlation of eating attitude and social appearance anxiety with menstrual irregularity.

MATERIAL and METHOD

Aim: This study was conducted to determine the correlation of eating attitude and social appearance anxiety with menstrual irregularity.

Population and Sample of the Study

The study was planned as a descriptive and correlational study. The population of the study was composed of 2650 female students studying in the faculties of Education and Nursing of a state university in the Spring semester of 2018-2019 academic year. The sample of the study was composed of a total of 576 female students determined with $\alpha= 0.03$ error rate and having the power of representing 96% of the population according to the power analysis. The number of students to be included in the sample from each faculty was determined by proportioning to the number of students to the cluster weights and 283 students from the faculty of education (49.5%) and 291 students from the nursing faculty (50.5%) were determined. The improbable random sampling method was used for including the students in the sample and the inclusion was continued until the sample size was reached. The inclusion criterion was to be students who regularly attend school.

Data Collection

The data of the study were collected by using face-to-face interview technique on weekdays and at other times when the students had no classes. The students were asked to fill the data collection forms by themselves and in their class. The researchers then took the students' weight, height and waist circumference measurements and added the values to the forms.

Personal Information Form, Eating Attitude Test (EAT) and Social Appearance Anxiety Scale (SAAS) were used to collect the data.

Personal Information Form contains questions related to the students' individual characteristics (age, income status, chronic illness, smoking, exercising, sleep time, etc.), menstruation experiences (menstruation period, frequency, amount, etc.) and eating behaviours (number of meals a day, status of skipping meal, reasons, etc.). While determining menstrual irregularity in the study,

- Cycles shorter than 21 days and longer than 35 days;
- Bleeding less than 3 days and longer than 7 days;

→ The presence of any of the vaginal bleedings requiring more than one tampon or pad change within 1-2 hours were evaluated as menstrual irregularity (Derya, et al. 2019; Fil and Adm 2019;. Omani Samani et al. 2018; Uçar et al. 2015)

Eating Attitude Test; The scale was developed by Garner and Garfinkel to measure the eating attitudes of individuals with eating disorder and the symptoms of possible eating disorders in humans. The scale, whose Turkish adaptation was conducted by Savaşır and Erol (1989), is a 6-point Likert type scale consisting of 40 items. While scoring the scale, “sometimes” is rated as 1 point, “rarely” is rated as 2 points and “never” is rated as 3 points in the items 1, 18, 19, 23, 27 and 39 and the other options are rated as 0 point. In the other items of the scale, “always” is rated as 3 points, “very often” is rated as 1 point and other options are rated as 0 point. For the total score obtained by summing the scores obtained for each question, minimum value is 0 and the maximum value is 120. The score obtained from the scale is directly proportional to the eating disorder and scores of 30 points and higher constitute a risk for eating disorder (Savasır & Erol, 1989: 132-136). In their study, Savaşır and Erol found the Cronbach’s alpha value of the scale as 0.70. In this study, the Cronbach’s alpha value of the scale was found as 0.86.

Social Appearance Anxiety Scale; It is a self-report scale developed by Hart et al., (2008) used to measure emotional, cognitive, and behavioural anxieties experienced by the individuals regarding their appearance. Its Turkish adaptation was conducted by Dogan (2010). The scale is a 5-point Likert type scale consisting of 16 items. The items of the scale have an answer key so that (1) Not appropriate, (5) Fully appropriate. The 1st item of the scale is coded reversely. The scale is one-dimensional and the maximum score is 80 and the minimum score is 16. High score indicates high appearance anxiety (Doğan, 2010: 151-159). The Cronbach’s alpha coefficient of the scale was found as 0.93. In this study, the Cronbach’s alpha coefficient of the Social Appearance Anxiety Scale was calculated as 0.91.

Data Evaluation

In the analysis of the data obtained as a result of the study, SPSS for Windows 22 program was used. In the statistical analysis, chi-square test, significance test of the difference between two means (t) and Backward Stepwise logistic regression analysis were used. Measurable data were given together with mean (\bar{X}) and standard deviation (SD). According to the Backward Stepwise Logistic Regression analysis formed with the variables that are significant based on bivariate analysis results, variables affecting the suspicion of menstrual irregularity were

determined. Statistical significance was accepted as $p < 0.05$. By examining the weight and height values stated by the students participating in the study, BMI of all students was calculated (weight (kg)/ height² (m²)).

Ethical Considerations

In order to conduct the study, approval (2019/5-8) was obtained from Inonu University Health Sciences Non-Invasive Clinical Trials Ethics Committee before starting the study. In addition, written permission was obtained from the deans of the faculties where the study was conducted. Before starting to collect the study data, the students were informed about the study and their personal information would be protected and the voluntary students were included in the study.

RESULTS

The results obtained from the study conducted to determine the correlation of menstrual irregularity with eating attitude and social appearance anxiety in university students were given in tables.

The mean age of the students participating in the study was 20.87 ± 1.60 (min:18, max:34) and 72.0% were 21 years old and younger. When their income status was examined, 55.1% had an income equal to their expenses. Besides, 7.6% of the students had a chronic illness and 8.5% were using medication regularly. It was found that 9% of the students were smokers and only 12.8% of them were doing exercises 3 or more times a week for averagely 40.64 ± 31.13 (min:10 max:180). When the eating behaviours of the students were examined, 39.9% of them always skipped meal and 38.4% of them sometimes skipped meals. When examining which meal was skipped, it was determined that 40.6% of the students skipped lunch and 34.2% skipped breakfast. Considering the reason for skipping meals, it was seen that 39.6% of the students skipped meals to lose weight, 15.5% could not find ready-made food due to lack of time and 5.6%. It was seen that 56.1% of the students had a change in their appetite before menstrual period and 91.5% preferred sweet foods. When the food groups predominantly consumed by the students in the last 24 hours were examined, they were found to prefer bread/cereal group at the rate of 86.5%, meat/eggs/legumes group at the rate of 72.2%, vegetable/fruit at the rate of 69.8% and fast food/snacks at the rate of 55.2%.

Table 1. Distribution of the Students' Descriptive Characteristics (N:576)

Descriptive Characteristics	N	%	
Age	21 years old and below	415	72.0
	22 years old and above	161	28.0
Income status	Income less than expenses	202	35.1
	Income equal to expenses	321	55.1
	Income higher than expenses	53	9.2
Chronic Illness	Yes	44	7.6
	No	532	92.4
Medication	Yes	49	8.5
	No	527	91.5
Smoking	Yes	52	9.0
	No	524	91.0
*Exercise (Weekly ≥ 3)(n=74)	Yes	74	12.8
	No	502	87.2
Skipping Meals	Yes	230	39.9
	No	125	21.7
	Sometimes	221	38.4
	Insufficient time	228	39.6
**Reason of skipping meals (n=451)	Lack of appetite	87	15.1
	To lose weight	34	5.6
	Could not find a convenience food	89	15.5
Changes in appetite in the premenstrual period	Increases	323	56.1
	Decreases	113	19.6
	No change	140	24.3
Food type frequently preferred in the premenstrual period	Sweet	527	91.5
	Hot	18	4.5
	Sour	15	2.5
	Salty	15	2.5
& Food group consumed in the last 24 hours	Dairy products	333	57.8
	Meat / eggs / legumes	416	72.2
	Bread / Cereal	498	86.5
	Vegetables/Fruit	402	69.8
	Fastfood/ Snack	318	55.2
Total daily sleep time (hours)	Carbonated beverage /fruit juice	161	30.0
	Tea/Coffee	502	87.1
	< 7 hours	256	44.4
	>7 hours	320	55.6
	< 30	546	94.8
Eating attitude test	>30	30	5.2
	Lightweight	87	15.1
Body mass index	Normal weight	435	75.5
	Overweight	54	9.4
	Mean \pm SD / (min- max.)		
Weight circumference	69.15 \pm 9.54 / (48-170)		
SAAS	32.51 \pm 11.09 / (16-76)		

*Students doing exercises responded (n: 74) **Students skipping meals responded (n: 451) &Multiple options were marked

Besides, it was determined that the students preferred tea/coffee at the rate of 87.1% and carbonated beverage/fruit juice at the rate of 30.0%. It was also seen that the students slept for averagely 7.71 ± 1.49 hours and 55.6% slept for more than 7 hours. The eating attitude test mean score of the students was 15.05 ± 8.85 and 5.2% had the risk for eating disorder. In the study, mean BMI of the students was 21.11 ± 2.77 (min:15.24 max:36.13). and 75.7% had a normal weight, 15.1% were lightweight, and 9.4% were overweight. Besides, the waist circumference of the students was 69.15 ± 9.54 cm and SAAS mean score was 32.51 ± 11.09 (Table 1).

Table 2: Distribution of Students' Characteristics Regarding their Menstrual Cycles (N:576)

Menstrual Cycle Characteristics		N	%
Menstrual cycle pattern	Regular	441	76.6
	Irregular	135	23.4
Experiencing menstrual irregularity in the past	Yes	327	56.8
	No	249	43.2
Menstrual irregularity in the family	Yes	184	31.9
	No	321	55.7
	I do not know	71	12.3
Intensity of menstrual bleeding	Mild	312	54.1
	Moderate	46	8.0
	Severe	218	38.8
Consulting a doctor for menstrual irregularity	Yes	118	20.5
	No	458	79.5
		Mean \pm SD / (min- max)	
Menstrual bleeding time (Days)		$5.56 \pm 1.27 / (3-10)$	
Menstrual cycle length (Days)		$27.65 \pm 2.56 / (21- 35)$	

When the menstrual cycles characteristics of the students were examined, it was found that 76.6% had regular irregular menstrual cycles and 23.4% had irregular menstrual cycles. In addition, 56.8% of the students had menstrual irregularity in the past and 31.9% had at least one woman in their family who experienced menstrual irregularity. When the intensity of the students' bleedings was examined, 54.1% had mild bleeding, 38.8% had severe bleeding and 20.5% consulted a doctor for their menstrual irregularity. In addition, the menstrual cycle length of the students was averagely 27.65 ± 2.56 (min:21- max:35) and the bleeding lasted for averagely 5.56 ± 1.27 (min:3-max:10) days (Table 2).

Table 3. Comparison of the students' status of experiencing menstrual irregularity and some variables

Socio-Demographic Characteristics	Menstrual irregularity		Statistical analysis
	Yes N (%)	No N (%)	
Age			
21 years old and younger	102 (24.6)	313 (75.4)	$X^2 = 1.077$
22 years old and older	33 (20.5)	128 (79.5)	$p = .325$
Income status			
Income less than expenses	55(27.2)	147(72.8)	$X^2 = 2.544$
Income equal to expenses	68(21.2)	253(78.8)	$p = .280$
Income more than expenses	12(22.6)	41(77.4)	
BMI			
Lightweight	17(19.5)	70(80.5)	$X^2 = 8.235$
Normal weight	97(22.3)	338(77.7)	P = .016
Overweight	21(38.9)	33(61.1)	
Smoking			$X^2 = .932$
Yes	15(28,8)	37(71,2)	$p = .211$
No	120(22.9)	404(77.1)	
Chronic disease			$X^2 = 1.865$
Yes	14(31.8)	30(68.2)	$p = .121$
No	121(22.7)	411(77.3)	
Doing Exercise			
Yes	20(27.0)	54(73.0)	$X^2 = .610$
No	115(29.9)	387(77.1)	$p = .259$
Total daily sleep time (hour)*			
< 7 hours	58(22.7)	198(77.3)	
>7 hours	77(24.1)	243(75.9)	
Status of experiencing menstrual irregularity in the past			
Yes	116(35.5)	211(64.5)	$X^2 = 61.072$
No	19(7.6)	230(92.4)	p = .000
History of menstrual irregularity in the family			
Yes	55(29.9)	129(70.1)	$X^2 = 18.974$
No	54(16.8)	264(83.2)	p = .000
Unknown	26(36.6)	45(63.4)	
	Mean ±SD	Mean ±SD	
Eating Attitude Test	18.15±9.99	14.09 ± 8.25	t = -4.744 P = .000
SAAS	36.36±13.52	31.33±9.95	t = -4.691 P = .000
Waist circumference (n:472)	71.09 ± 13.14	68.57± 8.08	t = -2.427 P = .016

*Fisher's Exact Test was used.

Table 3 shows the comparison of the students' status of experiencing menstrual irregularity and some variables. When the students' menstrual irregularity and variables were examined, it was found that menstrual irregularity had no significant correlation with age, income status, smoking status, having a chronic disease, doing regular exercise and daily total sleep time ($p > 0.05$). Besides, BMI of the students affected the menstrual irregularity and this difference was observed between normal weight students and overweight ones ($p < 0.05$). It was also seen that there was a statistically significant correlation between waist circumference with and menstrual irregularities of the students ($p < 0.05$, Table 3). When the students' menstrual

characteristics and status of experiencing menstrual irregularity were compared, a highly significant correlation was detected between the status of experiencing menstrual irregularity in the past and having menstrual irregularity history in the family ($p < 0.001$, Table 3). When the students' eating attitude and status of experiencing menstrual irregularity were compared, it was seen that the students having menstrual irregularity had higher eating disorder risk compared to those without menstrual irregularity. This also has a statistically highly significant correlation ($p < 0.001$, Table 3). Social appearance anxiety of students with menstrual irregularity was significantly higher than students without menstrual irregularity.

In the study, bivariate analysis was performed to all independent variables that may be associated with menstrual irregularity. According to the result of this analysis, a significant correlation was found between the status of experiencing menstrual irregularity in the past, having menstrual irregularity in the family, BMI, eating attitude test, SAAS and waist circumference ($p < 0.05$, Table 3).

Table 4. Analysis of the Students' General Risk Factors Associated with Menstrual Irregularity*

Menstrual Irregularity Risk Factors	β	SE ^a	df ^b	p	OR ^c	95% CI ^d	
						Lowest value	Highest value
Experiencing menstrual irregularity in the past							
Yes	2.175	.368	1	.000	8.802	4.283	18.089
No (Reference)							
Menstrual Irregularity History in the Family							
Yes	.561	.284	1	.048	1.753	1.004	3.060
No (Reference)							
Eating Attitude Test	.054	.014	1	.000	1.055	1.026	1.086
Constant	-3.827	.453	1	.000	.022		

*Backward stepwise logistic regression; SE^a: Standard error; df^b: Degree of freedom; OR^c: Odd's ration CI^d: Confidence interval

The variables found to be significant as a result of these analyses were included in the logistic regression model. Table 4 shows the result of the Backward Stepwise Logistic Regression analysis. According to the analysis results, experiencing menstrual irregularity in the past (OR: 8.80), having menstrual irregularity history in the family (OR: 1.75) and status of each unit increase in the eating attitude test (OR: 1.05) were found to be important risk factors for menstrual irregularity of the students.

DISCUSSION

Menstrual irregularity is a common gynaecological problem seen in young girls (Rafique & Al-Sheikh, 2018: 67-73; Shiferaw & Mamo Wubshet, 2014: 1-9). In the studies, it has been determined that the rate of menstrual irregularity was between 6.1% and 38% (Derya, Erdemoglu, & Ozşahin, 2019: 176-181; Singh et al., 2019: 2855-2858; Sreelakshmi, Bindu, Subhashini, & Saritha, 2019: 1271-1276). In the present study, it was found that almost one fourth of the students experienced menstrual irregularity. Menstrual irregularity is often seen with menstrual cycle length, changes in intensity of menstrual bleeding and pain accompanying the menstrual cycle (Çetin & Aslan, 2019: 33-43; Fil & Adın, 2019: 215-231; Samani et al., 2018: 665-678). It was found in the present study that the menstrual cycle length of the students was averagely 27.65 ± 2.56 days, bleeding time was 5.56 ± 1.27 days and 54% of them had mild bleeding (Table 2). In their study, Uçar et al., found that the menstrual cycle length of the students was averagely 27.06 ± 4.57 days, bleeding time was 5.61 ± 1.88 days (Uçar, Derya, & Taşhan, 2015: 215-221). In their study, Sönmez et al., found that the mean menstrual cycle length was 28.98 ± 6.69 days and the mean menstruation period was 6.02 ± 1.45 days (Sönmez, Çapık, & Akkaş, 2019: 25-32). In addition to these studies, in the study by Sreelakshmi et al., the cycle length and bleeding time of the students were examined and they observed that 66% of the participants had a cycle length of 21-35 days and menstruation of 62% lasted for averagely 3-5 days (Sreelakshmi et al., 2019: 1271-1276). When examining results of national and international studies, results of the present study were found to be similar in terms of menstrual cycle length, bleeding time and bleeding intensity. Another factor associated with menstrual irregularity was seen to be body mass index (Derya et al., 2015: 12-16; Hızlı et al., 2013: 67-69; Temür et al., 2017: 153-158). 27.6% of women with low BMI in the study of Thaba and Shrestha, and 34.16% of women in the study of Jena et al. experienced menstrual irregularity (Jena, Panda, Mishra, & Agasti, 2017: 29-31; Thapa & Shrestha, 2015: 2350-1324). Although the result of the present study supports the literature, as a result of the logistic regression analysis, it was found that BMI did not affect the risk of experiencing menstrual irregularity. However, in the logistic regression analysis performed in the present study, it was determined that waist circumference width did not affect the risk of experiencing menstrual irregularity.

Social appearance anxiety is expressed as a type of social anxiety that individuals feel about their appearance against its evaluation by other people in their social lives (Erdoğan,

Eryürek, & Ünübol, 2019: 85-94). In the present study, the students' mean score from SAAS was determined as 32.51 ± 11.09 (Table 1). When the studies were examined, SAAS mean score was found as $34,53 \pm 12,67$ in the study conducted by Erdoğan et al., (2019) with university students and 34.11 ± 11.52 in the study conducted by Sanlier et al., (2018) (Erdoğan et al., 2019: 85-94 Sanlier et al., 2018: 124-139). The results obtained from the present study showed similarities with the studies of Erdoğan et al., (2019) and Sanlier et al., (2018). Besides, it was determined in the present study that there was a statistically significant correlation between social appearance anxiety and menstrual irregularity. However, in the logistic regression analysis, it was determined that social appearance anxiety was not a risk factor for menstrual irregularity. When the studies conducted on the subject were examined, this was seen to be associated with the stress and mental problems experienced by students as a result of social appearance anxiety ($p < 0.005$). In the emergence of menstrual irregularity, women's status of experiencing menstrual irregularity in the past may play a role (Derya et al., 2015: 12-16; Erenel & Şentürk, 2007: 48-60).

In the present study, more than half of the students were seen to experience menstrual irregularity in the past and it was found in the logistic regression analysis that students who experienced menstrual irregularity in the past had the risk of experiencing menstrual irregularity 8.8 times greater. Although the rate of experiencing menstrual irregularity was 23.8% in the study of Uçar et al., it was found that 39.7% of the students experienced menstrual irregularity in the past (Uçar et al., 2015: 215-221). Along with the menstrual irregularity, it was determined in the study of Güvenç et al., that 31.2% of the students who suffered from dysmenorrhea experienced dysmenorrhea again in each cycle and 58.4% of them experienced dysmenorrhea in some cycles (Guvenc, Kilic, Akyuz, & Ustunsoz, 2012: 106-111). Results of the present study show similarities with the studies conducted by Güvenç et al. (2012), and Uçar et al. (2015). Although it is reported in the literature that menstrual irregularity is not a genetic condition, it is known to be associated with family history (Uçar et al. 2015; Sahin et al. 2014; Erenel & Sentürk. 2007). In the study of Uçar et al., it was determined that 37.8% of the students had women in their families who had menstrual irregularity. In the studies by Akmalı et al. (2020), and Kim et al. (2019), a significant correlation was found between the status of experiencing premenstrual syndrome and the presence of women who experienced PMS in the family and relatives (Akmalı, Ozerdoğan, & Gursoy, 2020: 63-74: Kim, Choi, & Min, 2019: 423-433). In the study by Şahin et al., the incidence of dysmenorrhea was found to be higher in those who had dysmenorrhea in their family history (Sahin, Ozdemir, Unsal, & Arslan, 2014:

61-66). Differently from the present study, in the study of Erdoğan, 68.2% of the participants had history of dysmenorrhea in their family (Erdoğan, 2013). Similarly, in the present study, it was found that more than one fourth of the students with menstrual irregularity had at least one woman in their family with menstrual irregularity and as a result of the logistic regression, the status of experiencing menstrual irregularity was 1.7 times greater in the students who had menstrual irregularity history in their families than the students without menstrual irregularity history in their families.

In addition, when the studies are examined, it is seen that the diet type and predominantly consumed foods can affect the menstrual pattern (Farasati et al., 2015: 2016-2021; Mizgier, Jarzabek-Bielecka, Jakubek, & Kedzia, 2019: 256-261; Sreelakshmi et al., 2019: 1271-1276). In their study, Farasti et al.(2015), found that the participants who ate sweet, fatty foods and foods rich in sodium but poor in magnesium had more severe premenstrual symptoms (Farasati et al., 2015: 2016-2021). It was seen in another study that eating mainly fatty and sweet foods was associated with experiencing premenstrual dystrophic disease (Yen et al., 2010: 1203-1212). Besides, in another study investigating the correlation between the fast food consumption and menstrual irregularity, fast-food consumption was correlated with experiencing menstrual irregularity (Pramanik & Dhar, 2014: 61-66). In their study, Amgain and Neupane found a correlation between not having a vegetable-based diet and menstrual irregularity (Amgain & Neupane, 2019: 53-61). In the present study, each unit increase in the eating attitude test was determined to increase the risk of experiencing menstrual irregularity by 1.05 times. This indicated that eating attitude disorder and eating behaviours were correlated with menstrual irregularity, which is similar to the related literature.

Conclusion and Recommendations

Consequently, it was determined that experiencing menstrual irregularity in the past, having history of menstrual irregularity in the family and eating attitude were risk factors for menstrual irregularity. In addition, it was determined that BMI, waist circumference with and social appearance anxiety were associated with menstrual irregularity. In line with the results, it is recommended that healthcare professionals raise awareness about menstrual irregularity and related factors and provide healthcare for preventing reproductive health problems by eliminating eating attitudes of women and related risk factors through appropriate training and counselling services while evaluating the menstrual irregularity.

References

- Ahmet, K. (2016). "Sosyal görünüş kaygısı ile utangaçlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi." *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 95-106.
- Akmalı, N., Özerdoğan, N., & Gürsoy, E. (2020). "Bir devlet hastanesi'nde çalışan üreme çağındaki kadınlarda premenstrual sendrom prevalansı, ilişkili faktörler ve yaşam kalitesine etkisi." *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(1), 63-74.
- Albrahim T, Alrubaish A, Alfadhliah J, Alaskar M, Alatawi M, Aldekhayyil S. (2019). "The Spectrum of Disordered Eating Attitudes Among Female University Students: A Cross-Sectional Study." *Current Research in Nutrition and Food Science Journal*. 7:698-707.
- Amgain, K., & Neupane, S. (2019). "Effects of Food Habits on Menstrual Cycle among Adolescent Girls." *Europasian Journal of Medical Sciences*, 1(1), 53-61.
- Caka, S. Y., Çınar, N., & Altınkaynak, S. (2018). "Adolesanda Yeme Bozuklukları." *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 203-209.
- Celik, E., & Senay Guzel, H. (2018). "Ergenlerde Sosyal Görünüş Kaygısı ile Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişki: Benlik Saygısının Aracı Rolü." *Journal of Turkish Educational Sciences*, 16(2).
- Cetin Ö. Aslan E. (2019). "Adölesanlarda Sık Görülen Jinekolojik Sorunlar." *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, (2); 33-43.
- Danasu, R., Rajalakshmi, S., & Mary Christina, A. (2016). "A Study To Assess The Relationship Between Body Mass Index (BMI) And Menstrual Irregularities Among Adolescent Girls At Selected Nursing Colleges, Puducherry." *International Journal of Information Research*, 3, 2725-2729.
- Demirel, H., (2019). "Social Appearance Anxiety and Rosenberg Self-esteem Scores in Young Physical Disabled Athletes." *Universal Journal of Educational Research*, 7(3), 664 - 667.
- Derya, Y. A., Erdemoglu, Ç., & Ozşahin, Z. (2019). "Üniversite Öğrencilerinde Menstrual Semptom Yaşama Durumu ve Yaşam Kalitesine Etkisi." *ACU Sağlık Bil Derg.*
- Derya Y, Taşhan S, Ucar T. (2015). "Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Menstrual Düzensizliğe Etkisi." *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*;4:12-6.
- Doğan, T., (2010). "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 39(39), 151-159.

- Erdoğan, İ., Eryürek, S., & Ünübol, H. (2019). "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *International Journal of Social Science*, 2(2), 85-94.
- Erdoğan, M. (2013). "Gernç kızlarda primer dismenore ve vücut kitle indeksi." (Master Thesis). Adnan Menderes Üniversitesi, YÖKTEZ.
- Erenel AŞ, & Sentürk., İ. (2007). "Sağlık meslek lisesi öğrencilerinin dismenore yaşama durumları ve dismenore ile baş etmeye yönelik uygulamaları." *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14(2), 48-60.
- Farasati, N., Siassi, F., Koohdani, F., Qorbani, M., Abashzadeh, K., & Sotoudeh, G. (2015). "Western Dietary Pattern is Related to Premenstrual Syndrome: a case-control study." *British Journal of Nutrition*, 114(12), 2016-2021.
- Fil A, & Adın MR. (2019). "Kadınlarda Adet Düzensizliğinin Fiziksel Aktivite Düzeyi, Yorgunluk, Yaşam Kalitesi, Duygu Durumu ve Uyku Kalitesi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi." *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(3), 215-231.
- Guvenc, G., Kilic, A., Akyuz, A., & Ustunsoz, A. (2012). "Premenstrual Syndrome and Attitudes Toward Menstruation in a Sample of Nursing Students." *Journal of Psychosomatic Obstetrics Gynecology*, 33(3), 106-111.
- Lunde, C., & Frisé, A. (2011). "On being victimized by peers in the advent of adolescence: Prospective relationships to objectified body consciousness." *Body Image*, 8(4), 309-314.
- Martini, M. G., Solmi, F., Krug, I., Karwautz, A., Wagner, G., Fernandez-Aranda, F., . . . Micali, N. (2016). "Associations between eating disorder diagnoses, behaviors, and menstrual dysfunction in a clinical sample." *Arch Womens Ment Health*, 19(3), 553-557. doi:10.1007/s00737-015-0576-2
- Mizgier, M., Jarzabek-Bielecka, G., Jakubek, E., & Kedzia, W. (2019). "The Relationship Between Body Mass Index, Body Composition and Premenstrual Syndrome Prevalence in Girls." *Ginekologia Polska*, 90(5), 256-261.
- Nooh, A. M., Abdul-Hady, A., & El-Attar, N. (2016). "Nature and Prevalence of Menstrual Disorders among Teenage Female Students at Zagazig University, Zagazig, Egypt." *J Pediatr Adolesc Gynecol*, 29(2), 137-142. doi:10.1016/j.jpag.2015.08.008
- Omani Samani, R., Almasi Hashiani, A., Razavi, M., Vesali, S., Rezaeinejad, M., Maroufizadeh, S., & Sepidarkish, M. (2018). "The prevalence of menstrual disorders

- in Iran: A systematic review and meta-analysis.” *International Journal of Reproductive Biomedicine*, 16(11), 665-678.
- Hızlı, D., Köşger, H., Hacıvelioğlu, S., Köşüş, N., Köşüş, A., Kamalak, Z., . . . Turhan, N. J. G. M. J. (2013). “Türk adölesan kızlarda vücut kitle indeksinin akne, hirsutizm ve menstrüel düzensizlik semptomları üzerine etkisi.” *Pamukkale Tıp Dergisi*, 24(3).
- Jena, P., Panda, J., Mishra, A., & Agasti, N. (2017). “Menstrual pattern and body mass index in adolescent school girls; a cross-sectional study.” *GJRA*, 6(6), 29-31.
- Kadıoğlu, M., & Ergün, A. (2015). “Üniversite Öğrencilerinin Yeme Tutumu, Öz-Etkililik ve Etkileyen Faktörler.” *Clinical Experimental Health Sciences*, 5(2), 96-104.
- Kim, H. J., Choi, S. Y., & Min, H. (2019). “Effects of Sleep Pattern, Stress, Menstrual Attitude, and Behavior That Reduces Exposure to Endocrine Disrupting Chemicals on Premenstrual Syndrome in Adolescents.” *Korean Journal of Women Health Nursing*, 25(4), 423-433.
- Osayande I, Nzopotam O, Amabebe E. (2014). “Body Mass Index Influences the Age at Menarche and Duration of Menstrual Cycle.” *American journal of health research*,;2:310-5.
- Ozcan H, Subaşı B, Budak B, Celik M, Gurel Ş, Yıldız M. (2013). “Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi.” *Journal Of Mood Disorders*, 3 (3) , 107-13
- Özyurt, G., Öztürk, Y., & Akay, A. (2017). “Ergenlerde Yeme Bozuklukları ve Yeme Bozukluklarının Güncel Psikoterapötik Tedavisinin Gözden Geçirilmesi.” *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*.
- Pramanik, P., & Dhar, A. (2014). “Impact of Fast Foods on Menstrual Health of School Going Adolescent Girls in West Bengal, Eastern India.” *Global Journal of Biology, Agriculture Health Sciences*, 3(1), 61-66.
- Rafique N, Al-Sheikh MH. (2018). “Prevalence of menstrual problems and their association with psychological stress in young female students studying health sciences.” *Saudi Med J*,;39(1):67-73.
- Sahin, S., Ozdemir, K., Unsal, A., & Arslan, R. (2014). “Review of frequency of dysmenorrhea and some associated factors and evaluation of the relationship between dysmenorrhea and sleep quality in university students.” *Gynecologic and Obstetric Investigation*, 78(3), 179-185.

- Omani Samani, R., Almasi Hashiani, A., Razavi, M., Vesali, S., Rezaeinejad, M., Maroufizadeh, S., & Sepidarkish, M. (2018). "The prevalence of menstrual disorders in Iran: A systematic review and meta-analysis." *International journal of reproductive biomedicine*, 16(11), 665–678.
- Sanlier, N., Pehlivan, M., Sabuncular, G., Bakan, S., & Isguzar, Y. (2018). "Determining the relationship between body mass index, healthy lifestyle behaviors and social appearance anxiety." *Ecology of food and nutrition*, 57(2), 124–139.
- Savasır, I., & Erol, N. (1989). "Yeme tutum testi: Anoreksiya nervosa belirtileri indeksi [Eating attitude test: Index for anorexia nervosa]." *Türk Psikoloji Dergisi*, 23, 132-136.
- Shiferaw, M. T., & Mamo Wubshet, D. T. (2014). "Menstrual problems and associated factors among students of Bahir Dar University, Amhara National Regional State, Ethiopia: a cross-sectional survey." *The Pan African Medical Journal*, 17.
- Singh, M., Rajoura, O. P., & Honnakamble, R. A. (2019). "Menstrual patterns and problems in association with body mass index among adolescent school girls." *Journal of family medicine*, 8(9), 2855.
- Sönmez, T., Capık, A., & Akkaş, M. (2019). "Ebelik Öğrencilerinde Menstruasyon Dönemine Yönelik Semptomların Değerlendirmesi." *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(1), 25-32.
- Sreelakshmi, U., Bindu, V., Subhashini, T., & Saritha, K. (2019). "Impact of dietary and lifestyle choices on menstrual patterns in medical students." *Int J Reprod Contraception Obstet Gynecology*, 8(4), 1271-1276.
- Temür M, Çift T, Balcı UG, Güçlü YA, Yılmaz Ö, & Öngel K., (2017). "Kadın yaşamında obezitenin jinekolojik etkileri." *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(4), 153-158.
- Thapa B, & Shrestha T. (2015). "Relationship between Body Mass Index and menstrual irregularities among the adolescents." *International Journal of Nursing Research Practice*, 2(2), 2350-1324.
- Uçar, T., Derya, Y. A., & Taşhan, S. T. (2015). "Üniversite öğrencilerinde menstrual düzensizlik durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi." *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(3), 215-221.
- Yen, J.-Y., Chang, S.-J., Ko, C.-H., Yen, C.-F., Chen, C.-S., Yeh, Y.-C., & Chen, C.-C. (2010). "The high-sweet-fat food craving among women with premenstrual dysphoric disorder: Emotional response, implicit attitude and rewards sensitivity." *Psychoneuroendocrinology*, 35(8), 1203-1212.

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi: 15.11.2021****Makale Kabul Tarihi: 29.12.2021****ANADOLU MECMUASI'NDA (1924-1925) EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARINA
YAKLAŞIM: CUMHURİYETÇİLİK, ANADOLUCULUK VE PRAGMATİZMİN
DERGİDEKİ YANSIMALARI**

Necip YILDIZ*

ÖZ

Bu makalede, Anadolu Mecmuası'nda eğitim ve eğitim politikaları üzerine yayımlanmış yazılar incelenip değerlendirilmiştir. Dergideki yazılarda, eğitimin, halkın genel olarak yaşamla ve çevresiyle ilgili bilinç kazanması, Cumhuriyetçi değerleri içselleştirmesi ve bağımsız düşünen vatandaşlar haline gelebilmesi için temel ve zorunlu görüldüğü gözlenmektedir. Dergide, Osmanlı saltanatının, Anadolu halkını, kolayca kontrol altında tutabilmek ve sömürebilmek için kasten cahil bıraktığı iddia edilmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyeti tüm kurumlarıyla oturtabilmek ve işletebilmek için memlekette modern bir eğitimin acilen yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Dergide eğitim usûlünün hayatın ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda pratik/pragmatik bir canlılığa sahip olması gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, dergide John Dewey'den hareketle geliştirilen, üretken ve pragmatist eğitim politikaları önerileri, daha sonra gündeme gelecek olan Köy Enstitülerine fikren altyapı hazırlamış olabilir gibi görünmektedir. Dergideki yazılar incelendiğinde; Anadolu Mecmuası'nda eğitim ve eğitim politikalarına ilişkin fikir ve önerilere yön veren temel değerlerin, Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk ve Pragmatizm olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, necipyildiz@ardahan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8587-713X.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Mecmuası, Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk, Pragmatizm, Eğitim Politikaları.

**APPROACH TO EDUCATION AND EDUCATION POLICIES IN THE JOURNAL
OF ANATOLIA (1924-1925): REPRESENTATIONS OF REPUBLICANISM,
ANATOLIANISM AND PRAGMATISM IN THE JOURNAL**

ABSTRACT

In this article, essays published on education and education policies in the Journal of Anatolia have been analyzed and evaluated. It is observed that in the articles in the Journal, education is deemed necessary for the people to gain awareness about life and environment in general, as well as to internalize Republican values and to become independent-minded citizens. It is claimed in the journal that the Ottoman sultanate deliberately left the Anatolian people ignorant in order to easily control and exploit them. It is stated in the journal that education should be expanded urgently in the country in order to establish and run the newly established Republic with all its institutions. In the journal, the opinion that the education method should have a practical/pragmatic vitality in line with the needs of life and society comes to the fore. It seems that the pragmatist and production-oriented education policies suggested in the journal with reference to John Dewey may have prepared an intellectual infrastructure for the Village Institutes that will come to the agenda later. As the articles in the journal are examined, it is concluded that the basic values that guide the ideas and suggestions related to education and education policies in the Journal of Anatolia are Republicanism, Anatolianism, and Pragmatism.

Keywords: Journal of Anatolia, Republicanism, Anatolianism, Pragmatism, Educational Policies.

GİRİŞ

Eğitim meselesi, her ülkenin önde gelen birkaç meselesinden biridir. Nitekim eğitim bakanlıkları, atfedilen önem ve bütçe bakımından ülkelerin politik piramidinin en tepesinde yer alırlar. Zira bir ülkede vatandaşların istenilen politik/sosyolojik niteliklere sahip olabilmesi, esas olarak eğitim politikaları aracılığıyla sağlanmaktadır.¹ Bu nedenledir ki, eğitim çoğunlukla soyut ya da genelgeçer bir hakikatin bulunması amacıyla değil, daha ziyade belli toplumsal amaçların gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda, ulusal/yerel önceliklerle tasarlanmaktadır.

Bu bağlamda, politik iradenin kendi hedef ve öncelikleri, ister istemez eğitim kurumlarının, mevzuatının, müfredatının önceliklerini de belirlemektedir. Bu anlamda, eğitim

¹ Bu bağlamda, Türkiye'deki eğitim politikaları ve eğitimin sosyalleştirme işlevi için bkz. Balcı (2020).

kurumları, iktisadi/politik kurumların harcında yer alan sosyo-politik değer sistematığının bir tür 'kaynaklanma noktası' yahut 'üretim üssü' durumundadırlar. Eğitim kurumlarında belli bir prototipi oluşturulmayan, yetiştirilmeyen hiçbir insan ya da davranış profili, daha geniş ölçekteki ekonomik/siyasal arenada kendini gösteremez, ortaya koyamaz. Bu anlamda eğitim, aile içi eğitimle birlikte, geniş ölçekteki toplum ve siyasa değerlerinin fideliği konumundadır.

Ülkemizde eğitim kurumları, akademik ve kültürel düzeyde, özellikle Tanzimat sonrası Batılı usûllere ağırlık vermeye başlamış, Cumhuriyet dönemiyle birlikte de büyük oranda Batılı usûllere geçilmiştir (Göktaş, 2009: 20-22). Ülkemizde Tanzimat sonrasında takip edilen Batılı usûllerin kaynağını esas itibarıyla Fransız tipi eğitim oluşturmaktadır. Fransız tipi eğitim, daha ziyade sözel aktarıma önem veren, uygulamayı daha geri planda tutan bir eğitim anlayışıdır. Buna karşılık İngiliz/Amerikan tipi eğitim anlayışı, daha ampirik/uygulamacı bir eğitim anlayışıdır. Ülkemizde de ağırlıklı olarak, Fransız tipi eğitimle uyumlu olarak, sözel aktarım ve ezberlemeye önem veren bir eğitim sistemi uygulanagelmıştır diyebiliriz.²

Yukarıda söz konusu ettiğimiz iki eğitim anlayışı arasındaki fark, temelde Kıta Avrupası ve Ada Avrupası olarak ayrılan iki felsefe geleneğinin eğitime yansımaları olarak yorumlanabilir. Kıta Avrupası'nda yer alan Fransa'da rasyonalizm ön planda iken, Ada Avrupası olan İngiltere'de deneycilik ön plandadır.³ Eski bir İngiliz sömürgeci olan ve sonradan bağımsızlığına kavuşmuş olan Amerika Birleşik Devletleri'nde de "deneyci" anlayışın özel bir versiyonu olan pragmatizm hâkim durumdadır. Nitekim Amerikalılar için pratikten ayrı bir teoriden söz etmek söz konusu değildir.⁴

Amerika'nın ulusal felsefesi olan pragmatizm, yararı ön planda tutan, uygulama ağırlıklı bir (yaşam) felsefe(sidir). Amerikan şirketler dünyası ve Amerikan demokrasi deneyimi temelde deneyci bir anlayışa yaslanmaktadır. Amerikan ulusal felsefesinin önde gelen filozoflarından John Dewey (1859-1952), bu anlamda oldukça karakteristik bir pragmatizm filozofu olarak dikkat çekmektedir⁵.

Makalemizde eğitim ve eğitim politikaları açısından inceleme konusu yaptığımız *Anadolu Mecmuası* dergisi, her ne kadar egemenlik, bağımsızlık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik gibi değerleri, aynen yeni rejim gibi, Fransa'dan, özellikle Jean Jacques Rousseau

² Türkiye'de ezberciliğe dayalı öğretim sistemi ile ilgili bkz. Sekin (2008).

³ Markie ve Marina (2021).

⁴ Legg ve Hookway (2021).

⁵ Pragmatist (eğitim) filozofu John Dewey'in felsefesiyle ilgili genel bilgi için bkz. Dewey (1938;1966) ve McDermott (1981).

ve Montesquieu'dan almış görünse de⁶; özellikle eğitim bağlamında gözlemcilik, uygulamacılık, deneycilik, iktisadi üretkenlik gibi konularda daha ziyade Amerika'yı ve pragmatist John Dewey felsefesini örnek alıyor görünmektedir. Bu anlamda dergideki yazılarda, Anadolu köyleri için, köyün ampirik koşulları ve ihtiyaçlarından kaynaklanan “pratik” bir eğitim anlayışı önerilmektedir (Mehmed Emin, 2011: 55-57).⁷

Anadolu Mecmuası'ndaki yazılara bakıldığında, Cumhuriyetçilik ile Anadoluçuluk arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *Anadolu Mecmuası* dergisinde Cumhuriyetçilik, Cumhuriyeti bizzat Anadolu halkının yönetmesi olarak anlaşılmış ve bu temelde “Anadolu”culuk ile özdeş görülmüştür. Sosyo-politik düzeyde dikkat ve ilgisini Anadolu ve Anadolu'nun meseleleriyle sınırlayan *Anadolu Mecmuası*, Cumhuriyetin kaynağını ve meşruiyetini Anadoluçuluk üzerinden temellendirmektedir. Anadolu'nun meselelerine salt kuramsal değil, “pratik” (uygulamacı) ve gerçekçi bir açıdan yaklaşmak isteyen *Anadolu Mecmuası*, eğitim politikalarında uygulanacak pragmatizmin, Anadolu'nun meselelerine somut çözümler üretmenin en ideal yolu olduğunu savunmaktadır.

Anadolu Mecmuası “demokratik” bir dergi olma iddiasında olup, rejim düzeyinde vurgulu şekilde cumhuriyetçidir. Derginin önde gelen kişilerinden Ziyaeddin Fahri (1901-1974) cumhuriyet rejiminin, bilinçli, uyanık, üretken bir halk gerektirdiğini; bunun da ancak John Dewey'in önerdiği tarzda pragmatik ve demokratik bir eğitimle mümkün olabileceğini öne sürmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253-259). Bu bağlamda Dewey'in ülkemizdeki eğitim kurumlarını yerinde görmek ve önerilerini paylaşmak üzere ‘bakan danışmanı’ sıfatıyla Türkiye'ye gelmesi⁸, Ziyaeddin Fahri tarafından çok olumlu karşılanmaktadır. Nitekim ilgili

⁶ Fransız Devrimi'ni etkilemiş olan Rousseau ve Montesquieu'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün ulus devlet, egemenlik ve bağımsızlık anlayışına etkisi konusunda bkz. Köylü (2019).

⁷ *Anadolu Mecmuası*'nın Arslan Tekin ile Ahmet Zeki İzgöer tarafından yapılmış Latin harfli transkripsiyonu, Türk Tarih Kurumu yayınları arasında 2011 yılında bir cilt halinde çıkmıştır. Bu çalışmada, *Anadolu Mecmuası*'na yapılan atıflarda, Tekin ve İzgöer'in yayınındaki sayfa numaraları esas alınmıştır.

⁸John Dewey , Türkiye'deki “kültür reformu” üzerine bir dizi Batılı uzmana yaptırılan “etüt”lerin bir parçası olarak, 1924 yılında Türk eğitim sistemini yerinde incelemek ve bu konuda bir rapor sunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. (Bu konuya ilişkin olarak Hasan Âli Yücel'in verdiği bilgiler için bkz Dewey, 1939: VI). Kemalist devrimin hem kalkınma hem de kültürel hedeflerinin halka benimsetilmesi noktasında eğitimin temel olduğu kabulünden hareketle, Dewey'in raporunun önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür (Bu konuda bkz. Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56). Dewey, ziyareti çerçevesinde Türk eğitimi ile ilgili iki rapor sunmuştur, bunlardan ilki, Dewey Türkiye'de iken sunulmuş olup, bütçeye acilen konulması gereken bazı “tahsisat”ı ele almakta; ikinci ve asıl rapor ise Dewey'in Amerika'ya döndükten sonra yazdığı rapordur, bu ikinci raporun alt başlıkları şunlardır: Methal, Program, Maarif Vekilliği Teşkilatı, Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihi, Muallimlerin Yetiştirilmesi, Mektep Sistemi, Sıhhat ve Hıfzısıhha, Mektep İnzibatı, Muhtelif Mevat (Dewey, 1939: 8-30) Dewey bahsi geçen raporunda, Türkiye'deki eğitim sistemini baştan sona tüm ayrıntılarıyla ele almakta, eğitimin hayatla uyumlu hale getirilmesi için eğitim siyasası düzeyinde pratik öneriler getirmektedir. Kendisinin raporda sunduğu görüşler Türkiye'de tamamiyle uygulamaya geçiril(e)mediyse de, sonraki yıllarda

yazılarda, Dewey'in önerileri doğrultusunda ülkemiz eğitim kurumlarının reforme edilmesi gerektiği görüşü vurgulanmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253-259).

Makalemizin ana gövdesini oluşturan aşağıdaki kısımda, *Anadolu Mecmuası* dergisinde eğitim ve eğitim politikalarıyla ilgili yazılar sırasıyla incelenip değerlendirilecektir.

Politik/Felsefi Fidelik Olarak Eğitim Kurumları: Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk, Pragmatizm Bağlamında Anadolu Mecmuası'nda Eğitim Ve Eğitim Politikalarına Yaklaşım

Anadolu Mecmuası'nı kendi özgül bağlamı içinde anlayabilmemiz için, öncelikle derginin ortaya çıktığı tarihsel bağlamı ve Anadoluçuluğu açıklamamız uygun olacaktır. I. Dünya savaşından sonra verilen Kurtuluş Savaşı sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anadolu'da kurulan bir devlet olarak, pan-Türkizme mesafeli, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesini benimseyen, barışçıl ve yayılmacı-olmayan bir devlet olmuştur. Biraz da zorunluluklar çerçevesinde oluşan, Anadolu temelli bu ulus-devlet milliyetçiliği, zamanla kendine entelektüel düzeyde de destekçiler bulmuştur. Bunların başında hiç kuşkusuz *Anadolu Mecmuası* gelmektedir. Bu dergi, Türkiye'deki uluslaşma ve ulus-devleti kurma sürecinde hatırı sayılır bir "politik tahayyül" oluşturmuştur. Doğrudan politikaya müdahil olmasalar da, yeni ulus-devletin harcına "Anadoluçuluk" çerçevesinde belli bir entelektüel sermaye kattıkları söylenebilir.

Tarihsel olarak, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşının ortaya çıkardığı tarihsel kayıplar çerçevesinde ortaya çıkan Anadoluçuluk (Çalen, 2017: 75); Turancılık, Osmanlılık ve İslamcılığa tepki olarak kendisini ortaya koyan ve Anadolu'nun Türklerin tek vatanı olduğu argümanı temelinde varlık bulan (Alver, 2001: 133-134), toprağa dayalı (Anadolu merkezli) bir ulusçuluk anlayışının adıdır.

Anadolu Mecmuası dergisinde, diğer konular gibi, eğitime de "Anadoluçuluk"⁹ perspektifinden yaklaşmakta, yüzyıllarca cahil bırakılan Anadolu halkının eğitilmesinin hayati derecede önemli olduğu vurgulanmakta; halkın bilinçli vatandaşlar olabilmesi için, yetkin bir eğitim sürecinden geçmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda eğitimin teori

özellikle Köy Enstitülerinin eğitim programının Dewey'in eğitim anlayışı ile önemli paralellikler taşıdığı değerlendirilmektedir (Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56).

⁹ *Anadolu Mecmuası* ve Anadoluçuluk ile ilgili genel bilgi için bkz. Uçman (1991), Tonga (2011), Dirican (2014), Çalen (2017).

ve pratik arasında denge gözeten, gündelik hayatta işe yarayan, pragmatik bir eğitim olması gerektiği vurgulanmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 55-57).

Eğitim felsefesi noktasında, dergide John Dewey'in pragmatik felsefesi ve eğitim anlayışı öne çıkarılmaktadır. Amerikan cumhuriyetçiliği içinde şekillenen pragmatik bir liberalizme denk düşen Dewey felsefesi dergide övülmekte; ülkemizde, Fransız felsefi geleneğinin dışındaki felsefi gelişmelere de kulak kabartılarak, Dewey gibi Amerikalı filozofların çalışmalarına daha yakından ilgi gösterilmesi ve onlardan yararlanılması gerektiği ifade edilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

Anadolu Mecmuası'ndaki eğitimle ilgili yazılar incelendiğinde; derginin eğitim felsefesinin, derginin siyasal felsefesiyle karşılıklı bir ilişki ve uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Anadolu ve Cumhuriyetçi bir siyasal felsefe, ister istemez, Anadolu halkının zihinsel bağımsızlığa sahip, üretken, aktif bireyler olabilmelerini mümkün kılacak bir eğitim ve terbiyeyi savunmayı gerektirmektedir. Derginin eğitimle ilgili tutumu da tastamam bu çerçevede varlık ve anlam kazanmaktadır.

Anadolu Mecmuası'nda eğitim meselesi ve eğitim politikalarıyla ilgili bir dizi yazı mevcut olup, bu yazılar arasında derginin eğitim ve eğitim politikaları konusundaki görüşlerini karakteristik şekilde yansıttığını düşündüğümüz üç yazıya makalemizde ağırlık verdik. Bu yazılar, Mehmed Emin'in "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?" (Mehmed Emin, 2011), İrfan Nâbî'nin "Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkuresi" (İrfan Nâbî, 2011) ve Ziyaeddin Fahri'nin üç yazılı bir dizi olan "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi" (Ziyaeddin Fahri, 2011a, 2011b, 2011c) adlı yazılarıdır.

Mehmed Emin, "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?" adlı yazısında, Türk halkıyla yakından temas etmemiş olanların, memleketimizde eğitimin yaygınlaşmamasının, halkın okumak ihtiyacını hissetmemesinden kaynaklandığını zannettiklerini, ama gerçeğin hiç de öyle olmadığını dile getirmektedir. Türk halkının kendi sağduyusuyla eğitim ihtiyacını hissettiğini, bu nedenle her türlü zahmete katlanarak okullar açtığını ve açtırmak için girişimde bulunduğunu ifade etmektedir. Çocuğunu okutmayan köylülerin bile okuma yazmanın öneminin farkında olduklarını dile getirmektedir (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, Tanzimattan beri eğitimin yaygınlaşması için hiç çalışma yapılmadığının söylenemeyeceğini; kaymakam, mutasarrıf ve valilerin, gittikleri yerlerde okullarla ilgilendiklerini, bina yaptırdıklarını ve eğitimin yaygınlaşması için çaba harcadıklarını, bununla birlikte bu çabaların hiçbir işe yaramadığını ifade etmektedir. Dahası

işe yaramamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği halde, eğitim faaliyetlerinin kendisi için yararlı olmadığını gördüğü için, eğitim kurumlarının aleyhinde bile olmuştur, demektedir (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, halkın kesinlikle okuyup yazmak istediğini ama takip edilen eğitim usûlünden memnun olmadığını ifade etmektedir: “Halk, yürütülen eğitimi kendi hayatına uygun ve faydalı görmüyor. Fakat nasıl olması lazım geleceğini bilmediği için arzusunu da bittabi müspet olarak ifade eyleyemiyor” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Mehmed Emin, halkın eğitim sistemine neden rağbet etmediğini çarpıcı şekilde açıklamaktadır:

“Niçin halk eski maarif sistemine karşı teveccühkâr değildir? (...) Bir kere maarifin istihdam ettiği hocaların kendine lâzım gelen malûmatı veremediğine kanidir. (...) Köylere gönderilen iki nevi hoca vardı. Bunların bir kısmı sarıklı muallimlerdir ki, çocuklara bir şey öğretmediklerini halk biliyor. Fesli hocalar ise ekseriya köylünün hayatına tamamen bigâne oldukları için çocuklara lâzım olan malûmatı vermiyorlar” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Yazara göre, geleneksel öğretmenler, modern bilimdeki gelişmelere uzak oldukları için, daha modern öğretmenler ise modern bilimlere yakın olmakla birlikte köylünün hayatına uzak oldukları için köylerde yararlı olamamaktadırlar. Köylülerin sarıklı ve fesli hocalarla ilgili yakınmaları bir köylünün ağzından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Sarıklı hoca geldi, çocuklarımıza bir şey öğretmedi. Şehre gittik. Sarıksız hoca istedik. Geldi. Kâğıtları kestirerek tavuk, horoz yaptırdı. ‘-Bunlar ne işe yarar?’ diye sorduk. ‘-Çocuk bu sayede tavuğun şeklini öğrenir.’ diye cevap verdi. Hâlbuki bizim çocukların tavuğu resimden öğrenmeye ihtiyacı var mı? Onu daima gözü önünde görüyor” (Mehmed Emin, 2011: 55).

Sonuç olarak, Mehmed Emin, ülkedeki eğitim tarzını kendi ihtiyaçlarına uzak gördüğü için halkın eğitime uzak durduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, eğer doğru eğitim usûlleri takip edilebilirse, halkın eğitime pekâlâ şevkle yönelebileceğini iddia etmektedir.

Yazar, köyde ve şehirde aynı eğitim usûllerinin takip edilmesinin ve köylere adapte edilmiş esnek bir eğitim düzeninin geliştirilememesinin bürokratik dar görüşlülükten kaynaklandığını savunmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56). Mehmed Emin ilkokulların temel

amacının, iyi ve üretken vatandaşlar yetiştirilmesine katkı sağlamak olduğuna vurgu yapmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56).

Eğitim talimatnâmelerinin esneklikten yoksun ve köy hayatı için uygunsuz olduğunu ifade eden Mehmed Emin, köy çocukları için tasarlanacak uygun eğitimin köy hayatı ve ekonomisinin gerçekleriyle uyumlu olması gereğine işaret etmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Mehmed Emin, ilkokul öğretmenlerinin sahip olması gerektiğini ifade ettiği idealizmi, güçlü bir vurguyla “mücâhid mefkûresi” ile eşleştirmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Yazar, eğitim politikalarında iyi bir planlama ve organizasyon gerçekleştirilememesini ise eğitimde kötü sonuçlar alınmasının başlıca sebebi olarak görmektedir (Mehmed Emin, 2011: 57).

İrfan Nâbî, “Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkûresi” adlı yazısında, gerçek demokratik siyaset ile kültür ve eğitim arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunmaktadır:

“Darülfünûn müderrislerinden İsmail Hakkı Bey ‘Demokrasi ve Terbiye’ adlı bir musahabesinde: ‘Demokrasi irfansız olmaz.’ demişti. (...) Halkçılığı kendisine umde ittihaz eden hükûmetlerde halk ve hükûmet birbirinden ayrı değildir. Çünkü cumhuri hükûmetlerde vekiller heyetini intibah eden sultan değil, milletin mebuslarıdır. Mebuslar ise milletin iradesini temsil eden adamlardan ibarettir. Binaenaleyh hükûmetin takip ettiği dâhilî ve hâricî siyasetten milletin her ferdi mesûl demektir. Eğer halkın her biri bu mesûliyeti idrak etmez ise cumhuriyet de yalnız bir unvandan ibaret kalır.” (İrfan Nâbî, 2011: 250).

İrfan Nâbî, yazısında, Anadolu’nun özgürlük ve milli hakimiyete uzak kalmış olmasını, Anadolu’yu Anadolu’luların değil, “müstemlekeliler”in yönetmiş oluşuyla açıklamakta ve çok radikal bir saltanat eleştirisi ortaya koymaktadır” (İrfan Nâbî, 2011: 250-251). Yazar, istibdatçı ve Meşrutiyetçilerin bütün amaçlarının Anadolu’yu istedikleri gibi kullanmak ve sömürmek olduğunu, bunun için de Anadolu’yu kasten eğitimsiz bıraktıklarını iddia etmektedir (İrfan Nâbî, 2011: 251).

İrfan Nâbî, müstemlekelilerin kendi politik emelleri için Anadolu’yu eğitimsiz bırakarak manipüle ettiğini ve Anadolu’yu uzun süre zincirler altında tutmaya muvaffak olduklarını savunmaktadır (İrfan Nâbî, 2011: 251). İrfan Nâbî’ye göre, Anadolu milleti, esaret zincirini 23 Nisan 1920’de kırmış ve nihayet kendi adına bağımsız şekilde çalışmanın önemini kavramıştır (İrfan Nâbî, 2011: 251).

İrfan Nâbî, yüzyıllarca sürdüğünü iddia ettiği müstemleke anlayışını tersyüz etmek ve Anadolu'yu topyekûn kurtarabilmek için, Anadolu Cumhuriyetinin eğitim mefkûresini Anadolu'ya bir bakış açısı ve duyarlılık temelinde tanımlamaktadır:

“Bunun için de şimdiye kadar maarif kapılarından bin türlü vesilelerle uzaklaştırılan Anadolu çocuğunu okutmak, tam manasıyla okutmak... İşte Anadolu cumhuriyetinin maarifte takip edeceği yegâne mefkûre!” (İrfan Nâbî, 2011: 252).

Sonuç olarak İrfan Nâbî; yazısında, eğitim davasını Osmanlı döneminde geri bırakılmış Anadolu'nun silkinip kendine gelmesi bağlamında ele almaktadır, nitekim sultanlık baskısıyla yüzyıllarca sindirilen Anadolu'ların, Cumhuriyetin özgür ve bağımsız birer vatandaşı olabilmeleri için eğitimin kesinlikle vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu, Anadolu'ya ve halkçı bir tonla vurgulamaktadır.

Ziyaeddin Fahri ise, “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi” adlı yazısında, John Dewey'in felsefesini, özellikle eğitim bağlamında tanıtmakta ve değerlendirmektedir. Yazısında, Ziyaeddin Fahri, savaşların yorucu, ezici yıllarından sonra ülkemizin yeni bir dönemi idrak ettiğini ve bu parlak dönemin ilelebet sürmesi için memleketin ateşli bir ihtiyaç içinde irfan nuruna doğru koştuğunu ifade etmektedir. Yazar, bu bağlamda eğitim politikalarına yön verenlerin, ülkeyi refah ve mutluluğa ulaştırmak için çalıştıklarını, bu çalışmaların, askerî zaferden sonra bir “fikir zaferi”ne de ülkeyi ulaştıracağına inandığını ifade etmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

Bu bağlamda, ününden ziyade uzmanlığına güvenilerek seçildiğine inandığını söylediği Amerikalı eğitim filozofu ve pedagog John Dewey'in ülkemize gelişi Ziyaeddin Fahri tarafından heyecanla duyurulmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253). Ziyaeddin Fahri, ülkemizde John Dewey'e neden çok az ilgi gösterildiğini, felsefede Fransa'ya aşırı bağımlı hale gelmiş olmamız ve Fransa dışındaki ülkelerde yapılanları göremeyişimiz ile temellendirmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253). Yazar, John Dewey'in, dünyadaki iki büyük felsefi gelenekten birini temsil ettiğini belirtmektedir:

“Asrî fikir ve felsefe âleminde eser ve tesirleri mevzubahis olan belli başlı iki felsefi istikamet görülmektedir. Bu iki istikametten birisini Fransa'da Bergsonizm, diğerini Amerika'da pragmatizm temsil ediyor” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 254-255).

Ziyaeddin Fahri, felsefi akım olarak Dewey'in de içinde yer aldığı pragmatizmi, Türkçe'deki ilgili literatür ve bağlamı gözeterek şöyle tanımlamaktadır:

“Her felsefî meslek isminden olduğu gibi pragmatizm isminden de işaret ettiği felsefenin mahiyetini anlayabiliriz. Pragma eski Yunancada ‘iş’, ‘fiil’, ‘amel’ manasına idi. Türkçeye tercüme etmek lazım gelse ‘zihniye’, ‘ihyasiye’ gibi tabirlere kıyasen ‘ameliye’ demeliğimiz lâzımdır. Filhakika pragmatizm de felsefî manasıyla ‘felsefe-i amelî’ demektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 255).

Akılcılığın, soyut gerçekler üzerinden tekliğe varmaya; gözlemciliğin ise gözlemler üzerinden tikelleri anlamaya yöneldiğini söyleyen Ziyaeddin Fahri, gerçek hayatta tikellerin çoğulluk (kesret) sergilediğini söylemektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 256). Ne var ki bu çoğulluk, kendisine “gözlemci” (ampirist) diyenlerin kabul etmeye hazır olduklarının çok ötesinde bir genişliktedir. Bu bağlamda yazıda, hayatın maddi, psikolojik, mistik, estetik bütün boyutlarını ayrımsızca kabul eden bir genişlik ancak pragmatizm ile mümkün olabilir, denilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 256-257).

Pragmatizm; akılcılar, deneyciler ve pragmatistler arasında aşağıda ortaya konulan karşılaştırma zemininde; akılcılık ve gözlemciliği birleştiren, esnek, pratik, insani yaşantılarımızın türlü boyutlarını sentezleyen bir felsefe olarak okurların dikkatine sunulmaktadır:

“Akliyeciler [akılcılar] dinî mesâili mücerred [soyut] mefhumların çerçevesi içine sokarlar, ihtibâriyeciler [deneyciler] yalnız havâssa [duyulara], havâssın hükümlerine riayet ederler ve tabiatıyla dine karşı muhasım [düşman] bir vaziyet alırlar. Pragmatistler ise hem mantıkî, mücerred mefhumları hem de en müşahhas [somut] tecrübeleri kabul ederler. Bunların mülâhazası daima netice itibariyledir.” (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 259).

Hakikatin, bir fikrin gerçeğe uygunluğu olarak tanımlanması; hakikatin *a priori* değil, *a posteriori* bir gerçeklik olarak görüldüğünü gösterir. Böylelikle hakikat, ancak uygulamalar içinde belirip somutlaşan, belli bir zaman ve mekândaki toplum gerçekliğinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda yazar, pragmatik terbiyenin hangi esasa dayanması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır: “Âşikârdır ki, pragmatik terbiye hayat ve cemiyet esasına göre hatt-ı hareketini tanzim edecektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 287).

Ziyaeddin Fahri, Dewey’in eğitim anlayışının birey ile toplum hayatını birleştirdiğine vurgu yapmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 287-288). Kanaatimizce, bireycilikle toplumculuğun birleştirilmek istendiği bu yaklaşım şekli, her ne kadar Dewey’de sola dönük

bir “liberalizm” bağlamında ifade edilmiş ise de, daha otoriter kolektivizm biçimlerine de, pragmatizm noktasında, ilham kaynağı olabilir.¹⁰

Yazıda, Dewey’in hayata ve elle üretime öncelik veren eğitim anlayışı, Ziyaeddin Fahri tarafından, “tecrübe merkezli” bir eğitim olarak karakterize edilmektedir:

“Dewey mektebi el işi atölyesi yapmak istiyor. Yalnız burada el işine verilen manayı unutmamalıdır. Tarih tedrisatını bile el işi şeklinde veren bir terbiyeciyeye göre bu mana her hâlde vehleten zannedilebileceği gibi dar bir mefhum olmamalıdır. Dewey’in nazarında el işi, bütün bir hayattır. (...) Çocuğun tekevvünü bu suretle inkişaf ve tekemmülüne hâdim levâzım ve anâsırı kendisinde taşıyan bir muhit içinde vâki olursa hayat ve cemiyet nokta-i nazarından terbiyeden beklenen azamî gaye istihsal edilmiş demektir” (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 289).

“Okulu el işi atölyesi yapmak”, “tarih eğitimini bile el işi şeklinde vermek” gibi yaklaşımlar, burada akla ister istemez Köy Enstitülerini getirmektedir. Nitekim Köy Enstitülerinde de uygulamaya dönük, pratik bir eğitim anlayışı egemen kılınmak istenmiştir.¹¹

Modernitenin beraberinde getirdiği yeni hayat ve ‘iş bölümü’, yeni bir eğitimi gerektirdiği halde, eğitimin eskide kalışı, Dewey’e atıfla, yazar tarafından eleştirilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011b: 290). Eğitim kurumlarının hayatın gerisinde kalışına isyan etmiş olan Dewey’in, eğitim kurumlarını, dayanışma ve işbirliği temelinde kurgulanan modern hayatın küçük ölçekteki bir “prototipi” yapma arzusunu; bir başka deyişle, okul ile toplumun, birbirini “aynalayacak” bir pedagojik/sosyolojik ilişki içerisinde olması gerektiği görüşünü, Ziyaeddin Fahri şu şekilde ifade etmektedir:

“Cemiyette bugün tesanüt, teaviün, iş bölümü... var. Mektepte de aynı şeyler yaşamalıdır. Cemiyette içtimaî bir nizâm, ferdî arzularından üstün menevî bir inzibat var. Mektepte de böyle umûmî bir velâyet ve canlı bir intizam müesses olmalıdır. Hulâsa ‘mektep bu suretle ufak bir cemaat enmûzeci, bir cemiyet-i rüşeymî olur. Mükemmel terbiye usûllerini aleddevam tevlîd eden esas da bundan ibarettir” (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 326).

10 John Dewey; büyük oranda liberalizmin içinde kalarak, sosyal adaletçi görüşler ifade etmesi noktasında, genellikle “liberal sosyalist” ya da “Refah Devleti savunucusu” olarak kabul edilmektedir (Bu konuda bkz. Hodges, 1963: 450). John Dewey’in bireyle toplumu, liberalizmle sosyalizmi birbirine katıştırmak isteyen anlayışı, *Anadolu Mecmuası*’nın yanı sıra; içerik ve bağlamı ciddi şekilde değişerek de olsa, Kemalizmi de etkilemiş olabilir.

¹¹ Köy Enstitüleriyle ilgili genel bilgi için bkz. Öztürk (2018).

Ziyaeddin Fahri, Dewey'e atıfla, demokratik kültürün gerektirdiği eşitlikçilik ve katılım gibi unsurların okulda yeşertilebileceğine ve bu bağlamda okulların hükümet karşısında belli bir bağımsızlığı olması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 327).

Ziyaeddin Fahri'ye göre, Dewey'in pragmatist felsefesine ülkemizde gösterilen ilgi, esas itibariyle bu felsefenin yaşamı ve toplumu pratik bir şekilde yansıtabilme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır; bununla birlikte bu sistem hata ve noksanlardan tamamen uzakmış gibi de görülmemelidir:

“...Dewey'in çocuk, mektep, cemiyet denen mevcutlarla aralarındaki münasebetlere dair terbiyevî sistemindeki (...) fikirlerin bütün kıymeti tekrar edelim ki, hayata ve cemiyete ma'kes olmasındadır. (...) Dewey nazariyesinin, daha doğrusu alelumûm pragmatik felsefe ve terbiyenin bilhassa memleketimizin zihni ve içtimai vaziyeti karşısında itiraz edilebilecek bazı noktalar olabilir. Fakat şu noktayı gözden kaçırmamak lâzımdır. Felsefesiyle, ahlâkı ile, terbiyesi ile bütün pragmatizm kuvvetli tesirler ve menfi cereyanlar mecmuasına müteveccih bir aks-i tesir, bir aks-i ameldir. Atfedilecek hata ve noksanlar ise her reaksiyon amelîyesi için tabii ve içtinabi nâ-kabil şeylerdir” (Ziyaeddin Fahri, 2011c: 327-328).

Dewey'in sisteminin olumlu yönlerine yukarıda işaret edilirken, uyarıcı bir mahiyette dile getirilen, herhangi bir hata ve noksanı olmayan hiçbir sistemin olamayacağı önermesi, esas itibariyle pragmatizmin esnek/parçalı dünya görüşüyle uyumlu, onu tasdik eden bir önermedir. Sonuçta, Ziyaeddin Fahri'nin; hayatın somut gerçeklerine ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik, aksiyoner ve esnek bir kavrayış biçimi olan Pragmatizmi, yeni kurulan rejim için uygun bir felsefi/politik seçenek olarak dikkatlere sunduğu görülmektedir.

Sonuç

Anadolu Mecmuası dergisinde eğitimin siyasetten ve siyasal ideallerden ayrı görülmediği, bunlarla organik bir bütünlük içinde düşünüldüğü görülmektedir. Eğitimle demokrasi arasında güçlü bağlar kuran John Dewey'e atıfla, dergide eğitim kurumlarının pratik/pragmatik, üretime yönelik, toplum değerlerini ve vatandaşlık erdemlerini destekleyen bir doğrultuda olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye'deki eğitim politikalarının yanlış olduğu vurgulanan dergide, sarıklı hocalar, moderniteden uzak oluşları ve halka bir şey öğretmemeleri açısından, fesli hocalar ise modern usûllere yakın olmakla birlikte köy hayatına uzak olmaları noktasında eleştirilmektedir.

Eğitimde hangi derslerin verileceği kadar, bu derslerin pratik ve işe yarar şekilde, üretime katkı sağlayacak bir tarzda verilmesi gerektiği, bunun da doğru yaklaşıma sahip, nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Mehmed Emin, 2011: 56).

Dergide, eğitim talimatnâmelerinin bürokratik darlığının dışına çıkamayan idarecilerin, köydeki eğitimle şehirdeki eğitimi aynı mevzuat ve uygulamalarla yürütmeye çalıştıkları, bunun ise çok yanlış olduğu vurgulanmaktadır. Köydeki çocukların, tarım faaliyetlerinde ailelerine yardım etmelerinin önünde engel oluşturmayacak ve o arada eğitimlerine de devam edebilmelerine imkân verecek bir eğitim yılı tasarlanması gerektiği görüşü, dergide en çok dikkat çeken görüşlerin başında gelmektedir (Mehmed Emin, 2011: 56). Dergide köyün ihtiyaçlarıyla ve üretim şekilleriyle uyumlu, modern, pratik bir eğitim verilmesi gerektiği görüşü, daha sonra uygulanacak Köy Enstitülerine fikir düzeyinde kaynaklık etmiş olabilir.¹² Nitekim Köy Enstitüleri de bizzat köyün ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunabilme iddiası ile ortaya konulmuş bir projedir.

Anadolu Mecmuası'nda, eğitime Cumhuriyetçilik ve Anadoluçuluk bağlamında yaklaşıldığı gözlenmiştir. Dergide, yüzyıllarca Osmanlı idaresinin halkı, kontrol edebilmek ve sömürebilmek için cahil bıraktığı; bu kötü kaderden sıyrılabilmesi için halkın acilen cehaletten kurtarılıp bilinçli vatandaşlar haline getirilmesi gerektiği görüşü öne çıkarken, Anadolu'nun kendi kaderini kendi eline alabilmesi için, halkın bilincini uyandırabilecek ve onun ihtiyaçlarının giderilmesine öncelik verecek, yerli (Anadolucu) bir eğitim modelinin tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır (İrfan Nâbî, 2011: 250-252).

Son olarak, Fransız tarzı rasyonalist eğitim anlayışı dergide eleştirilmekte, onun yerine Amerikan tarzı ampirist/deneyci/pragmatik bir eğitimin egemen kılınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda pragmatist filozof John Dewey'in Amerikan Cumhuriyetçiliği bağlamında geliştirdiği eğitim ve terbiye felsefesi, Anadolu Cumhuriyeti için uygun bir seçenek olarak önerilmekte; bu tarz bir eğitim felsefesinin, Cumhuriyetin ihtiyaçlarını karşılayabilecek vasıftaki vatandaşların yetiştirilmesi adına en pratik anlayış olacağı ifade edilmektedir. Nitekim eğitim politikalarını yerinde görüp önerilerini paylaşmak üzere Türkiye'ye 'bakan danışmanı' sıfatıyla gelen John Dewey'in ülkemizde bulunuşundan fevkalade büyük bir övgü ve heyecanla söz edilmektedir (Ziyaeddin Fahri, 2011a: 253).

¹² Bu konuda bkz. Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56-60.

Makalemizde ortaya çıkan veriler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında; siyasal/eğitsel felsefe düzeyinde, *Anadolu Mecmuası* dergisindeki yazılardaki eğitim zihniyetine ve eğitim politikası önerilerine yön veren başlıca değerlerin, “Cumhuriyetçilik”, “Anadoluculuk” ve “Pragmatizm” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bahsi geçen bu üç değer ile Kemalizm arasında kurulabilecek olası bağlantılar konusunda başka araştırmalara belki yol gösterebilecek çok kısa bir yorumla makaleyi bitirmek istiyoruz. Siyasal felsefe düzeyinde Dewey’in demokrasiye (sol-liberal ya da liberal sosyalist) yaklaşımının, Kemalizmin “otoriter” yaklaşımından temelde farklı olması gibi esaslı farklar bir an için bir yana bırakılırsa; yukarıda söz konusu ettiğimiz üç değer; Kemalizmin doktriner olmayan, “pragmatik” Cumhuriyet siyasalarıyla bazı noktalarda örtüşüyor olabileceği iddia edilebilir. Ne var ki kurulabilecek böyle bir bağlantının, kanaatimizce hem kaynaklar hem de politikalar noktasında daha yakından ve ayrıntılı şekilde araştırılması gerekir ve bu yönüyle de ancak başka bir makalenin konusu olabilir.

Kaynakça

- Alver, K. (2001). Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 133-138.
- Anadolu Mecmuası. (2011). (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Balcı, E. (2020). *Türkiye’de Eğitim Politikaları (1923-1980)*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalen, M. K. (2017). Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet. *Turkish History Education Journal*, 6(1), 75-99.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*, New York: Macmillan Company.
- (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- (1966). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, New York: The Free Press.
- Dirican, R. (2014). Anadolu Mecmuası’nın Türk Düşünce Hayatı Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25-I , 387-398.

- Efendioğlu, A., Berkant, H.G., Arslantaş, Ö. (2010). *John Dewey'in Türk Maarifi Hakkındaki Raporu ve Türk Eğitim Sistemi*. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Tam Metinler, 13-15 Mayıs 2010 (Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi ve Epöder işbirliğiyle), s. 54-60.
- Göktaş, Y. (2009). Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700–1900). *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(22), 11-25.
- Hodges, D. C. (1963). Liberal Socialism: On the Horns of a Dilemma. *The American Journal of Economics and Sociology*, 22(4), 449-462.
- İrfan Nâbî (2011). Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkûresi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 250-252.
- Kaya, F. (2019). Yorumsamacı Yaklaşımda Anlama Kavramının Önemi ve Pozitivizm Eleştirisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(22), 271-280.
- Köylü, M. (2019). Mustafa Kemal Atatürk'ün Ulus Devleti, Egemenlik ve Bağımsızlık Anlayışına Fransız İhtilali Fikir Akımlarının Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 116-130.
- Legg, C., Hookway, C. (2021). Pragmatism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/pragmatism/> (Erişim Tarihi 29.12.2021).
- Markie, P., Marina, F. (2021). Rationalism vs. Empiricism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/rationalism-empiricism/> (Erişim Tarihi 29.12.2021).
- McDermott, J. J. (1981). *The Philosophy of John Dewey*, Chicago: University of Chicago Press.
- Mehmed Emin (2011). Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 55-57.
- Öztürk, E. (2018). *Köy Enstitüleri*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Sekin, S. (2008). Türkiye'de Ezberci Öğretim ve Nedenleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(18), 211-221.

Tonga, N. (2011). “Anadolu Mecmuası (1924-1925) ve Anadoluçuluk Fikri Üzerine Bir İnceleme”. *Türk Yurdu*, 31(285), 138-141.

Uçman, A. (1991). “Anadolu Mecmuası”. *TDVİA içinde*. (Cilt 3, 144-145). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ziyaeddin Fahri (2011a). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 253-259.

----- (2011b). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 2. *Anadolu Mecmuası*, 1(7), 286-290.

----- (2011c). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 3. *Anadolu Mecmuası*, 1(8), 326-328.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 26.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 29.12.2021

SOSYOLOJİ NE İŞE YARAR?*

Aziz ŞEKER**

Bauman, insanları etkileyen sosyal olguları sosyolojik bir bakışla irdeleyen, sosyolojik düşünüşün akademi dışında da yaygınlaşmasını sağlayan, çağdaş sosyolojinin önemli figürlerinden biridir. Modernite başta olmak üzere postmodernizm, etik, kimlik, devlet, refah devleti, kültür, iktidar, yöntembilim, edebiyat-sosyoloji ilişkisi alanında birçok çalışmaların altına imza atan Bauman, son yıllarda Avrupa'yı derin bir şekilde etkileyen göçmenlik konusuna da eğildi. Bauman'ın Micheal Hviid Jacobsen ve Keith Tester'in sorularına verdiği yanıtlardan hareket edilerek kurgulanan

kitabın ilk baskısı 2014 yılında Polity Press tarafından *What Use is Sociology?* ismiyle gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında Türkçe baskısı yapılan eserin çevirisi ise diğer pek çok alan kitabı çevirilerinden aşına olduğumuz Akın Emre Pilgir'e ait.

* Bauman, Z. (2021). *Sosyoloji Ne İşe Yarar?* (Çev. A. Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 153 sayfa, ISBN: 9786053145035.

** Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Rektörlüğü SKS Daire Bşk. Amasya/Türkiye, shuaziz@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5634-0221.

Sosyoloji disiplini düzen adına sosyal reform odaklı bir amaçla ortaya çıktığından itibaren sosyal problem olarak kabul edilen her konuda söz söyleme hakkını kendinde bulur. Modernite sürecinde bilimsel kimliğini işlevsel kılan sosyoloji, sanayileşmenin önemli oranda yansımalarını çalışma alanları içine almıştır. Başlangıçtan itibaren ulus devlete bağlılığı zamanla eleştirel olmasının önünde bir engel olmazken, küreselleşmeyle birlikte artan insan ve toplum etkileşimindeki her olgu sosyolojinin konusu kabul edilmektedir. Sorun odaklı işleyen bir sosyoloji, genel olarak düzen/uyum/sosyal reform adına rol yüklenir. Öte yandan sosyoloji hoşgörü, farklılıklar, özgürlüğün değeri, ezileni görünür ve kimlikli kılma, ötekiyi meşru kılma, yerleşik ulus aidiyeti olmayan geniş kalabalıkların analizini yapmak ve anlamak gibi sorun alanlarında ortaya çıkan sosyal durumları da çözümlemektedir. Dolayısıyla günümüzde rahatlıkla söyleyebiliriz ki, sosyoloji artık iktidara hizmet ettiği kadar onları rahatsız etme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda Bauman sosyolojisiyse, sözü edilen birçok konuda eleştirel teoriyi temele alıp demokratik bir tutum takınarak sosyolojik bir öngörü oluşturmaya özen gösterirken, gerektiğinde de akıntıya karşı yüzebilen, hümanist varyasyonu içselleştirmiş insani değerlere sadakatli bir yol çizmeyi başarmıştır.

Sosyoloji Ne İşe Yarar? yapıtı; Sosyoloji nedir? Sosyoloji neden yapılır? Sosyoloji nasıl yapılır? Sosyoloji neyi başarır? başlıkları altında dört bölümden oluşur.

Esasen söyleşiler Ocak 2012 ve Mart 2013 tarihlerinde Micheal Hviid Jacobsen ve Keith Tester'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Üçünün buluşmaları sonucunda ortaya çıkan tematik başlıklar, Bauman'ın ahlaki ve politik mesajlarını ortaya çıkaracak şekilde yeni fikirler üretmenin yolunu açmayı hedeflemiştir. Kitap boyunca Bauman'ın diğer çalışmalarına göndermeler yapıldığını da okumaktayız. Bu anlamda örneğin *Kuşatılmış Toplum*'dan yapılan alıntının şu kısmı kitabın içeriğiyle bütünleşmektedir: "*Sosyolojik tahayyüllerin işlediği hammadde insan deneyimidir. Sosyolojik tahayyülün nihai ürünü olan 'toplumsal gerçek' ise deneyim cevherinden dökülmüş metallere dövülür*" (Bauman, 2021: 11).

Micheal Hviid Jacobsen ve Keith Tester kitabın girişinde, "*sosyolojinin sürekli değişen, durmaksızın genişleyen ve birbiriyle karşılıklı çatışan birçok farklı kullanımı vardır. Bu 'sosyolojiden faydalanma' meselesini devamlı geçerli ve yerinde bir soru haline getirir*" saptamaları, Mills'in dolaşıma soktuğu sosyolojik tahayyül ile ilişkilendirilir (Bauman, 2021: 12). Sosyolojik tahayyül kişisel olanı politik hale getirir. Kişisel sorunların, kamusal sorunlarla bağlantısı burada önem kazanmaktadır. Bu sebeple sosyoloji sözü edilen mantık üzerinden kamuya çalışır. Jacobsen ve Tester, sosyolojinin faydalı olduğunu belirttikleri gibi sosyolojinin güçlü olanlara satılmasını ise son derece tehlikeli bir şey olarak kabul ederler.

İlk bölümde Bauman'ın sosyolojik yörüngesini anlatmaya dönük sorular yer alıyor. Bauman'ın dikkat çektiği husus, *“bireysel özgürlükleri ve insanlığın kolektif potansiyelini büyütme hedefine almış bir sosyolojinin”* önemidir. Öte yandan sosyolojinin ister istemez, kasten ya da gıyaben siyasetle arasındaki ilişki yani sosyolojinin politik yapısı onu aynı zamanda etik bir pratik yapar. Evet, ahlaki dünyaya uzanan yolu keşfetmek ve haritalandırmak Bauman'a göre sosyologların işidir. Teolojik temanın masaya yatırıldığı soruda, *“sosyoloji, inatçı ve kesin bir şekilde tanrıbilimin sağlam bir muhalifidir”* (Bauman, 2021: 39) hipotezine vurgu yapılır. Ayrıca kendini sadık Simmelcilerden sayan Bauman için, *“bitmek bilmez kriz hali, sosyolojinin doğal habitatu olmaya mahkûmdur...”* (Bauman, 2021: 43).

İkinci bölümde, Bauman'ın neden sosyoloji yaptığı ve kendisini motive eden kaynaklar ele alınmaktadır. Bauman konuyla ilgili soruya şu yanıtı verir:

“Dostlarım doğrusu, sosyolojinin benim için neden bu kadar önemli olduğunu ikna edici bir şekilde (hem kendime hem başkalarına) açıklayamıyorum. Tek söyleyebileceğim, yaşamın alternatif bir yolunu asla öğrenemedim ve belki yavaş yavaş merakımı kaybettim. Ama bunun yanında dünyada var olmanın başka yöntemlerini deneme ve tatma becerimi, hatta isteğimi de kaybettim. Ya da belki üzerine düşünüp pratiğiyle geçen onca yıldan sonra, sosyoloji benim için hayatımın geri kalanından artık ayrılmaz bir şeye dönüştü. Gizlice ‘normal’ bir statü kazandı” (Bauman, 2021: 49).

Bauman'ın savunusunun, kendi biyografisine bakıldığında, Polonya'da doğduktan sonra yaşadığı trajik gerçekler bir yana entelektüel onurunu korumuş olmasıyla yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. 1972 Şubat'ında Leeds'te yaptığı konuşmada ifade ettiği *“romantizmden uzak bunca yıldan sonra, mesleğimiz umarım bir kez daha cesaretin, tutarlılığın ve insan değerlerine duyulan sadakatin test alanı olur”* tezi aslında yaşamının deneyimlediği bir şeydir (Bauman, 2021: 50). Sosyoloji neden yapılır? sorusu gündeme geldiğinde yapılan tartışmalar arasında Bauman şu çıkarsamayı yapar:

“Bireysel düzlemde çekilen sıkıntılarla onları üreten kolektif koşullar arasındaki sebep-sonuç bağlarıyla oluşmuş karmaşık ağı açığa çıkarmanın önemi kesinlikle inkâr edilemez. Sosyolojide ve daha doğrusu bu göreve uygun olmak için çabalayan sosyolojide, başlangıç diğer her şeyden daha belirleyicidir” (Bauman, 2021: 63).

Yukarıdaki yorumunu takiben Bauman, Bourdieu'nun şu önermesinin hafızaya kazınması gerektiğini paylaşır: *“Hayatını toplumsal dünyayı incelemeye adanmış olanlar, gelecek dünyanın umudunu bağladığı mücadeleler karşısında tarafsız ve kayıtsız kalamaz”* (Bauman, 2021: 63). Bauman, “tarihsel failin” dağılıp çözülmesine tanıklık eden bir kuşağın sosyologu, eleştirel yanı bile umudun, güvenin ne değin yaşamsal olduğu duygusunu verir.

Öznesi olduğu sosyoloji yaklaşımını sosyolojik hermenötik ismiyle kavramsallaştırır. Bauman'ın anlatımı ile;

“sosyolojik hermenötik, insanların gerçekliklerini anlama gayretinin sosyolojik araçlarla yapılması gerektiğini söyleyen bir önermedir. Sosyolojik hermenötik önermesi, insanların düşünceleri ve eylemlerindeki anlamların peşine düştüğümüzde, düşüncelerini ve eylemlerini anlamaya/açıklamaya niyetlendiğimiz insanların içinde bulunduğu ve toplumun şekillendirdiği koşullara bakmak zorunda olduğumuzu söyler” (Bauman, 2021: 65).

Bu çerçevede Bauman, sosyolojinin misyonunun 'güçsüzlere güç vermek olduğu' mottosunu var kılar. Sosyolojik sorgulamalarında bu bakış açısı yer alır. Bauman'ın sosyolojik vizyonunda sosyolojik jargonun kendini sınırlara hapseden yönünü bulamayız. Yüreğini insanlara açan bir sosyolojinin daha özgürleştirici olduğu aşıkardır. Bölümün sonunda sosyoloji uğraşısının Bauman'ı mutlu kılıp kılmadığına dair bir soru gelir. Bauman yanıt olarak Goethe'ye ait şu düşüncelerle devam eder: *“Evet mutlu bir yaşamım oldu”* deyip hemen ardından şunu eklemiştir: *“Ama mutlu geçen tek bir hafta dahi hatırlayamıyorum”* (Bauman, 2021: 80).

Sosyoloji Nasıl Yapılır? kitabın üçüncü bölümünün adı. Bauman insanlar için geçerli olacak özelliği sosyoloğun önemine yer vererek açıklar:

“İnsanların davranışlarını yakından gözlemlemek, failerin deneyimleriyle empati kurmak, içinde buldukları koşulların seçmeye olanak tanıdığı veya tanımadığı seçeneklerin incelenmesi, tercihlerinde açığa vurdukları haliyle buldukları koşullarla ilgili algılarını, tercihlerini belirlemiş koşullar (daha doğrusu bu olasılıkları artırmış yahut azaltmış koşullar) hakkında bilinen şeylerle sıralama ve yan yana getirme” (Bauman, 2021: 83).

Bir tutum oluşturmaya dönük Bauman'ın çabası, *“sosyolojinin amacı insanların tercihlerini genişletmektedir”* cümlesinde anlamını bulur (Bauman, 2021: 85). Alternatif sosyoloji tahayyülünden yana tavır takınan Bauman, genel hatlarıyla sosyolojinin insanların yaşam deneyimleriyle kurulan eleştirel bir diyalog söylemine ve gerçek dünyada bu denklem nasıl kurulabilir tartışmasına özetle şu katkıyı yapar: *“sosyolojinin geleceği, en azından yakın geleceği kendisini insanların özgürlüğüne hizmet edecek kültürel politikaları yeniden canlandırma ve tesis etme çabasında yatmaktadır”* (Bauman, 2021: 90). Kitapta sosyolojiyi bir disiplin kimliğiyle analize açan Bauman, başka bir şeyi daha yapar. Anlatısını, biyografisi ve kendi deneyimiyle ilişkilendirme yolunu seçer.

Sosyolojinin kitesinin değiştiğinin öğrenilmeye çalışıldığı başka bir soruya karşılık Bauman'ın analizi şöyle olur:

“Sosyoloji tarihinin ilk bölümünü, modern projelere ve düzen inşa etme saplantısına hizmet etme çabasıyla geçirmiştir. Giderek bireyselleşen, toplum tarafından yaratılmış sorunların çözümünü amansızca toplumsal güçlerden alıp tek tek erkek ve kadınların omuzlarına yükleyen, akışkan ve modern toplumumuzda, sosyolojinin özgürlüğün bilimi ve teknolojisine dönüşme şansı vardır” (Bauman, 2021: 114).

Bauman’ın yukarıdaki söylemi ile sosyologlardan gerçekleştirmeleri istenen ikili görev, tanıdık olanı yabancılaştırmak ve yabancı olanı tanıdık hale getirmektedir (Bauman, 2021: 115).

Kitabın son bölümü Sosyoloji Neyi Başarır? sorusu etrafında yapılan tartışmaları kapsamaktadır. Sosyolojinin faydasını açığa çıkarmaya fırsat tanıyan soruya, Bauman net bir yanıt verir: *“Kanaatimce sosyoloji metodolojiye sadık olması üzerinden değil, deneyimle ve insanların kendi yaşam sorunlarıyla yürüttüğü mücadeleyle kurduğu ilişki üzerinden yargılanmalıdır”* (Bauman, 2021: 123). Bununla birlikte insan failliğinin krizinden söz eden Bauman'a göre *“toplumsal gerçeklikle oluşumu ve yeniden üretiminde insan failliğinin rolünü anlama, kayda geçirme ve idrak etme savaşının ön cephesinde bulunan sosyoloji, etkisinin diğer akademik alanlara kıyasla çok daha güçlü olduğunu hissedebilir”* (Bauman, 2021: 127-128). Burada tarihsel faillere dönülme ve dayanışma açısından 'prekarya' kavramını kritik eden Bauman’ın yaklaşımı önemli olduğu kadar sosyolojik bir derinliğe sahiptir: *“Prekarya ismiyle vaftiz edilmiş yığın, ‘birlikte ayaktayız ve birlikte yıkılırız’ hissiyatının yerine ‘herkes kendi başına ve altta kalanın canı çıksın’ düşüncesini yerleştirmesiyle meşhurdur”* (Bauman, 2021: 144). Bu, günümüzde sosyal teoride hayli dikkatle ele alınan prekarya kavramının dayandığı sosyal gerçekliğe farklı bir bakış açısıyla eğilmeyi zorunlu kılıyor.

Kitabın sonlarına doğru, söyleşi sosyolojinin amacına odaklanır. Söz sırası Bauman’a geldiğinde, iletilenlerde okurları sosyolojiyle alakalı yeni öngörülerin içine sürükleyecek umut veren bir düşünceye rastlarız:

“Bugünlerde ‘iyi yaşam’ fikri, ‘iyi toplum’ fikrinden kesip çıkarılmıştır ve bireysel kaygılarla bireysel icraata konu olan kendi işini kendin yap türü bir şey olmuştur. Artık ‘toplumu iyileştirme’ meselesi değil ümitsizce yaşanmaz hale gelen bir toplumsal ortam içinde görece konforlu bir alan inşa etme veya bulma meselesidir. Beşeri koşullarda yaşanan köklü değişimler sosyolojinin karşısına mesleğini yeniden düşünme ve yeniden düzenleme ihtiyacını çıkarmaktadır” (Bauman, 2021: 152).

Sosyoloji Ne İşe Yarar? Bauman sosyolojisini yakından tanımak isteyenlerin, üzerinde kafa yoracakları temel bir başvuru kitabı niteliğindedir. Beşeri yaşamın sorunlarının, insanlık

hallerinin ve insan deneyiminin Bauman'ın kavramlarıyla irdelendiği kitap, sosyolojiyle teması olan insanların düşüncelerini güncel kılmanın ipuçlarını da taşıyor.

1.Kitabın Adı: *Sosyoloji Ne İşe Yarar?*

2.Kitabın Yazarı: Zygmunt Bauman

3.Kitabın Türü: İnceleme

4.Kitabın Yayınevi: Ayrıntı

5.Kitabın Basım Yeri: İstanbul

6.Kitabın Basım Yılı: 2021

7.Kitabın Baskısı: 2. Baskı

8.Kitabın Sayfa Sayısı: 153

9.Kitabın Sayfa Yapısı: Kitap Kâğıdı

10. Kitabın Özgün Dili: İngilizce

What Use Is Sociology?

11. Kitabın Çevirmeni: Akın Emre Pilgir

Kitabın Yazarı Hakkında Kısaca Bilgi: 1925 doğumlu, Polonya asıllı sosyolog, aynı zamanda entelektüel bir kişiliğe sahip Bauman, sosyolojinin çalışma alanına giren birçok konuyla ilgili sosyolojiye yeni bir bakış açısı getirmiştir. Leeds Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünde akademisyen olarak görev yapmış olan Bauman, *Modernite ve Holokaust* yapıtıyla Amalfi Avrupa Sosyoloji ve Sosyal Bilimler Ödülü'nü aldı. Bauman, 2017 tarihinde dünyadan ayrıldığında geride sosyolojik düşünüşün çerçevesini genişleten yapıtlar bıraktı. Küreselleşme, kültür, sosyal devlet, yöntembilim, göçmenlik, toplum, ideoloji, yoksulluk, kimlik, modernizm ve postmodernizm gibi olgular kitaplarının temel sorun alanlarını oluşturmaktadır.

Kitabın İçeriği Hakkında Bilgi: Kitap, Michael Hviid Jacobsen ve Keith Tester'in 2012-2013 tarihleri arasında Bauman ile yaptıkları dört söyleşiden oluşmaktadır. Bauman'ın eserlerindeki ahlaki ve politik mesajlarla bir uyum içinde yapılandırılan söyleşiler, Bauman'ın sosyolojik tahayyülüyle kaleme alınmıştır. Sosyolojinin nasıl faydalı olabileceği konusunda Bauman'dan hareketle sosyoloji nedir, neden yapılır, nasıl yapılır ve neyi başarır sorularına yanıtlar aranmıştır.

Okur Yorumu: Bauman, kitap içeriğinde insan deneyimine dikkat çekerek, sosyolojinin işlevini ve amacını açıklamaya odaklanır. Kitapta sosyoloji mesleği ile ilgili pek çok konu ele alınır. Ayrıca sosyolojinin güçlükleri ve fırsatları irdelenirken insan özgürlüğüne ne şekilde hizmet edeceği yönünde yapılan tespitler, yalnızca sosyologların değil sosyal teoriye ilgi duyanların da önemseyeceği niteliktedir.

Okur: Doç. Dr. Aziz Şeker, Amasya Üniversitesi Rektörlüğü.

Kaynakça

Bauman, Z. (2021). *Sosyoloji Ne İşe Yarar?* (Çev. A. Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.